

REFORME

**Zašto su neizbježne
Kako ih provesti
Koji su rizici**

ožujak 2016.
godina 6, broj 1

Pismo glavnog urednika 5

TEMA BROJA: REFORME I KAKO IH PROVESTI

KOJE SU REFORME PRIORITETNE I NEIZBJEŽNE

Nema vremena za odgađanje

Oliver Falck & Siegfried Schönherr

7

DUGOROČNI ZAKRET

Pet prioriteta reformskog paketa

Tibomir Orešković

18

ULOGA FINANCIJAŠA U GOSPODARSKOM RASTU

Loša i nepredvidiva regulativa kočnica razvoja

Zdravko Adrović

21

IDE LI HRVATSKA U DOBROM PRAVCU?

Lokomotiva postala vagon na sporednom kolosijeku

Guste Santini

30

DUGOVI DOLAZE NA NAPLATU

Kako izaći iz vrzinog kola?

Damir Novotny

38

SINDIKATI I STABILIZACIJA GOSPODARSTVA

Podrška ili sukobljavanje?

Krešimir Sever

45

U FOKUSU

PROGNOZE GOSPODARSKOG RASTA

Koliko nijansi sive boje razaznajete?

Darko Horvatin

51

PROTURJEČJA ŽELJEZNIČKOG PROMETA

Strogo nekontrolirani vlakovi

Drago Kojić

57

ENERGIJA

Zagonetke naftnog šoka

Katarina Marić

62

AGENDA 2030

Dogovor o budućnosti

Ante Gavranović

65

MATEMATIKA I BIZNIS

Učite djecu misliti, a ne zbrajati

Srećko Bilić

70

EUROPSKE BANKE

Talijanski div na prekretnici

Darko Horvatin

73

RETROVIZOR

EUROPSKA UNIJA

Kriza ipak ojačala europsko zajedništvo

Mario Ribar

79

TRENDOVI

KORUPCIJA

Istraživanja demantiraju teorije

83

PITKA VODA

Ledenjaci gase žeđ

86

POSLOVNA PUTOVANJA

Nezamjenjivi kontakt „uživo“

88

GLOBALIZACIJA STRAHA

Stihija neće iskorijeniti epidemije

91

REFLEKTOR

DUGOROČNI PRIORITETI HRVATSKOGA TURIZMA

Produženje sezone i viša kvaliteta usluga

Ante Gavranović

93

ISTRAŽIVANJA

Vole li bankari lagati?

Hrvoje Lovrec

101

SIGNALI

INDUSTRIJA KRSTARENJA

Spasonosno kinesko tržište

103

TURIZAM

Invazija ulagača s Istoka

106

AUTOINDUSTRIJA

Snažan oporavak automobilske tržišta

108

PROGNOZE

Nastavlja se dinamičan ekonomski ritam u Aziji

109

INTERNET

Koliko je nepovjerenje prema kupnji na daljinu?

110

NAKON KRIZE

Učite na irskom primjeru

111

EUROZONA

Pojeftinjenje povećalo potrošnju energije

112

NOVE KNJIGE

Kraj američkog stoljeća!?

113

Pohlepne porezne oaze

116

Inflacija: u procjepu između poluistina i mitova

118

Državna imovina veća od dugova

119

Uloga zamaha u stvaranju vrijednosti

Priredio Drago Kojić

120

INDIKATORI

Gazele i kornjače	121
Najveće svjetske ekonomije	122
Raste udio zemalja u razvoju	122
Povratak u Iran	123
Ne znaju ništa o subvencijama	123
Svjetska trgovina	124
Najveće svjetske devizne pričuve	124

Kada je donedavni saborski zastupnik Željko Kerum zatražio aktiviranje svoga prava da mu se dostavlja plaća šest mjeseci po prestanku zastupničke dužnosti, mediji su s mješavinom prijekora i podsmjeha komentirali postupak nekadašnjeg splitskog zastupnika i poduzetnika. Kritičari su mu takav postupak prvenstveno zamjerali iz moralnih razloga zato što se baš i nije proslavio svojom zastupničkom aktivnošću. Rijetko se pojavljivao na sjednicama a u raspravama nije ni otvarao usta. Drugim riječima bio je posve neaktivan i nezainteresiran za odluke najvišega zakonodavnoga tijela u državi koje imaju dalekosežne posljedice za sve građane.

Kada je Stjepan Mesić oštro reagirao na odluku da mu se osjetno skreše financiranje što ga bivši predsjednik države dobiva za podmirivanje troškova svoga ureda i djelovanja, bio je izložen prigovorima da ionako bespotrebno rasipa novac poreznih obveznika.

Ni jedan od dva navedena, naoko efektivna primjera javnoga reagiranja na nepopularno ponašanje (ne)odgovornih pojedinaca, nisu pogodak „u sridu“ nego potpuni promašaj (pogodak „u ništa“). Mogu nam se ne sviđati njihovi postupci, ali nema mjesta moraliziranju. Nije problem u Kerumu ili Mesiću (sličnih i još drastičnijih primjera našlo bi se podosta) nego u zakonodavstvu koje omogućuje takvo ponašanje. Ključno je pitanje: zašto bi zakon dopuštao da zastupnik po isteku mandata dobiva popriličnu „apanažu“, ako takvo pravo nemaju svi drugi građani, koji usto teže dolaze do radnog mjesta? Nećemo se valjda igrati cinizma pa tvrditi kako nitko ne bi htio biti zastupnik bez takve (ne jedine) povlastice. I je li uopće potrebno utemeljivati ured bivšeg predsjednika, iako takvu instituciju imaju neke države?

Takvih i mnogo defektnijih zakona imamo u izobilju zato što se nisu krojili prema načelu principijelnosti nego pogodovanju stranačkim, prijateljskim, rođijačkim i drugim uskim interesima. Takve zakonske nedorečenosti dopuštaju postupke koji proturječe zdravom razumu, ali opterećuju državnu blagajnu, iskrivljuju uvjete ravnopravne konkurencije i obeshrabruju potencijalne investitore, smanjuju rejting države. Poduzetnici godinama upozoravaju na stotine parafiskalnih nameta i ništa manje kojekakvih dodataka na plaće i povlastica koje iskrivljuju sliku hrvatske ekonomske i socijalne stvarnosti.

Nije slučajno što se nekoliko autora u tekstovima što ih objavljujemo u ovom broju PERSPEKTIVA osvrće izričito na zakonodavnu nedorečenost i svojevrsnu pristranost kao jednu od glavnih prepreka u svladavanju dugotrajne krize. Na tu boljku posebice ukazuju dvojica koautora elaborata što su ga kao sugestiju Hrvatskoj sročili ekonomisti čuvenog njemačkog instituta Ifo. Oni bez uvijanja tvrde kako nemamo vremena za odgađanje reformi, ma koliko bile bolne, a navode što nam je činiti, od suvremenijeg školovanja budućih zaposlenika i kvalitetnije državne uprave do usklađivanja potrošnje s prihodima kako bi se obuzdalo bujanje dugova.

Vladajuća koalicija, naročito pripadnici MOST-a, u predizbornim su nadmetanjima najavljivali sveobuhvatne reforme, ali njihova dosadašnja aktivnost uglavnom se svodila na kadrovska manevriranja i nadmetanja s oporbom u retoričkom domoljublju. A ne bi smjeli zaboraviti upozorenja njemačkih stručnjaka da nema vremena za odgodu reformi koje će imati izgleda na uspjeh samo ako se budu provodile zajednički bez ideoloških i drugih podmetanja. I bez tuđih upozorenja moralo bi svima biti jasno da bez temeljitog zaokreta u ponašanju nećemo imati izgleda odlijepiti se od europskog začelja.

Miro Gavranović

Tema broja: Reforme i kako ih provesti

**KOJE SU EKONOMSKE REFORME ZA HRVATSKU
PRIORITETNE I NEIZBJEŽNE**

Nema vremena za odgađanje

Autori ovog članka, urednici projekta „Agenda ekonomske reforme za Hrvatsku“, iznose dijagnozu kriznog stanja u kojem se već dugo koprcna naša zemlja. Nude recepte koji sadrže ne baš ugodne lijekove bez kojih ćemo i dalje tonuti prema dnu. Zapažanja Ifo Instituta precizna su, konkretna, izravna i nepristrana

Pišu: prof.dr. Oliver Falck & prof.dr. Siegfried Schönherr¹

S pojavom globalizacije i brzim tehnološkim razvojem povećala se i potreba za prilagodbom nacionalnih gospodarstava u svim zemljama – one nacije koje ne udovolje tim potrebama, brzo gube bitku na tržištu i zaostaju za konkurencijom. Izvoz i investicije padaju i ubrzo se takav trend reflektira i na pokazatelje rasta i broj zaposlenih. Zemlje kao Hrvatska koje se nakon radikalne promjene sustava još uvijek nalaze u procesu intenzivnog restrukturiranja kako bi se integrirale u svjetska tržišta, moraju na svom putu savladati mnoge prepreke i izazove. Rezultati

¹ Autori su urednici projekta „An Economic Reform Agenda for Croatia“, Ifo Institute for Economic Research at the University of Munich

odugovlačenja potrebnih prilagodbi i usporavanje provedbi reforma mogu pod takvim uvjetima biti vrlo negativni jer strukture gospodarstava koje su nekada u okvirima socijalizma funkcionirale, loše su pripremljene za međunarodno tržišno natjecanje. Ifo Institut u Münchenu, prošle je godine sastavio agendu reformi za Hrvatsku u kojoj se razmatraju potrebne promjene za rast i zapošljavanje.

Bez prikrivanja i uljepšavanja

Hrvatska je prema mišljenju stručnjaka zapala u teški zastoj kada je riječ o pokretanju reforma. Nastojanja da država uhvati korak s europskim i međunarodnim gospodarskim razvojem prije krize iz 2008. godine u velikoj su se mjeri zbog „nedjelovanja“ pogubila, a strukturalni problemi poprimili su dramatične razmjere - s negativnim posljedicama po zapošljavanje i blagostanje.

I u Hrvatskoj postoje kritični političari i analitičari koji su svjesni koliko može biti teško „sam se izvući iz problema“. Stoga su se hrvatski političari i znanstvenici preko Zaklade hrvatskog državnog zavjeta obratili Ifo Institutu sa željom da se bez prikrivanja i uljepšavanja s vanjskog i neovisnog znanstvenog aspekta analizira situacija u Hrvatskoj i uspoređi s međunarodnim standardima te predlože mjere za uklanjanje ključnih problema - ako je moguće uz pomoć međunarodnog praktičnog iskustva političara. Tako bi strana istraživačka institucija Hrvatskoj reflektirala njezinu vlastitu stvarnost i to na način da vizualizira njenu ekonomsku stvarnost bez prikrivanja i uljepšavanja.

Ifo Institut je istraživačka institucija koja djeluje u Europi i raspolaže velikim iskustvom u izradi analize za europske i druge nacionalne ekonomije. Sa svojom istraživačkom mrežom CESifo odlično surađuje s preko tisuću vrhunskih ekonomista diljem svijeta. Institut je konstituiran kao privatno udruženje, djeluje za opće dobro i znanstveno je neovisan. Ifo Institut član je zajednice *Leibniz-Gemeinschaft* te prima potporu koja mu pripada od savezne i zemaljske vlade u okviru općih potpora namijenjenih istraživačkim institucijama sukladno Čl. 91b Ustava.

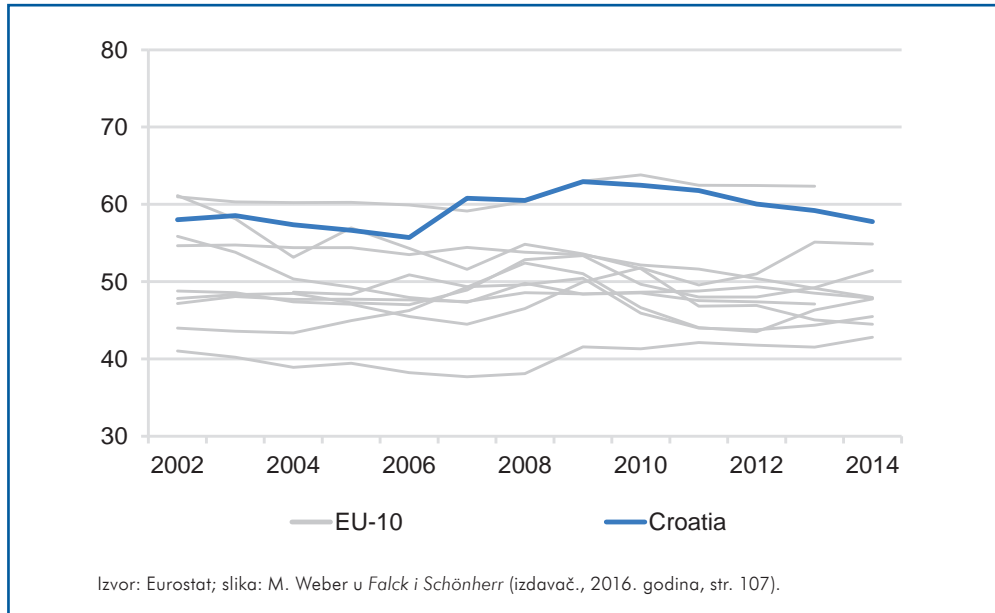
Kako bi se primjereno uzela u obzir saznanja o lokalnim i specifičnim hrvatskim okolnostima, uključili su se i hrvatski stručnjaci kao savjetnici, ali je upravo zbog one vanjske refleksije, o kojoj je uvodno bilo riječ, odgovornost za sadržaj i dalje na znanstvenicima Ifo Instituta. Hrvatsko-njemačka suradnja bila je tijekom ispitivanja i istraživanja vrlo prisna i puna povjerenja. Rezultati analiza reflektiraju stoga ne samo međunarodno iskustvo i teoretska saznanja, nego uzimaju detaljno u obzir i okolnosti u Hrvatskoj.

Gubitak međunarodne konkurentnosti

Postoje mnogi razlozi za gubitak konkurentnosti na tržištu koji u Hrvatskoj već dugo traje. Nakon regulatornih promjena i prelaska iz državno kontroliranog gospodarstva

u otvorenu tržišnu ekonomiju bilo je razumljivo da su ljudi u Hrvatskoj htjeli što prije premostiti dubok jaz u blagostanju u usporedbi sa zapadnim industrijskim zemljama.

Istovremeno je država investirala u infrastrukturne projekte i to financirala kreditima. Trend jačanja potrošnje građana i infrastrukturni projekti podarili su Hrvatskoj tijekom 2000-ih godina rast koji nije bio održiv, kako se kasnije ispostavilo. Plaće koje su rasle zajedno s gospodarstvom u biti su doprinijele gubitku međunarodne konkurentnosti Hrvatske na tržištu, kako je pokazala međunarodna usporedba jediničnih troškova plaća provedena proteklih godina.

Slika 1. jedinični troškovi plaća u usporedbi Hrvatska spram deset EU država, 2002. – 2014. godine

Istovremeno je Hrvatska narodna banka slijedila politiku stabilne kune koja je građanima cijelu stvar predstavila atraktivnom i oni su počeli zaključivati kreditne ugovore u stranoj valuti (osobito u eurima i švicarskim francima) jer su krediti u stranoj valuti redovito bili povoljniji nego krediti u kunama, a zbog politike HNB-a nije se uzimao u obzir rizik deviznog tečaja. Tako je nastala ovisnost koja bi kod velike devalvacije kune rezultirala s distorzijom; time su bile označene jasne granice devalvacije kune, koja je mogla ponovno pokrenuti međunarodnu konkurentnost države na tržištu.

Kao još jedan razlog za nesigurnu situaciju u Hrvatskoj valja navesti nedostatak učinkovite javne uprave. Ekonomski stručnjaci smatraju da je za neučinkovitost administracije ključni krivac loša konkurentnost Hrvatske na tržištu jer negativne posljedice loše uprave i administracije su po gospodarstvo katastrofalne i uključuju

sve segmente te sprečavaju nastanak okvirnih uvjeta koji pogoduju gospodarstvu, a koji pak stvaraju uvjete za šire privatne ekonomske aktivnosti.

Povlašteni se protive promjenama

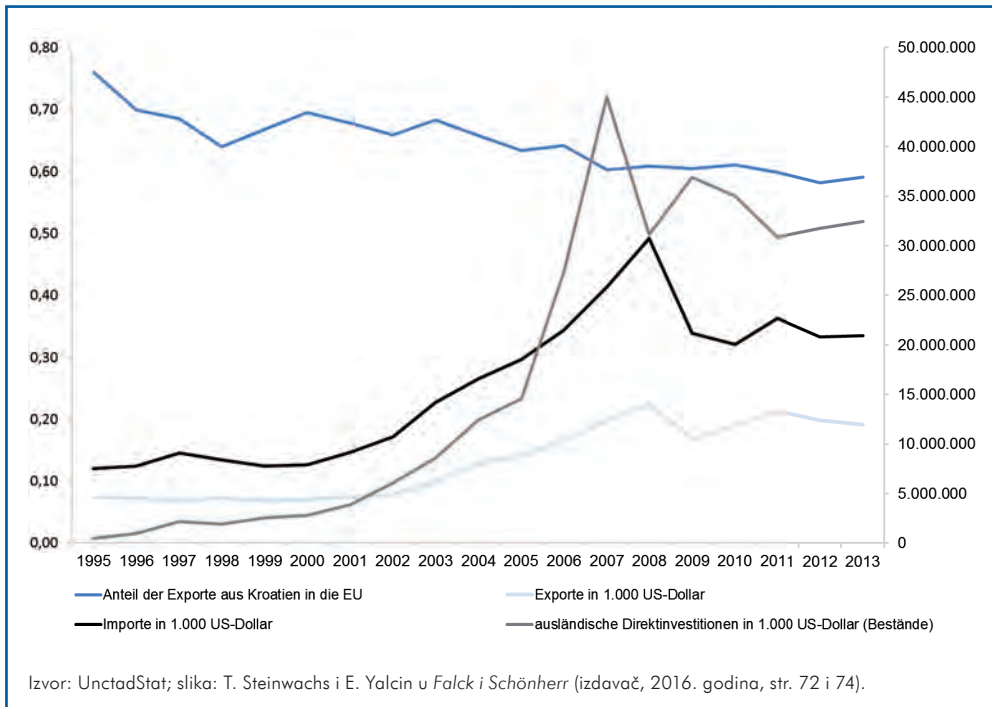
Uprave za koje ne postoji primjereni kriteriji učinkovitosti i za koje u tom pogledu uopće nema kontrole ili je ta kontrola samo nedovoljna (putem javnosti, parlamenata, neovisnih revizora ili drugih kontrolnih gremija) gotovo uvijek se razvijaju disfunkcionalno u odnosu na cilj, što pokazuje međunarodno iskustvo. Degenerativno se razvijaju u institucije interno-organizacijskog karaktera s ciljem osiguranja radnog mjesta i prihoda, privatnog i javnog nepotizma (u vodećim se pozicijama zapošljavaju osobe koje su politički srodne, ili s kojima ih povezuju privatni odnos, a ne prema stručnoj kompetenciji) koji prerastu u birokratske monstrume i tako njeguju kulturu neučinkovitosti. Stvaraju se nerijetko besmislene dvostruke strukture partikularizma u resorima koji pak sprečavaju uspostavu mjera koje su nužne za koordinaciju. A, u takvom se okružju korupcija može izvrsno i nesmetano proširiti.

U bivšoj socijalističkoj demokraciji takve negativne institucionalne pojave nisu bile začuđujuće. Hrvatskoj od doba „prekretnice“ očito nije uspjelo javnu upravu na svim razinama modernizirati prema odlikama koje zahtijeva učinkovitost u globaliziranom svijetu. Onima koji provode reforme mora biti jasno da su takve negativne strukture itekako u interesu mnogih sudionika i da se mogu razgraditi samo protiv volje onih koji su time privilegirani i zatim učinkovito oblikovati; ti prethodno privilegirani nastojat će mobilizirati politiku i medije protiv temeljnih promjena.

Uz upravo opisana dva osnovna problema u strukturi i drugi su pogrešni razvoji u pojedinim važnim političkim područjima doprinijeli gubitku konkurentnog položaja Hrvatske na tržištu, gdje u svakom slučaju valja navesti upravljanje javnim proračunom, politiku privatizacije, mirovinsku politiku, politiku tržišta rada i politiku obrazovanja.

Manja zainteresiranost stranih ulagača i manji izvoz u EU-zemlje

Kada je postalo jasno da će se Hrvatska kandidirati za primanje u Europsku uniju, izravne inozemne investicije su do početka međunarodne financijske krize bilježile znatan porast, a nakon toga su u opadanju ili stagniraju. Sličan se razvoj dogodio i u uvozu i izvozu, mada je uvoz do 2008. godine dramatično rastao, tako da se vanjskotrgovinska bilanca pogoršala - a time i vanjskotrgovinski dug. Izvan toga je začuđujuće da je izvozni trend u zemlje EU-a unatoč uspješno obavljenom pristupu Uniji ipak opao, što se ne može drugačije interpretirati nego kao indikator teških i velikih problema u konkuriranju na tržištu.

Slika 2. uvoz, izvoz i inozemne izravne investicije (zalihe), 1995. – 2013. godina

Ograničena devalvacija

Međunarodna sposobnost za tržišno natjecanje jedne zemlje ogleda se u cijenama potencijalnih izvoznih dobara i usluga u odnosu na važne međunarodne trgovinske partnere jedne zemlje kao i njezinih konkurenata na međunarodnom tržištu. Pri tome cijene ovise o troškovima rada, učinkovitosti poduzeća, učinkovitosti cjelokupnog nacionalno-gospodarskog sustava i – što je odlučujuće – o tečaju vlastite valute prema valutama vanjskotrgovinskih partnera. Ako cijene ne mogu konkurirati na tržištu, ili mogu samo ograničeno konkurirati, mogu se načelno smanjiti uz pomoć dvije metode: „internom devalvacijom“, što znači smanjenjem jediničnih troškova rada i „vanjskom devalvacijom“, što znači devalvacijom vlastite valute. Naravno da je kombinacija oba načina moguća i često ponuđena.

U cilju povećanja konkurentnosti, Hrvatska bi mogla devalvirati kunu, čime bi se smanjile cijene izvoza, a cijene uvoza bi se sukladno tome povećale. Budući da bolje mogućnosti za izvozne poslove za sobom povlače i investicije, ekonomske bi se aktivnosti u izvoznom sektoru intenzivirale - kasnije i u srodnim djelatnostima - i generirale bi nove poslove. Porast cijena za proizvode iz uvoza bi k tome imalo za rezultat preusmjeravanje domaće potražnje za uvoznim proizvodima prema proizvodima proizvedenim u zemlji. Doduše, devalvacija bi u velikoj mjeri negativno pogodila javni proračun jednako kao i privatna kućanstva jer dugovi nastali u stranoj

valuti moraju se otplaćivati s primanjima u kunama, a povećavaju se u odnosu na visinu devalvacije.

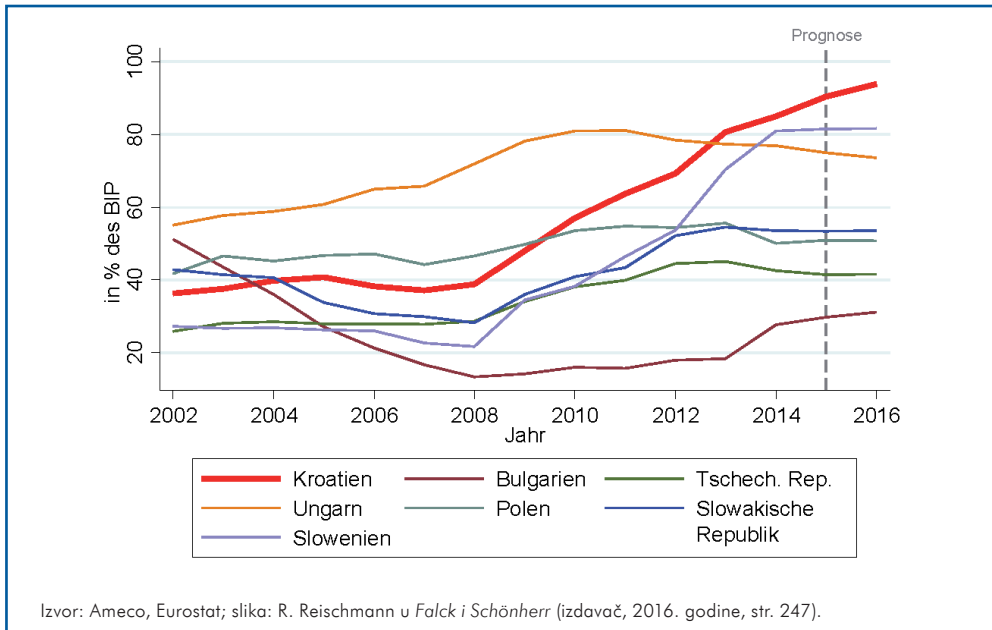
U svojoj agendi reforma lfo Instituta stoga ne predlaže veliku i naglu devalvaciju nego umjerenu. Njihovi su makro-stručnjaci izračunali potrebnu nominalnu vrijednost devalvacije od 13% kako bi potencijalna izvozna roba iz proizvodne djelatnosti ponovo postala konkurentnom. Ovakva se stopa devalvacije treba postići u više godina, a godišnja devalvacija pri tome odgovara kamatnoj razlici između kredita u eurima i kredita u kunama, tako da se s ovakvim planom devalvacije eliminiira buduća atraktivnost kredita u eurima. Ciljana vrijednost devalvacije na taj bi se način postigla za sedam godina ili možda nešto kasnije.

Dramatičan porast duga

Javni dug Hrvatske povećao se dramatično od početka krize 2008. godine i narastao – mjereno kao udio u BDP-u – sa stope od ispod 40% tijekom 2008. godine na oko 90% u 2015. godini, a trend u smjeru daljnjeg pooštavanja situacije nezaustavljiv je. Među referentnim zemljama kao što su Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka i Slovenija, Hrvatska se nalazi na prvom mjestu po visini duga. Glavni razlozi za to su s jedne strane pretjeran porast državnih subvencija u mirovinski sustav i sustav zdravstvene zaštite te u plaće, subvencije i jamstva za obiman državni sektor, a s druge strane sve manji ili stagnirajući prihodi države. Potonje je uglavnom uvjetovano stagnirajućim ekonomskim razvojem, padom zaposlenosti i procvatom sive ekonomije. Udio sive ekonomije u službenom BDP-u iznosi 28% - među europskim državama koje su uzete u obzir za usporedbu jedino Bugarska bilježi u ovom slučaju veću stopu: 31%.

Problematika zaduženja dodatno se pooštava time što je preko tri četvrtine državnih dugova u stranoj valuti (prije svega u eurima) i stoga podliježe riziku deviznog tečaja. Osim toga država se sve učestalije koristi mirovinskim fondom a taj trend društvenu starosnu mirovinu povezuje s rizicima pretjerane zaduženosti države. Razvoj javnog duga neodrživ je jer indikatori upućuju na daljnje pogoršanje situacije. Kako bi se izbjegao put kojim je krenula Grčka, a koji prijeto i Hrvatskoj, mora se pristupiti problemu zaduženja s dosljednim i radikalnim mjerama.

U cilju rješavanja problema (time se misli na državni prihod) nude se kratkoročno samo ograničene mogućnosti za sanaciju. Povećanje poreza treba načelno isključiti kao strategiju jer bi takav korak bio štetan za ponovno pokretanje gospodarstva. Stoga ostaje mogućnost proširenja porezne osnovice. U tu se svrhu nude tri pristupa, a to su kontrolni i poticajni mehanizmi s ciljem smanjenja sive ekonomije, povećanja učinkovitosti porezne uprave prilikom ubiranja i plaćanja poreza i na koncu porast gospodarskih aktivnosti. Za to su svakako nužne opsežne reforme kako bi se potakao rast gospodarstva i zapošljavanja što dugoročno može rezultirati povećanim državnim prihodima.

Slika 3. usporedba javnog duga u Hrvatskoj i u drugim zemljama, 2002. – 2016. godine

Preostaje još uvijek mogućnost smanjenja državne potrošnje koja se naravno ne može tek tako provesti ,dekretomž, nego tome prethode nužne strukturne reforme koje je ponekad teško implementirati. Takve se strukturne reforme moraju odnositi na glavne uzroke nastanka duga: na mirovinski sustav koji se ne financira sve više, nego sve manje iz javnog proračuna, zatim na učinkovit zdravstveni sustav te na reformu javnog sektora kojom se državna poduzeća gospodarski organiziraju ili privatiziraju. Načelno se javna uprava i administracija mora učinkovitije organizirati. Ifo Institut je za mirovinski sustav razvio model koji služi upravo tom cilju te izvan toga čak i dugoročno povećava relativno niske mirovine.

Što se tiče reforme zdravstvenog sustava, za to postoji niz primjera dobre prakse u Europi. A, što se tiče privatizacije državnih poduzeća, ne postoji razlog (osim otpora onih koji su time privilegirani) zašto se ne-strateška poduzeća koja rade na konkurentnim tržištima ne bi brzo privatizirala. Poduzeća koja ostaju u vlasništvu države trebaju poboljšati svoju učinkovitost uvođenjem strukturnih reformi – i zato postoje diljem Europe mnogi primjeri. No, sve ove mjere zahtijevaju vremena. Dug stoga u početku i dalje raste, a rizici koji idu u korak s tolikim zaduženjem jednako tako rastu. Kako bi se ovakva situacija mogla bolje kontrolirati mnoge su zemlje – uključujući Njemačku – osnovale neovisne agencije za kontrolu i upravljanje javnim dugom. Stoga se preporuča razmisliti o tome bi li takav institut bio primjeren i u slučaju Hrvatske?

Javna uprava i administracija mora se učinkovitije organizirati

Sve manje mirovine – sve veći teret proračuna

Mirovinski sustav u Hrvatskoj suočen je s dva velika izazova. S jedne strane dugotrajna gospodarska kriza ima za rezultat znatnu financijsku neuravnoteženost u mirovinskom sustavu financiranim iz izdvajanja. Državni doprinos mirovinskom sustavu iznosi stoga oko 5% BDP-a. S druge strane će u slučaju održavanja takve situacije već ionako relativno niska razina standardnih mirovina i dalje padati. U odnosu na oporezivi dohodak, mirovine trenutno iznose oko 32%, što je u međunarodnoj usporedbi ionako već nisko.

S reformama se moraju rješavati oba izazova. Kako bi se ispravila financijska neujednačenost mirovinskog sustava, valja što prije izraditi pooštrene kriterije za stjecanje prava invalidske mirovine i prijevremene starosne mirovine te se više koristiti

Kako bi se visina mirovina mogla trajno stabilizirati trebao bi se dalje razvijati drugi mirovinski stup

mjerama rehabilitacije. Izvan toga treba redovnu dob za stjecanje prava na mirovinu automatski prilagoditi sve većoj očekivanoj dobi stanovništva. Kako bi se visina mirovina mogla trajno stabilizirati trebao bi se dalje razvijati drugi mirovinski stup s pokrićem u kapitalu. Ovaj je stup već prilikom uvođenja bio obimnije planiran (stopa doprinosa: 10%) nego što je stvarno bio proveden (5%). Povećanje kapitaliziranog stupa treba dakle tijekom narednih godina postupno povećavati, a istovremeno bi se razvoj mirovina trebao bolje prilagoditi nominalnom trendu plaća. Do sada su se plaće uzimale u obzir samo

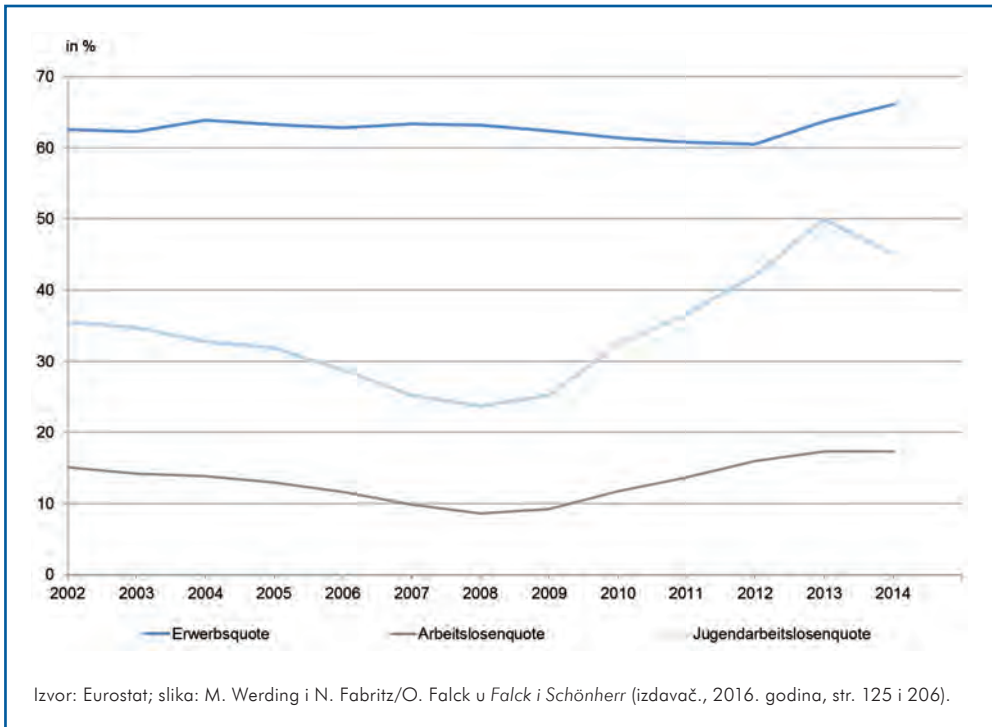
s faktorom od 50% (drugi faktor od 50% trenutno je indeks potrošačkih cijena). Ovisno o tome koliko se izgrađuje i širi drugi mirovinski stup i koliko se razvoj mirovina prilagođava nominalnom trendu plaća, može se visina mirovina tijekom duljeg perioda stabilizirati ili će mirovine čak lagano rasti.

Nedopustiva naknada za nerad

Sljedeća slika prikazuje stopu prihodovanja, što znači udio radno sposobnog stanovništva koji stoji tržištu rada na raspolaganju, zatim stopu nezaposlenih i stopu mladih nezaposlenih. Zbilja je udio neaktivnog stanovništva u Hrvatskoj zastrašujuće visok. Svega 66,1% stanovništva u radno sposobnoj dobi stoji tržištu rada na raspolaganju, među kojima je daljnjih 17,3% nezaposlenih. Posebno je stopa nezaposlenih među mladim dijelom stanovništva zastrašujuća. Nezaposlenost u mladoj dobi ima za posljedicu ovisnost o sustavu na dulji period, što dovodi u rizik budućnost mnogih mladih Hrvata.

Predloženi prvi set elemenata mirovinskih reformi znatno će proširiti ponudu rada za starije osobe, a utjecat će i na pad plaća. Izvan toga trebalo bi provjeriti sva ostala davanja za nezaposlene jer načelno takve se naknade ne smiju formirati kao naknada za nerad odnosno za nezaposlenost, nego kao minimalna naknada temeljena na

potrebama. Na taj se način mogu stvarati poticaji za ponovno zapošljavanje na redovnom tržištu rada te time smanjiti daljnji procvat sive ekonomije. Mjere u cilju aktivne politike tržišta rada trebale bi doprinijeti povećanju izgleda za zapošljavanje. Ali i minimalne plaće, osobito za mlade i osobe s niskim stupnjem obrazovanja, mogu postati preprekom u zapošljavanju. Stoga valja ponovno razmotriti opću minimalnu plaću u Hrvatskoj i na koncu uvesti stroge uredbe za zapošljavanje i otpuštanje, ako iste predstavljaju prepreku za strukturne promjene.

Slika 4. Stopa zaposlenih, nezaposlenih i nezaposlenih mladih u Hrvatskoj 2002. – 2014. godina

Obilježje zemalja s njemačkog govornog područja je niska stopa nezaposlenosti među mladima, dok istovremeno nude sustav dvojnog strukovnog obrazovanja – kombinaciju pohađanja školske i praktične nastave odnosno radnog mjesta za vrijeme obrazovanja. Na taj način učenici strukovnih škola stječu praktična saznanja i pravovremeno se pripremaju za tržište rada, što na koncu u pravilu olakšava početak rada nakon završenog školovanja. Hrvatska ima samo u nekim područjima dvojno strukovno obrazovanje koje nije naišlo na pohvale javnosti. Predlažemo da se dvojno strukovno obrazovanje, prema primjeru zemalja njemačkog govornog područja, što prije proširi i popratni promotivnim aktivnostima u školama i kod poslodavaca što bi trebalo doprinijeti atraktivnosti takvog obrazovanja.

EU fondovi nisu eliksir

Strukturne prilagodbe mogu biti neugodne za one koji su njima pogođeni. Sama promjena u obavljanju naučenih funkcija i operacija, da ne spominjemo otpuštanja ili potragu za novim radnim mjestom, možda će iz ekonomskih razloga i biti neizbježna, no kod mnogih osoba koje su takvim okolnostima pogođene to može izazvati poteškoće i dovesti ih u teške situacije. Dužnost je socijalno odgovorne države da takve poteškoće umanjí, što je svakako moguće i vrijedi osobito za članice EU-a. Pametnim uvođenjem reformi u koracima i sekvencama koje su dodatno poduprte uporabom sredstava EU-a može se ublažiti i utjecaj kratkoročnog pada zaposlenosti. Na taj su način, na primjer u Latviji tijekom krize, sufinancirani javni programi rada iz Europskog socijalnog fonda (ESF).

Kod određivanja sekvenci važno je započeti sa sveobuhvatnom razgradnjom prepreka koje stoje na putu investicijama, pri čemu je već usvajanje dobrog, dosljednog i vjerodostojnog programa reformi važno polazište. Ako se taj korak poveže s radikalnim smanjenjem administrativnih prepreka za privatne investitore, mogu se ubrzo očekivati upiti inozemnih i domaćih ulagača koji djeluju kao pokretači zapošljavanja.

Često se u Hrvatskoj moglo čuti mišljenje da bi EU fondovi i bez obimnih strukturnih promjena riješili probleme u državi – što nije točno. EU fondovi ne mogu ponukati više od trenutne kratkotrajne pomoći u moru problema – ne bez reformi tamo gdje su potrebne.

Za reforme vlade nakon drastičnih mjera presudna je prva faza.

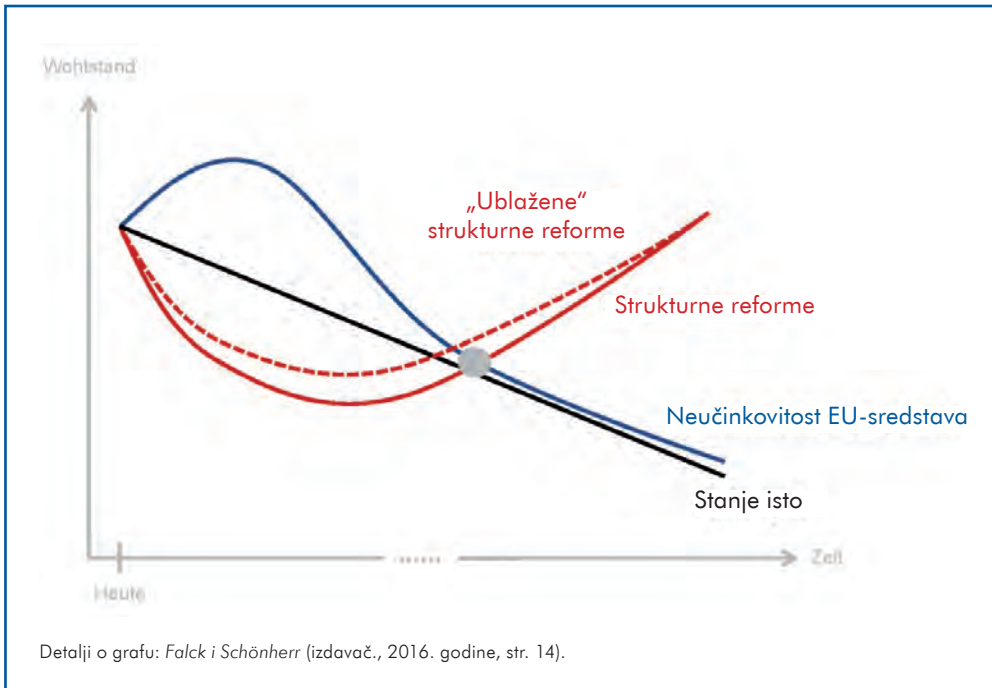
Kako bi se vladajuća većina održala stabilnom mora se „dolina suza“, koja – kako su pokazala prijašnja iskustva – predstavlja također rizik po svaku vladu koja provodi reforme, držati što pliće, a to je moguće i socijalno provedivo, kao što je uvodno objašnjeno.

**Svaka politika
održivih reformi
mora biti
podržana od
strane javnosti**

Barem u posljednjoj godini vlade unutar jednog izbornog mandata trebale bi osjetne prednosti reformi kod birača znatno nadmašiti negativne dojmove nastale uskraćivanjem. Sljedeći graf prikazuje slikovno opisani koncept.

Svaka politika održivih reformi mora biti podržana od strane javnosti; stoga je važno reforme predstaviti transparentno u medijima i razumljivo ih objasniti. Vlada koja se odluči za reforme mora postići konsenzus ili je barem moraju

tolerirati važne društvene skupine kao udruženja, nevladine organizacije, crkva, znanstvenici i predstavnici medija. Pokazalo se prikladnim da se i opozicije (stranke i interesne skupine) uključe u diskusiju o „ispravnom“ smjeru reformi, čak i ako im se načelno protive. Polarizacija društva u one koji su za i one koji su protiv reformi bila bi štetna, jer konflikti koji iz toga rezultiraju ometali bi ili čak spriječili provedbu reformi.

Slika 5. „Dolina suza“

I na koncu, bilateralna suradnja (između Hrvatske i drugih zemalja EU) nudi mnoge mogućnosti za zajedničke planove i projekte u cilju financijskog osiguranja reformi kao i osiguranja radnih mjesta. Tako bi se na primjer moglo dvojno strukovno obrazovanje uvesti u uskoj suradnji sa zemljama partnerima s njemačkog govornog područja.

Za Hrvatsku ne postoji razlog da se prihodi i stope zaposlenih prije ili kasnije ne prilagode stopama u srednjeeuropskim zemljama, osim u slučaju ako zemlja nije spremna na reforme u potrebnom obimu. Vlada koja će zemlju povesti na tom putu i uspjeti svakako će ući u političku povijest zemlje. Alternativa reformama bila bi „grčki“ put u gotovo bezizlaznu situaciju ovisnosti o drugima i dugoročna gospodarska nemoć.

Pet prioriteta reformskog paketa

Proračun za 2016. nedavno je prihvaćen u Hrvatskom saboru. Drugi i puno važniji korak je paket strukturnih reformi na kojem se intenzivno radi i koji će biti predstavljen javnosti do kraja travnja. Riječ je o dugoročnom ekonomskom zaokretu.

Piše: Tihomir Orešković¹

Hrvatska vlada ima četverogodišnji gospodarski plan, kojem je cilj da kroz niz dubokih promjena u našem društvu, ubrza ekonomski rast, poveća zapošljavanje i standard građana, a istovremeno smanji javni dug i poveća kvalitetu i efikasnost javnog sektora.

Proračun koji je nedavno prihvaćen u Hrvatskom saboru samo je prvi korak u tom smjeru, dok je drugi paket reformi na kojima Vlada intenzivno radi i koji će biti predstavljen javnosti do kraja travnja. Proračunom smo postigli tri važna cilja: prvi put nakon osam godina smanjujemo deficit ispod 3% BDP-a, drugo - stabiliziramo javni dug; i treće - ne ugrožavamo gospodarski rast.

Napornim radom u kratkom vremenu ostvarili smo uštede u iznosu od 2,5 milijardi kuna, što nam je omogućilo zamrzavanje javne potrošnje na razini od prošle godine. Na tome se nećemo zaustaviti, jer ćemo i dalje nastaviti tražiti dodatni prostor za racionalizaciju u svim ministarstvima. Značajno ćemo povećati korištenje sredstava iz EU fondova, posebno za kapitalne infrastrukturne projekte, što će dati dodatni zamah hrvatskom gospodarstvu koje se tek počelo izvlačiti iz duboke i dugotrajne recesije.

Aktivacijom imovine u državnom vlasništvu smanjit ćemo nominalni javni dug, čija visina i osobito ubrzani rast posljednjih godina ugrožava stabilnost hrvatskog

¹ Autor je predsjednik Vlade Republike Hrvatske

gospodarstva. Stabilizacijom javnog duga šaljem o jasnu poruku stranim i domaćim investitorima da smo odlučni u tome da javne financije dovedemo u red. Popravljanje kreditnog rejtinga, što je naš cilj za ovu godinu, dovest će do smanjenja kamata na javni i privatni dug i pozitivno djelovati na ekonomsku aktivnost.

Ipak, drugi i puno važniji korak osim samoga proračuna, jest paket strukturnih reformi koji predstavlja dugoročni ekonomski zaokret. Prioriteti reformskog paketa su u područjima kao npr: upravljanje javnim financijama, zdravstvena skrb, tržište rada, javna uprava, unaprjeđenje investicijske klime i smanjenje opterećenosti poduzeća kao i povećanje apsorcije EU sredstava.

Planiramo osnažiti Zakon o fiskalnoj odgovornosti i uskladiti ga s pravilima EU, što će dovesti do odgovornijeg upravljanja javnim sredstvima. Osim toga, planiramo izmjene Zakona o Državnom uredu za reviziju kojima će se propisati sankcije za one koji ne postupe po njegovim preporukama. Pojačati će se i unutarnja financijska kontrola u javnom sektoru.

Ključni dio paketa reformi odnosi se na popravljanje okruženja u kojem posluju naši poduzetnici i tu Vlada planira reforme u pet ključnih područja.

1. Smanjivanje nepotrebne regulacije. Cilj je u 2016. godini značajno olakšati zakonodavni okvir koji utječe na poslovanje poduzeća – birokratske procedure. To ćemo učiniti boljim korištenjem alata za uklanjanje procedura koje već postoje, ali i boljom pripremom novih propisa.
2. Smanjivanje parafiskalnih nameta. Ove godine planiramo smanjiti neporezna opterećenja tvrtkama u visini 0,1% BDP-a, odnosno oko 330 milijuna kuna.
3. U reformama koje se tiču pravosuđa, naglasak će biti na izmjenama propisa kojima je cilj usklađivanje sudske prakse, oslobađanje sudaca od obavljanja ne-sudskih poslova, smanjenje priljeva novih predmeta, skraćivanje trajanja procesa i još veće smanjenje broja neriješenih predmeta.
4. Uvođenje zajedničkog informacijskog sustava zemljišnih knjiga i katastra planiramo završiti do kraja 2016. Ova reforma je ključna jer će ubrzati mnoge druge postupke od strane države, u prvom redu izdavanje građevinskih dozvola.
5. Reforma javne uprave provest će se kroz tri glavna područja: veći fokus na korisnike usluga države; razvijanje ljudskog potencijala u javnoj upravi; te digitalizacijom.

Drugi i puno važniji korak osim samoga proračuna, jest paket strukturnih reformi koji predstavlja dugoročni ekonomski zaokret

PRIKAZ GLAVNIH MAKROEKONOMSKIH I FISKALNIH POKAZATELJA ZA HRVATSKU 2016. – 2018.

Pokazatelj	Zimska gospodarska prognoza Europske komisije od 4. veljače 2016.		Smjernice za izradu Državnog proračuna Republike Hrvatske za 2016. i projekcija za 2017. i 2018. Ministarstva financija od 24. veljače 2016.		
	2016.	2017.	2016.	2017.	2018.
Rast BDP-a (%)	2,1	2,1	2,0	2,1	2,3
Rast zaposlenosti (%)	1,3	1,5	1,1	1,4	1,6
Stopa nezaposlenosti (%)	15,1*	13,8*	15,8**	14,7**	13,7**
Rast bruto investicija u fiksni kapital (%)	2,6	2,7	2,5	3,2	3,5
Izvoz roba i usluga (%)	5,0	5,3	5,2	5,5	5,6
Ukupni manjak općeg proračuna (% BDP-a)	-3,9***	-3,2***	-2,7****	-2,0****	-1,7****
Dug opće države (% BDP-a)	87,0	87,4	nije navedeno		

* Udio u ukupnoj radnoj snazi

** Anketna stopa nezaposlenosti

*** ESA metodologija

**** Nacionalna metodologija

Također, Vlada je odlučna u namjeri da građanima i dalje osigurava kvalitetnu i svima dostupnu zdravstvenu skrb, ali to ne može biti izgovor za toleriranje financijski problema koje postoje u sustavu, i koje već godinama predstavljaju ogroman teret za proračun. Posljednja u nizu sanacija zdravstvenog sustava teška više milijardi kuna jasno pokazuje da se ta praksa mora zaustaviti.

Mjere u zdravstvu uključuju reformu službi hitne pomoći i bolje usklađivanje pristupa hitnim službama s pristupom primarnoj zdravstvenoj skrbi; reformu bolničkog sustava kako bi se povećala učinkovitost i kvaliteta usluge, te promjenu postojećeg dopunskog zdravstvenog osiguranja i uvođenje novog tipa osiguranja za neke zdravstvene usluge. Planira se i racionalizacija i reorganizacija nezdravstvenih djelatnosti.

Promjene u mirovinskom sustavu uključuju i povećanje penalizacije za raniji odlazak u mirovinu u skladu s praksom u ostalim zemljama članicama, skraćivanje roka za usklađenje dobi odlaska u mirovinu za muškarce i žene te bolje definiranje kriterija za utvrđivanje stupnja invaliditeta. Planiramo nastaviti i s mjerama aktivnog tržišta rada te pripremiti programe cijeloživotnog učenja i sheme prekvalifikacije koje će ojačati zaposlenost u ključnim sektorima. Ove inicijative će se aktivirati u sljedećih šest do devet mjeseci. Ojačat ćemo i mehanizme nadzora i kontrole kako bi se smanjio i destimulirao neprijavljeni rad.

Loša i nepredvidiva regulativa kočnica razvoja

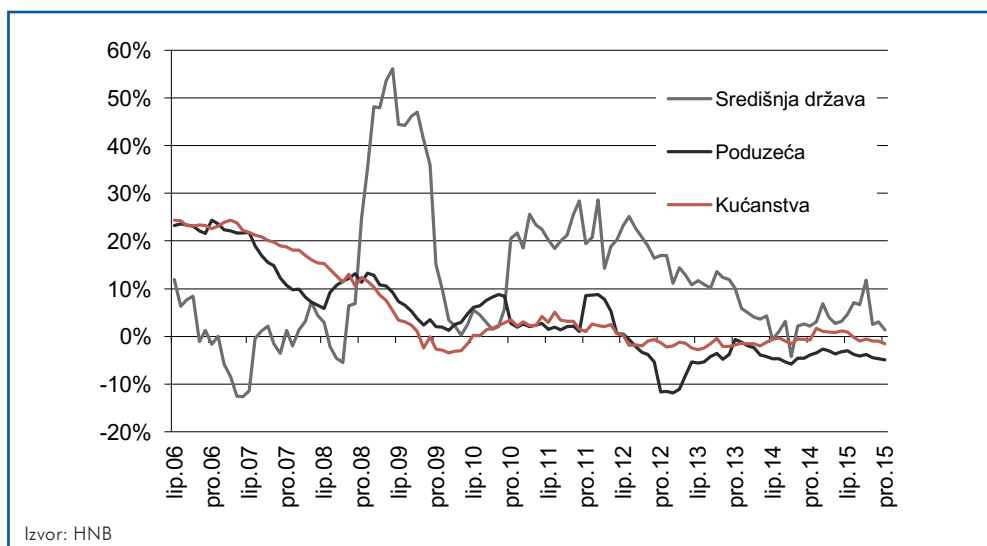
Od početka krize potkraj 2008. do kraja 2014. realni BDP u Hrvatskoj smanjen je za više od 12%. Blagi oporavak uslijedio je 2015. po stopi od 1,6%, a očekuje se da će se nastaviti.

Bankovni krediti nisu se kretali usklađeno s trendovima gospodarske aktivnosti tijekom krize. U početku došlo je do usporavanja kredita privatnom sektoru, ali sve do 2012. nije zabilježen njihov nominalan pad. Tek od sredine 2012. krediti stanovništvu i osobito poduzećima počinju bilježiti negativne stope rasta. Dakle tek je u kasnoj fazi krize počelo takozvano razduživanje. U tom kontekstu ne čudi da je gospodarski oporavak započeo bez doprinosa rasta kredita privatnom sektoru.

Piše: Zdravko Adrović¹

Kreditni središnjoj državi rasli su tijekom cijelog razdoblja krize po visokim stopama. Jedine iznimke su kraća razdoblja usporavanja sredinom 2014. i u zadnjih nekoliko mjeseci (slika 1).

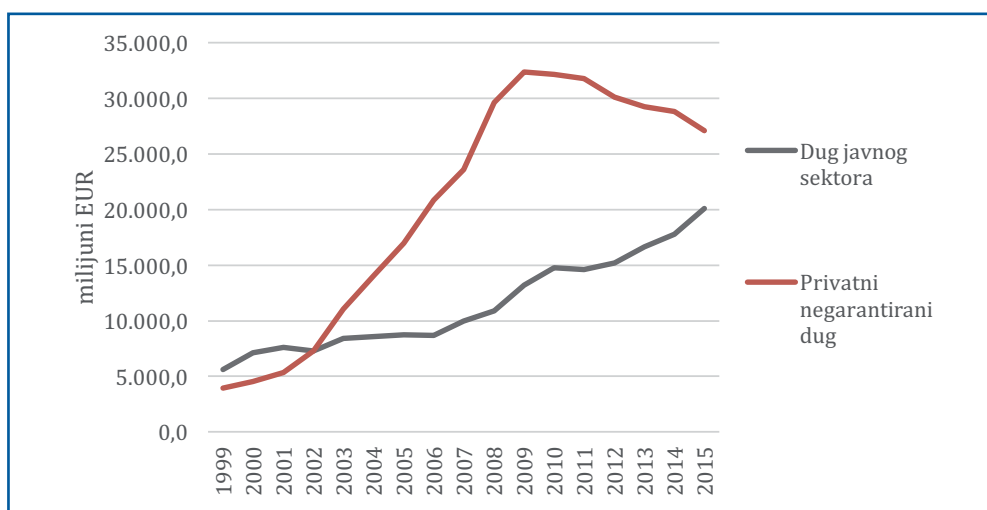
¹ Autor je direktor Hrvatske udruge banaka

Slika 1. Stopa rasta kredita banaka u odnosu na isti mjesec prethodne godine

Statistika vanjskog duga pokazuje slične odnose (slika 2). Vanjski dug javnog sektora kontinuirano raste. Štoviše, ubrzao se nakon početka krize. S druge strane, privatni ne-garantirani dug, u kojem se najveći dio odnosi na sektor poduzeća, kontinuirano se smanjuje. Proces razduživanja privatnog sektora u inozemstvu blago je ubrzan bez obzira na početak gospodarskoga oporavka 2015.

Kada bi u gospodarstvu postojala zdrava potražnja za kreditima, a financijska ograničenja za odobravanje novih kredita pri tome postojala samo kod domaćih

Slika 2. Vanjski dug 1999. – 2015.*

banaka, kreditno sposobni dužnici okrenuli bi se prema inozemnim kreditorima. Inozemni privatni negarantirani dug bi rastao, supstituirajući domaće inozemnim kreditima. Kako takva pojava izostaje, usporedni pad domaćeg i inozemnog kreditiranja privatnog sektora objašnjava se općenito slabom potražnjom za novim kreditima odnosno dugom u privatnom sektoru u Hrvatskoj.

Neravnoteža ponude i potražnje

Slaba potražnja za kreditima javlja se usporedo sa slabom investicijskom aktivnošću. Slaba investicijska potražnja rezultat je mnogih čimbenika na koje domaći financijski posrednici ne mogu utjecati. Za neke od tih čimbenika očito je da su zadani: takav je slučaj sa slabom investicijskom aktivnošću u velikome dijelu EU-a, osobito na njenu jugu, izostankom izravnih stranih ulaganja, preprekama investiranju, lošim i nepredvidivim regulatornim i pravosudnim okvirom i sl. Za neke druge čimbenike manje je očito da su izvana zadani i nepromjenjivi. Na primjer, ako glavni problem leži u visokim kamatnim stopama i nepovoljnim uvjetima kreditiranja, postavlja se pitanje mogu li Hrvatska narodna banka i Vlada ipak nešto učiniti ne bi li se potražnja za kreditima probudila nakon poboljšanja kreditnih uvjeta.

Kako se s ovim pitanjima suočavamo svakodnevno, HUB je u suradnji s Arhivanalitikom poduzeo seriju istraživanja² u kojima se pokušalo razlučiti čimbenike koji djeluju na strani ponude i potražnje za kreditima. Jedna je teza da se izostanak potražnje objašnjava nepovoljnim uvjetima kreditiranja - prvenstveno visokim kamatnim stopama i strogim uvjetima za odobrenje kredita. Druga je teza da se smetnje u protočnosti bankovnog sustava objašnjavaju rizicima i drugim čimbenicima koji utječu na nizak obujam i kakvoću potražnje za kreditima.

U analizama se pošlo od podataka o pojedinim poduzećima (njih nekoliko tisuća) u razdoblju od početka krize. Cilj je bio uz kontrolu utjecaja kvalitete odnosno rizika poduzeća i promjena kamatnih stopa utvrditi stupanj financijskih ograničenja s kojima se poduzeća susreću u poslovanju. Financijsko ograničenje koje se izlučuje nakon kontrole rizika poduzeća, sektora i utjecaja kamatnih stopa, nazvano je dodatno ili sistemsko financijsko ograničenje. Postojanje sistemskog ograničenja ukazuje na probleme koji se manifestiraju na strani ponude kredita.

Mogu li Hrvatska narodna banka i Vlada nešto učiniti ne bi li se probudila potražnja za kreditima

² HUB Analize 55: „Suočavaju li se i dobra poduzeća s financijskim ograničenjima II“; HUB Analize 50: „Suočavaju li se i dobra poduzeća s financijskim ograničenjima“; HUB Analize 49: „Problem identifikacije kreditnog loma“. Sve analize su objavljene u rubrici Analize i publikacije na internetskoj stranici Hrvatske udruge banaka, www.hub.hr.

Međutim, rezultat je pokazao da se sistemsko financijsko ograničenje pojavilo na početku krize, ali se potom razmjerno brzo smanjivalo. Od 2013. naovamo sistemsko ograničenje gotovo posve nestaje. Zanimljivo je da se prestanak djelovanja ograničenja dogodio upravo u razdoblju razduživanja (slika 1), što također upućuje na zaključak da najveći dio problema zamrlog kreditiranja leži na strani potražnje i u institucionalnom okviru koji uređuje dužničko-vjerovničke odnose.

Skroman povrat na kapital

Rezultati analize su pokazali da se manji dio financijskog ograničenja ipak može objasniti visinom kamatnih stopa. Posve je jasno da su kamatne stope u Hrvatskoj veće nego u razvijenim državama članicama EU. Dakle, iako analiza upućuje na to da problem visine kamata nije od prvorazredne važnosti, ipak je do 2013. postojala opasnost da se i poneko dobro poduzeće suoči s financijskim ograničenjem zbog visine kamatnih stopa (što u slučaju dobrih poduzeća vjerojatno znači odustajanje od investicija). Time se otvara pitanje odrednica visine kamatnih stopa, koje u velikoj mjeri obilježava javne rasprave o ulozi banaka³.

Banke u Hrvatskoj
u prosjeku
ostvaruju skroman
povrat na
prosječni kapital

Banke u Hrvatskoj u prosjeku ostvaruju skroman povrat na prosječni kapital (u prosjeku 4,3% 2010.-2015.). Taj povrat je manji od prosječnog kupona na hrvatske državne obveznice. Dobit u strukturi kamatne stope stoga igra marginalnu ulogu. Primarne odrednice visine

kamatnih stopa su: (1) visina troška izvora financiranja (pasivne kamatne stope), (2) granični regulatorni trošak, (3) granični operativni trošak poslovanja i (4) cijena rizika.

Najvažnije odrednice su (1) i (4) – pasivne kamatne stope i rizik. Pri tome rizik države odnosno prinos na državne obveznice ima trojak učinak na visinu troškova izvora sredstava.

Rizik države izravno utječe na cijenu vlasničkog kapitala i kamatnu stopu na depozite i kredite uzete u inozemstvu. Međutim, izravni učinci rizika države nisu izraženi u uvjetima viška likvidnosti i razduživanja, kada banke smanjuju svoje inozemne obaveze. Zato uvijek djeluje treći, neizravni učinak rizika države. On se materijalizira kroz usporavanje pada pasivnih, pa time i aktivnih kamatnih stopa na kredite, te ga vrijedi pobliže objasniti.

³ Detaljnije o odrednicama kamatnih stopa vidjeti u: Šonje, V. (2016): „(Ne)realnost alternativa aktualnoj monetarnoj politici: problem visine kamatnih stopa“. <http://www.banka.hr/komentari-ianalize/ne-realnost-alternativa-aktualnoj-monetarnoj-politici-iv-o-visini-kamatne-stope>

Riječ je o tome da trenutno traje razdoblje povijesno najnižih kamatnih stopa na svjetskom tržištu novca. U mnogim razvijenim zemljama kamate tržišta novca su negativne. Impuls smanjenja kamatnih stopa u proteklih se nekoliko godina prenio i na hrvatsko tržište bankovnih depozita, ali je prijenos usporen zbog djelovanja unutarnjih faktora. Pasivne kamatne stope u Hrvatskoj (koje sada na devizne depozite stanovništva u prosjeku iznose oko 1,5%, a na kunske oko 2,2%) i dalje su znatno veće nego u razvijenim državama članicama EU. Pad kamatnih stopa bio bi mnogo brži da banke mogu zamijeniti domaće izvore depozita jeftinijim inozemnim sredstvima. Međutim, trenutno to nije moguće, jer su inozemna sredstva relativno skuplja od domaćih depozita zbog rizika države.

Prema tome, fiskalna konsolidacija i s njome povezano smanjenje rizika države najbrži je i najpouzdaniji način za poticanje daljnjeg pada kamatnih stopa.

Prijetnja prezaduženosti

Međutim, fiskalna konsolidacija i niže kamatne stope, kada i ako budu postignute, neće riješiti problem rizika dužnika. One ne mogu bitno pomoći prezaduženim poduzećima u kojima je nužno provesti poslovno i financijsko restrukturiranje. Ne mogu niti stabilizirati pravni i institucionalni sustav u kojem banke posluju.

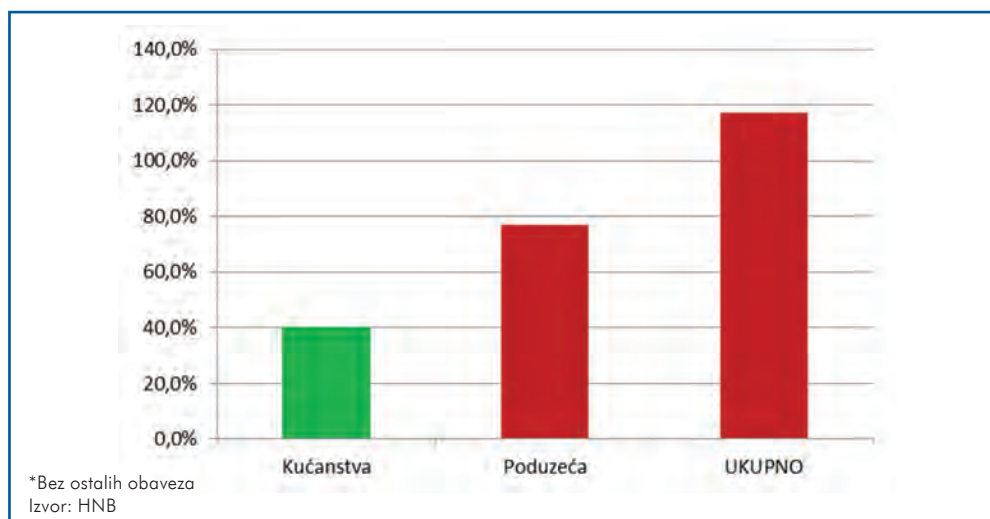
Za rješavanje problema prezaduženosti bitan je složen splet rizičnih faktora koji se protežu od uobičajenih makroekonomskih rizika preko uobičajenih bilančnih i poslovnih rizika pojedinih poduzeća, do ne tako uobičajenih rizika propisa i institucija za rješavanje prezaduženosti odnosno nesolventnosti.

O razmjerima problema svjedoči podatak o velikoj razlici između zaduženosti sektora stanovništva i poduzeća. Dug sektora stanovništva koje se vrlo malo zadužuje u inozemstvu, kreće se oko 40% BDP-a. Promotri li se dug poduzeća prema bankama u Hrvatskoj, on je naizgled manji, iznosi oko 28% BDP-a. Takav je odnos mnoge promatrače u proteklim godinama naveo na pogrešan zaključak da je struktura bankarskog kreditnog portfelja suboptimalna zbog premalog udjela kredita poduzećima. Njih bi, navodno, trebalo snažnije potaknuti. Takva je logika navela protekle vlade i lokalne vlasti na fokus prema shemama poticanja zaduživanja (najčešće kroz subvencije za kamate), osobito u sektoru malih i srednjih poduzeća. Međutim, to je varljiva statistička slika koja ne uključuje druge dugove poduzeća (po osnovi lizinga, trgovačkih kredita i sl.), kao i one najvažnije - dugove prema inozemnim bankama i drugim vjerovnicima.

Za rješavanje problema prezaduženosti bitan je složen splet rizičnih faktora

⁴ Arcand, J., H. Berkes i U. Panizza (2012): „Too much finance?“ IMF Working Paper 12/161.

S obzirom na davno liberaliziranu mogućnost poduzeća da se zadužuju u inozemstvu, dug poduzeća treba očitavati iz statistike sektorskih financijskih računa HNB-a, a ne iz bankarskih bilanci. Ti podaci pokazuju da se dug poduzeća zapravo kreće oko 80% BDP-a. Ako se u obzir uzmu i ostale obaveze, omjer se penje prema 90%. Pribroji li se tome i dug stanovništva, dolazi se do omjera ukupnog duga privatnog sektora od oko 120% BDP-a (slika 3).

Slika 3. Ukupan dug prema BDP-u, kraj 2014.

Ova brojka sama za sebe ne znači mnogo. Međutim, treba imati u vidu da međunarodna istraživanja pokazuju da doprinos financijskog produbljenja (zaduživanja) gospodarskom rastu prestaje kada ukupni dug privatnog sektora prijeđe vrijednost BDP-a⁴. U svjetlu tog rezultata, očekivano je da se apetiti za uzimanje novog duga smanjuju na razini zaduženosti koju je dostiglo hrvatsko gospodarstvo. Štoviše, povećanje omjera zaduženosti u velikoj je mjeri potaknuto produljenom recesijom (smanjivanjem BDP-a u nazivniku izraza), pa je logično da niti ekspanzivna monetarna politika, niti niže kamatne stope ne mogu oživjeti tržište kredita u većoj mjeri. Iako je prerano za zaključke o dosezima strukturnih monetarnih operacija s kojima je HNB krenuo u veljači, skroman rezultat prve aukcije uz izostanak sudjelovanja vodećih banaka govori u prilog tezi da se standardnim mjerama monetarne politike u našim strukturnim uvjetima ne može učiniti mnogo.

Značajniji iskoraci na planu oživljavanja investicija, gospodarske i financijske aktivnosti mogu se postići samo kroz poboljšanje odnosa (vlasničkog) kapitala i duga u sektoru poduzeća. Ovisno o tome djeluje li se na brojnik ili nazivnik omjera kapitala i duga, problem se svodi na poticanje ulaganja vlasničkog kapitala i na poticanje restrukturiranja prezaduženih poduzeća, odnosno rješavanje nesolventnosti.

Nedostatak (vlasničkog) kapitala

Kao što je prikazano na slici 3, Hrvatsku karakterizira razmjerno visok stupanj financijskog razvitka (financijske dubine), uz razmjerno veliku ulogu banaka u financijskom sektoru. Banke i dalje čine oko 70% bilance financijskog sektora. Uz to, tržište kapitala je plitko i slabo likvidno. Obvezni mirovinski fondovi kao drugi najvažniji financijski posrednici usmjeravaju gotovo svaku treću od četiri uložene kune u državne obveznice. Općenito može se reći da su institucije koje su se specijalizirale za posredovanje u depozitno-kreditnom poslovanju i na tržištu javnog duga puno razvijenije od institucija koje posreduju u privatnom investicijskom poslovanju.

Uzroci takvoga nasljeđa prelaze uobičajene čimbenike poput porezne preferencije duga pred vlasničkim kapitalom. Hrvatska je vjerojatno dostigla limite banko-centričnog financijskog razvitka. Budući razvoj će se morati temeljiti na uravnoteženom razvitku različitih vrsta financijskih posrednika. To se posebno odnosi na posrednike koji posreduju pri vlasničkim ulaganjima: investitore – anđele, domaće i inozemne fondove rizičnog kapitala i investicijske bankare koji strukturiraju poslove uz znatnu ili isključivu participaciju vlasničkog kapitala.

To je osobito važno za rast i razvoj malih i srednjih poduzeća. Naime, profil rizika koji je prilagođen bankama u pravilu pretpostavlja solidnu kapitalizaciju solventnog i stabilnog dužnika s duljom poviješću poslovanja, ili vrijedne kolaterale koji manjim tvrtkama u pravilu nedostaju. Stoga ključnu sponu između male ili srednje tvrtke u poslovnom uzletu i ozbiljnog srednjeg poduzeća s potencijalom za daljnji rast, predstavljaju investitori u vlasnički kapital.

Njihov razvoj i razvoj njihovih meta za ulaganja u interesu je bankaka koje žele pratiti rast i razvoj takvih poduzeća, ali ih ne mogu poticati i nadzirati kao aktivni investitori. One za to nemaju resurse ni znanja, niti je bankovna regulacija podešena za viskorizičnu ulogu kreditnih institucija.

Banke već dulje vrijeme prepoznaju ovaj problem i nastoje djelovati u pravcu njegova prepoznavanja. HUB Analiza 52⁵ identificirala je pet preporuka za razvoj vlasničkih ulaganja o kojima je ovdje riječ: i provesti akcijski plan razvoja industrije rizičnog kapitala u Hrvatskoj; regionalna orijentacija prema jugoistočnoj Europi; aktivnija uloga mirovinskih fondova u investiranju i razvoju industrije; edukacija i razvoj sustavne suradnje s „kanalima distribucije“ odnosno akterima koji imaju kontakt s potencijalnim metama za ulaganja, napose s bankama; uspostava kvalitetne i predvidive regulacije industrije, koja se neće mijenjati u toku investicijskog ciklusa (5-7 godina). Povezivanjem takvog akcijskog plana s planom razvitka tržišta kapitala kroz poticanje privatizacija i dokapitalizacija IPO-ovima i dodatnim emisijama dionica, uspostavila bi se financijska karika koja nedostaje.

Ključnu sponu kod male tvrtke u poslovnom uzletu predstavljaju investitori

⁵ HUB Analiza 52: „Prvi znaci oporavka malih i srednjih poduzeća: Kako ojačati ulogu rizičnog kapitala?“

Nestabilni propisi i institucije

HUB-ov pregled i preporuke za industriju rizičnog kapitala zaključuje se temom o uspostavi kvalitetne i predvidive regulacije. Riječ je o rak-rani poslovnog okružja u Hrvatskoj, čija je važnost univerzalna. Loša, kolebljiva (i nepredvidiva) regulacija u velikoj je mjeri ograničavala banke u aktivnijem doprinosu izlasku iz krize proteklih godina.

Banke u Hrvatskoj su se od 2012. suočile s neočekivano kolebljivim propisima i ponašanjima institucija kada je riječ o pitanjima rješavanja nesolventnosti. Zakon o financijskom poslovanju i pred-stečajnoj nagodbi (koji je u namjeri bio dobro

Pored pravnih nedorečenosti i problema, zakon je vjerovnike stavio u dvojako nepovoljan položaj

zamišljen jer je adresirao akutan problem prezaduženosti), ali koji je donesen u hitnom postupku 2012., mijenjan je pet puta u manje od tri godine. Pored pravnih nedorečenosti i problema, zakon je vjerovnike stavio u dvojako nepovoljan položaj. Inicijativu u postupku rješavanja nesolventnosti odmaknuo je od vjerovnika bitno proširivši prava dužnika, a pravno-proceduralni okvir odmaknut je od sudova i vjerovničkih vijeća u korist državne administrativne institucije FINA-e.

Nadalje, HNB-ova pravila klasifikacije plasmana i formiranja rezervacija za loše plasmane modificirana su 2013. U velikoj je mjeri suspendirana primjena međunarodnih računovodstvenih standarda. Pravila su u nekim dijelovima regulacije rigidnija od onih koja su primijenjena pri strogom pregledu kvalitete aktive među najvećim bankama u EU od strane Europske središnje banke (tzv. AQR – Asset Quality Review potkraj 2014.). Restriktivna pravila klasifikacije i rezerviranja uvedena su s ciljem povećanja omjera rezervacija prema lošim kreditima, bez obzira na vrijednosti kolaterala i trenutne promjene u poslovanju problematičnih dužnika.

Na primjer, ako bi banka idealno restrukturirala dužnika kojemu je nakon toga u poslovnom smislu krenulo, banka takvo poduzeće u knjigama ne bi mogla voditi kao dobrog dužnika još tri godine. To je paradoksalno s obzirom na dinamiku tržišnih promjena i trajanje poslovnih ciklusa. Također je uočen nerazmjer tretmana konačnih gubitaka odnosno otpisa između bonitetnih i poreznih propisa. To je isto tako destimuliralo aktivnije uključivanje banaka u rješavanje problema duboko nesolventnih dužnika koji nikada neće moći vratiti dio svojih dugova.

Predstečajne nagodbe i pravila klasifikacije plasmana nadovezala su se na promjenu sveukupnog regulatornog okvira kroz uvođenje novih pravila Basel III. Dodaju li se tome i tri neočekivana regulatorna zahvata u dijelu rješavanja problema kredita vezanih uz švicarski franak (fiksiranje kamata kroz Zakon o potrošačkom kreditiranju od 1.1.2014., fiksiranje obračunskog tečaja kroz isti Zakon od 31.1.2015. i konverzija od 30.9.2015., čime je izazvan završni gubitak banaka za poslovnu 2015. u iznosu od 4,3 milijarde kuna), zaokružuje se slika kolebljivog i lošeg regulatornog, pravnog

i političkog okružja. Banke u takvom okviru nisu mogle dati osjetniji doprinos rješavanju problema prezaduženosti i pokretanja gospodarskoga rasta kroz novi investicijski ciklus.

U tako kolebljivom okružju nije bilo moguće planirati u rokovima kakvi su uobičajeni i nužni za donošenje dobrih, dugoročnih poslovnih odluka. Mnoga standardna rješenja nisu bila provediva s obzirom na nepredvidivost i nerazvidnost okvira. Treba naglasiti i to da je napredak u dijelu rješavanja nesolventnosti - koji je prepoznat u zadnjem dubinskom izvješću Europske komisije u sklopu procedure otklanjanja makroekonomskih neravnoteža – formalne, a ne suštinske naravi (veća uloga sudova).

Stoga se može zaključiti da je uspostava predvidivog, međunarodno usklađenog i unutar sebe konzistentnog regulatornog okvira za rješavanje prezaduženosti nužan uvjet aktivnijega doprinosa banaka restrukturiranju i razvoju gospodarstva.

Nisu dovoljni tradicionalni lijekovi

Sudjelovanje financijskog sektora i banaka u podršci gospodarskom oporavku ne može se više promatrati na tradicionalne načine koji polaze od pretpostavke da je kapacitet za novo zaduživanje neograničen. Kada u gospodarstvu postoje kreditno sposobni dužnici koji čekaju realizaciju novih poslovnih prigoda, standardne mjere ekspanzivnih makroekonomske politike (fiskalne i monetarne) polučit će učinke. Fiskalna stimulacija potaknut će agregatnu potražnju, a monetarna će ekspanzija preko utjecaja na pad kamatnih stopa potaknuti investicijsku potražnju.

Međutim, kada prezaduženost i strukturni problemi predstavljaju glavno obilježje velikoga dijela poslovnih subjekata, klasične ekspanzivne mjere neće imati učinka. Štoviše, mogu dodatno otežati rješavanje problema.

U takvim uvjetima, problem treba rješavati tamo gdje je lociran, što se trenutno svodi na tri kritična područja:

1. Nedostatak kapitala u velikome dijelu sektora poduzeća treba rješavati poticanjem industrije rizičnog kapitala i tržišta kapitala.
2. Probleme prezaduženosti odnosno insolventnosti treba rješavati uspostavom kvalitetnog i predvidivog regulatornog i institucionalnog okvira koji će uravnotežiti poticaje u tvrtkama s poticajima postojećih vjerovnika – prvenstveno banaka, i potencijalnih novih investitora.
3. Fiskalnom konsolidacijom treba smanjiti rizik države, jer to je najbrži i najsigurniji način za utjecanje na daljnji pad kamatnih stopa.

IDE LI HRVATSKA U DOBROM SMJERU?

Lokomotiva postala vagon na sporednom kolosijeku

Kako naša zakonodavna vlast ne obavlja svoj posao valjano, greške „ispravlja“ birokracija. Nema većeg zadovoljstva za istinskog birokratu nego postati nezamjenjiv. Upravo je cilj svake birokracije pokazati i dokazati svoju nezamjenjivost. Da je tako pokazuje rast broja birokrata od uspostave hrvatske države.

Piše: **Guste Santini**¹

Hrvatska je u bivšoj državi bila lokomotiva, a danas je vagon na sporednom kolosijeku. Može postati dio razvijenog svijeta iako je u grupi nerazvijenih zemalja. Bolje sutra ne dolazi samo od sebe, valja ga izboriti. Greške i propuste valja jasno iskazati i to ne da bismo se bavili prošlošću, što će doći na red, već kako bismo bolje sagledali što nam je činiti. Tako smo primjerice nespreman ulazak u Europsku uniju, umjesto da smo cijelo desetljeće pregovarali, učinili na krajnje traljav način. Znali smo, nema isprike, što nas čeka u EU-u. Imali smo vremena analizirati u kojim i kakvim će uvjetima djelovati hrvatsko gospodarstvo. Bez kriterija smo prihvaćali preporuke ne vodeći računa da ćemo prihvaćeno morati poštivati. U EU-u nitko ne tolerira neispunjenje dogovorenog.

Od nacionalne prema tržišnoj državi

Nacionalna država ima jasno definirane granice. Granica je bitna za stvaranje nacionalne države. Institucionalni okvir nacionalnih država razlikuje se od zemlje do zemlje. Svekolika politika konvergencije koja se donosila, koja se donosi i koja će se donositi u EU ima za cilj da „izbriše“ posebnosti kako bi se uspostavio jedinstven institucionalni sustav. U tom je smislu moguće povući paralelu sa liberalizmom koji

¹ Autor je ekonomski analitičar i glavni urednik časopisa EKONOMIJA

je zagovarao slobodnu utakmicu, *laissez faire*, a država je trebala biti tek „nočni čuvar“. Smanjeni prostor za vođenje nacionalne ekonomske politike jest ograničenje, ali usprkos rastućim ograničenjima postoje znatne mogućnosti u vođenju nacionalne ekonomske politike. Prva je pretpostavka dobro uređen i transparentan pravni okvir u kojem ravnopravni sudionici optimaliziraju ponašanje sukladno svojim interesima. Dobar primjer je Njemačka koja je uređena, visokoproduktivna i socijalno osjetljiva zemlja koja ulaže najveće moguće napore kako bi EU postala zajednica ravnopravnih građana.

Griješni Lijepi naše

Hrvatska ima konstrukcijskih problema, što nas razlikuje od uređenih zemalja. Od osamostaljenja (re)strukturiramo Lijepu našu, ali bez jasnoga cilja koji su prihvatile sve političke opcije. Tako jedni grade, opozicija ruši i gradi svoj, ma što to značilo, sustav. Kad izgubi izbore, opozicija, čije su „kreacije“ poništene, vraća „milo za drago“ i ponovo gradi ispočetka. Tako imamo sustav koji će nova vlast iz temelja promijeniti. Promjena sustava znači nove zakone, ali i velike troškove.

Kad izgubi izbore, opozicija, čije su „kreacije“ poništene, vraća „milo za drago“

Da bismo mogli ocijeniti koji je to „ispravan“ put izlaska iz krize, potrebno je ukazati na glavne propuste:

- Privatizacija društvenog vlasništva bez jasnih ciljeva dinamiziranja gospodarske aktivnosti.
- Nekontrolirana internacionalizacija bankarskog sustava koji funkcionira svojom poslovnom logikom ne korespondirajući s hrvatskim razvojnim interesima. Nacionalna štednja uvećana za kredite, „nacionalnih poslovnih banaka“ njihovih „majki“, usmjerena je u potrošnju umjesto u restrukturiranje postojećih i stvaranje novih proizvodnih kapaciteta, s jedne strane, i, s druge strane, „slobodno“ formiranje komercijalnih kamatnih stopa koje su dodatno smanjile konkurentnu sposobnost hrvatskog gospodarstva.
- Fiksni tečaj kune koji je postao cilj po sebi, u kratkom roku zahtijeva učinkovitost nacionalnog gospodarstva i njegovo otvaranje učinkovitijim vanjskim tvrtkama. Danas fiksni tečaj postaje nužna pretpostavka, bar u kratkom roku, kako bi se provele svekolike gospodarske i društvene reforme.
- Nakon Domovinskog rata nije došlo do očekivanog smanjenja javnih rashoda. Država je i dalje funkcionirala odvojeno od gospodarstva i građana, povećavajući svoj udio u domaćem proizvodu.

Ukratko, to su naši problemi koje smo (ne)svjesno stvarali. Nitko osim nas samih nije nam kriv za učinjeno. To je bila politika svih vlada. Problemi su potom „metastazirali“ što je moguće lijepo pratiti preko rasta inozemnog i javnog duga.

Popustljivo meko budžetsko ograničenje

Potrebno je restrukturirati državu, imajući pritom na umu da:

- Država funkcionira u mekom budžetskom ograničenju što je omogućilo politici na vlasti da poveća prava proračunskih korisnika iznad materijalnih mogućnosti gospodarstva, tj. poreznog kapaciteta. Glasački stroj u Saboru redovito je činio grijeh propusta, izglasavajući nove zakone koji su bili nedovoljno pripremljeni što je dovodilo državnu birokraciju u, za nju, idealnu poziciju jer je upravo birokracija postala glavni tumač tih i takvih zakona. Kratkoročnost zakona povećala je potrebu za novim djelatnicima čime je pokrenut akcelerator čije rezultate danas svjedočimo u neodrživo velikom broju zaposlenih i neprihvatljivo niskoj razini osposobljenosti.
- Uvođenje PDV-a 1. siječnja 1998. godine najavljeno je kao fiskalno neutralna mjera. Međutim, zbog „previda“ da se PDV-om oporezuju zalihe, više prikupljeni porezi nisu usmjereni u saniranje državne blagajne, već su rebalansom proračuna povećana prava proračunskih korisnika. To je bio trenutak kada su započeli problemi koje danas moramo reformama riješiti. Naime, porezna obilatost PDV-a događa se prilikom uvođenja/povećanja PDV-a pa povećanje prava proračunskih korisnika nije moglo biti praćeno narednih godina poreznim prihodima PDV-a. Tako su ostala prava proračunskih korisnika i rastuće „rupe“ u proračunu.
- Mirovisnka reforma je provedena u vrijeme kada za to nisu postojale potrebne pretpostavke. Svim akterima mirovinske reforme bio je poznat poguban učinak privatizacije na rast broja nezaposlenih i rast broja prijevremenih umirovljenika. Tako je mirovinski sustav, temeljen na uzajamnosti, s jedne strane, bio opterećen dramatičnim rastom broja korisnika i, s druge strane, nedostatnim prihodima. Drama se vidi u kretanju deficita mirovinskog sustava. Upravo zato, najave o možebitnom smanjenju PDV-a ne čine mi se utemeljnim obećanjima.

Navedena kretanja imala su dvije snažne potpore. Prava je bila rastući deficit robne razmjene s inozemstvom, a druga rasprodaja „obiteljskog srebra“.

Rastući deficit robne razmjene s inozemstvom rezultira rastom ponude roba na nacionalnom tržištu koja stabilizira cijene. Povećanje ponude zadovoljava rastuću potražnju zahvaljujući rastu kreditne zaduženosti stanovništva. Kreditna aktivnost poslovnih banaka omogućuje fiskalne prihode od carina na uvezenu robu, te PDV koji se ubire na granici. Iako je gospodarska aktivnost na razini kraja osamdesetih godina, deficit robne razmjene stvara utisak kako je živa gospodarska aktivnost. Time su zadovoljni nositelji izvršne vlasti. Proračunski deficit je daleko manji jer je pokriven deficitom robne razmjene s inozemstvom. Stabilne cijene i stabilni tečaj, usprkos realnoj aprecijaciji, pripisuju se učinkovitoj monetarnoj politici centralne banke.

Inozemne investicije, zbog loše poslovne klime su izostale. Strani investitori, pored preuzimanja poslovnih banaka, preuzimali su tvrtke koje su imale izveznu orijentaciju,

ili tvrtke koje su već u bivšem sustavu radile kao kooperanti inozemnih tvrtki, ili koje su bile najučinkovitiji dio nacionalnog gospodarstva. Ostale tvrtke nisu bile atraktivne, usprkos niskim cijenama, već su prepuštene „prirodnom umiranju“. Tako je i danas.

Posljedice deficita robne razmjene s inozemstvom vidimo u iznosu inozemnog duga, kojemu bi valjalo pribrojiti stanje devizne štednje građana i prodano „obiteljsko srebro“.

Dolaskom krize, koju je tadašnja politička vlast ignorirala, nastale su olovne godine za hrvatske građane. Slikovito rečeno Lijepa naša je postala „Voćka poslije kiše“ Dobriše Cesarića.

Ograničen prostor za autonomnu ekonomsku politiku

Rapravljati o prolivenom mlijeku nema smisla jer time politika traži alibi za svoj grijeh propusta. Potrebno je okrenuti se problemima i iste identificirati kao nove izazove. U pravu je Albert Einstein kad je rekao:

„Svijet koji smo stvorili kao rezultat našeg dosadašnjeg načina razmišljanja ima probleme koji ne mogu biti riješeni na način na koji smo razmišljali dok smo ih stvarali.“

Hrvatska danas ima daleko manji stupanj slobode u provođenju autonomne ekonomske politike nego što je to bilo prije ulaska u EU. Znači da će biti teže, ali nikako nemoguće. Hrvatska može ostvariti potrebne reforme i dinamizirati gospodarski razvoj. Na žalost, politička dimenzija problema čini se daleko više neizvjesnijom nego što je to općenito mišljenje hrvatskih građana. Naime, uspjeh današnje vlasti mogao bi marginalizirati neke političke opcije koje nam se čine nezaobilaznim čimbenicima političkog života. Toga su političari svjesni i nije nemoguće da će upravo iz tih razloga pružati otpor reformama.

Histerija „proizvodnje“ zakonskih propisa

Novi zakoni, institucionalna rješenja, traže vrijeme kako bi ih struka „probavila“, a praksa pretočila u „žive“ odluke. Promjene zakona uz diskrecijsko pravo tumačenja birokracije odnosnog zakona, što omogućuje pravilnik kojim se dodatno regulira odnosna materija, stvara institucionalni besmisao. Tako je najdinamičnija zakonodavna djelatnost. Rok trajanja zakona vrlo je kratak te valja uputiti Saboru kritiku da svoj posao zakonodavca ne radi na način koji bi opravdao ugled najznačajnije državne institucije. Od uspostave države postoji histerija donošenja zakonskih propisa. Kako zakonodavna vlast svoj posao ne radi dobro, nužno greške „ispravlja“ birokracija. Nema većeg zadovoljstva za svakog istinskog birokrata nego

postati nezamjenjiv. Kako se radi o diskrecijskom pravu to se birokrat u takvim uvjetima osjeća nadmoćnim dok je građanin pokorni vjernik. Upravo je cilj svake birokracije pokazati i dokazati svoju nezamjenjivost. Da je tomu tako, pokazuje rast broja birokrata. Stoga je nužno preispitati zakonodavni okvir, precizirati razloge donošenja i pojednostaviti ga. To je velika rekonstrukcija koja zahtijeva angažman pravnih eksperata, a trajat će godinama. Rezultat njihova rada bit će vidljiv – učinkovito sudstvo. Svakako bi valjalo, zbog preventive, ugraditi u zakonodavstvo primjereno kažnjavanje za nepoštivanje zakona. Da bi to bilo moguće, potrebno je ozbiljno poraditi na edukaciji građana. U kontaktu s poduzetnicima često je uočljiva nesigurnost jer više nitko ne zna što je, a što nije. Sudska praksa je vrlo šarena pa više odmaže nego što pomaže.

Promjena tečaja ne dolazi u obzir

Promjena tečaja kune danas ne dolazi u obzir. Tako postavljen cilj jasno određuje politiku kamatne stope, kreditne politike i porezne politike.

Kamatna stopa mora amortizirati aprecijaciju kune. Ona će to učiniti jedino ako se kamatne stope smanje, što je moguće jedino ako se smanje mnogobrojni rizici i neizvjesnosti. Transparentnim institucionalnim okvirom smanjuju se institucionalni rizici koji su znatni. To bi bio uvjerljiv korak za naše vjerovnike. Javnost s pravom prst upire na sudstvo. Nepravovremena sudska odluka je golemi rizik koji poslovne banke redovito ukalkuliraju u kamatne stope pri odobravanju kredita svojim komitentima. Priča s valutnom klauzulom na švicarske franke sigurno će povećati kamatne stope. Neke izjave kako je potrebno maksimalizirati kamatne stope ne zvuče ozbiljno. Osim transparentnosti sustava u pravcu smanjenja kamatnih stopa, nezaobilazna je uloga centralne banke. Centralna banka mora voditi politiku koja će uvjeriti poslovne banke da prihvate politiku primjerenoga, a ne maksimalnoga profita. Dosadašnje ponašanje poslovnih banaka „isisalo“ je znatan dio dodane vrijednosti Lijepe naše. Računovodstvene alkemije samo su pripomogle da prikazani profiti „ne budu oči“.

Nužno smanjenje porezne presije

Centralna banka može i mora, „predlagati“ politiku kredita. To se danas nigdje u svijetu ne čini odlukama već komunikacijama između poslovnih banaka i centralne banke. Poznat je primjer Japana u kojem su godinama bile negativne kamatne stope, a krediti usmjeravni u gospodarstvo. U nas je kreditna politika izravno povećavala deficit robne razmjene s inozemstvom, što je rezultiralo sveopćim orgijanjem – konzumerizmom. Kratko rečeno, prirast kredita valja usmjeriti s dvije trećine u gospodarstvo, a jednom trećinom državi i građanima. Naime, više nije dopustivo da potrošnja bude veća od nacionalnog dohotka. Ma koliko to brutalno zvučilo nacionalna potrošnja bi morala biti manja za iznos kamata na iznozemni dug. Nama treba rast potrošnje temeljem povećanja dodane vrijednosti, a ne, što je bio

slučaj dosad, temeljem kredita. Ta priča mora prestati. Sve male i otvorene zemlje vode posebnu brigu o nacionalnoj štednji kojom osiguravaju svoju i budućnost novih generacija.

Porez mora u kratkom roku, jer nije moguće „preko noći“ smanjiti kamatne stope, amortizirati aprecijaciju kune s jedne strane i, s druge strane, postojeću nedopustivo visoku razinu kamatnih stopa. Predlažem u iduće četiri godine smanjiti poreznu presiju s dosadašnjih 36% na 30% BDP-a.

Donošenje predloženih mjera snažno bi djelovalo na oživljavanje gospodarstva. Pridodamo li i osnivanje nacionalne komercijalne banke, kako sam to pred desetak godina predložio, imali bismo uređen financijski sustav koji bi bio u funkciji hrvatskog gospodarstva.

Dva prijedloga Vladi

Predlažem Vladi dva potpredsjednika: jedan za sustav i razvoj, a drugi za tekuću politiku uključivo koordinaciju monetarne i fiskalne politike. Sustav je skup elemenata koji se politikom dinamiziraju. Ukoliko mjere politike nisu u suglasju sa sustavom, tada nastaje degeneracija sustava ili, što je isto, povećanje entropije sustava. Kada je entropija sustava velika, tada je nužna reforma jer sustav generira jalove troškove. Dakle, posao inventarizacije i uspostavu transparentnog sustava valja dati u zadatak potpredsjedniku vlade za sustav koji će se uvijek referirati na mjere ekonomske politike što predlaže drugi potpredsjednik. Tako imamo „osigurač“ ili, jednostavnije rečeno, kontrolora koji će zaustaviti eventualne nekonzistentne mjere. Potpredsjednik za sustav ne bi mogao predlagati nove zakone ako ih ne parafira potpredsjednik za politiku. Opet bismo imali „osigurač“. Tako bi potpredsjednik za sustav i potpredsjednik za politiku kontrolirajući jedan drugoga učinkovito transformirali postojeći netransparentni sustav.

Potpredsjednik za sustav vodio bi brigu o razvoju. Uz ostalo bi njegova briga bila povezivanje domovine i iseljeništva. Tu postoje goleme mogućnosti. Nikada nismo valorizirali našu dijasporu. Ona je, mogli bismo reći, „na ugaru“. Dijaspورا bi mogla biti izvrstan kanal izvoznog orijentaciji našeg gospodarstva u svakom pogledu – od trgovanja i marketinga preko investiranja i razvoja do proizvodnje ovdje i/ili inozemstvu. Umrežiti dijasporu znači znatno povećati gospodarski potencijal.

Možemo bolje koristiti poljoprivredu

Poljoprivreda nije garancija razvoja, ali bez poljoprivrede, čak u klimatsko nepovoljnijim uvjetima, nema gospodarske stabilnosti bilo koje zemlje. Umjesto da odredimo strateške ciljeve poljoprivrede, uključivo i korespondentne industrije, mi smo poljoprivredu destruirali do te mjere da je pitanje hoćemo li ponovo doći u poziciju da iskoristimo njene komparativne prednosti. Gotovo sve što smo učinili bilo

je krivo. Dok nismo bili punopravna članica EU-a, imali smo više slobode (recimo politika garantiranih cijena ili proaktivna politika robnih rezervi) nego danas. I danas imamo mogućnosti koje ne koristimo. U poljoprivredi je nedopustivo mali broj proizvodno potentnih domaćinstava, što znači da je velik broj starih koji preživljavaju od danas do sutra. Prethodna su razmatranja pokazala kako je potrebno usmjeriti

**Hrvatska
poljoprivreda
može naći svoju
tržišnu nišu**

poljoprivredu u proizvodnju prirodne hrane. Za to postoje mnogi razlozi. Male su površine za industrijsku proizvodnju, posebice žitarica, koja osim toga traži velika ulaganja. Preko trideset godina zaostajemo za suvremenom industrijskom poljoprivrednom proizvodnjom. Iako se misli, krivo, kako je tržište poljoprivrednih proizvoda konkurentsko, to nije točno, ono je oligopolističko. Visoke su cijene ulaska na takva tržišta. Hrvatska poljoprivreda može naći svoju tržišnu nišu

posebnostima proizvoda i visokom kvalitetom. Uostalom, mi smo mala zemlja i treba nam tek mali prostor na globalnom tržištu da ponudimo potrošačima posebni proizvod visoke kvalitete i dodane vrijednosti. Marke koje su poznate našim turistima valja dalje razvijati. Nažalost, uvozom nekvalitetne sirovine obezvređujemo naše uspješnice. To se mora odmah i sada zaustaviti jer ukoliko to ne učinimo, imat ćemo znatne troškove kada ćemo nastojati povratiti povjerenje potrošača. Pršuti, sirevi, kuleni, posebno istarsko maslinovo ulje, samo su neki od prepoznatljivih proizvoda.

Treba nam redefinirani turizam

Uzgoj ribe je naš veliki potencijal. Međutim, on krije i mnoge opasnosti. Stoga je potrebno institucionalizirati uzgoj ribe kako bi svojom kvalitetom postala dio europske ponude.

Redefinirati turizam i dopuniti ga zdravstvenim turizmom te osposobljavanjem prehrambene industrije u pravcu promjene proizvodnog programa na način da razvijemo proizvodnju prirodne hrane za građane treće životne dobi. Da bismo to učinili, potreban je sasvim drugačiji pristup poljoprivredi. Proizvodnja zdrave hrane bila bi predmet gospodarske aktivnosti malih proizvođača, dok bi veliki proizvođači unapređivali postojeću proizvodnju što bi smanjilo nerazumijevanja koja su tako učestala između velikih i malih proizvođača.

Implementacija navedenog dinamizirala bi gospodarski razvoj što bi postojeći inozemni i javni dug učinili podnošljivim teretom i to ne da ih servisiramo, već, ukoliko nam to bude cilj, otplatimo. Imamo mnoge resurse, a zadatak je vlasti da ih „stavi“ u funkciju.

Ovaj tekst napisan je prije donošenja Proračuna za 2016. godinu. Iako postoje naznake nemam točnih informacija što će on u konačnici sadržavati. Ocijenu početnih koraka Vlade premijera Oreškovića ću, stoga, in bona fide, dati u vektorskom smislu.

Kreditni rejting kao ocijena financijskog stanja, uključivo realnog sektora, dobro je polazište nove Vlade. Stav vjerovnika determinira cijenu zaduživanja na inozemnom tržištu. Ima li se u vidu da je inozemni dug veći od domaćeg proizvoda jasno je da smanjenje kamatne stope za polovinu postotnog poena znači korak bliže izlazu iz ove depresivne krize.

Prijedlog proračuna, kao osnovnog sredstva i instrumenta ekonomske politike, ima za cilj da konzervira rashodnu stranu proračuna, kako bi prihodna strana, zbog povećane gospodarske aktivnosti, smanjila proračunski deficit. Tu i takvu politiku moramo nazvati „peglanjem“. U tom smislu nije moguće reći da li je to iskorak ili nije. Mišljenja sam da je trebalo radikalnije zahvatiti rashodnu stranu kao programirani rezultat reformi koje će se provesti ove godine. Na prihodnoj strani smanjio bih, pod cijenu zadržavanja postjeće razine proračunskog deficita, poreznu presiju na dohodak. Naprosto postojeći sustav oporezivanja dohotka nije održiv kako socijalno tako još manje ekonomski. Takav bi potez povećao, po mome mišljenju, vjerodostojnost Vlade.

Planirana prodaja državne imovine čini mi se preambiciozna. Ovo tim više što nije vrijeme za prodaju zbog povijesno niskih cijena, ali ne samo zato. Daleko mi se značajnijim čini donijeti odluku da li ili ne prethodno restrukturirati, posebno veće, tvrtke. Kratko rečeno zalažem se da se prodaja državne imovine provede putem poslovne kombinacije koja bi zadržala postojeći broj zaposlenih, a putem kreditnih aranžmana moguće je povećati broj zaposlenih. Restruturiranje tvrtki dobro je poznat problem kako Premijeru tako i Ministru financija.

Čini mi se najznačajnijim da Premijer dade nalog svojim ministrima da se formiraju komisije za sva pitanja koja smatra prijepornima kako bi nakon prijedloga komisija mogao donijeti primjerenu odluku. Za neka pitanja, recimo reforma mirovinskog sustava, predložio bih da se formira više od jedne komisije kako bi se iznašla primjerena rješenja. Reforma sustava je uvijek i svuda državnički posao. Struka treba formirati prijedloge i cost-benefit analizu. Politika odlučuje koji će prijedlog usvojiti i biti odgovorna za usvojeno rješenje.

Pored tekućeg posla premijer bi morao maksimalnu pažnju posvetiti ostvarenju ciljeva:

- povećati gospodarsku aktivnost godišnje iznad 3%,
- povećati stopu zaposlenosti godišnje za najmanje 1%,
- povećati suficit na tekućem računu platne bilance godišnje za najmanje 1% BDP-a i
- godišnji rast cijena do 2% za vrijeme dok je tečaj kune fiksiran na euro.

Nisam odgovorio na pitanje: Ide li Hrvatska u dobrom smjeru? Politički razlozi, koje sam prethodno naveo, čine me suzdržanim. Ukoliko Premijer uspije nametnuti političkim partnerima svoj pristup kako je pitanje svih pitanja dinamizirati gospodarski razvoj, tada izjave Premijera i Ministra financija djeluju zadovoljavajuće.

Kako izaći iz vrzinog kola?

Fiskalna ekspanzija u Hrvatskoj ne samo što nije stimulatívna za privatni sektor, već je produbila strukturnu neravnotežu i stvorila nove prepreke bržem ekonomskom oporavku i pokretanju novoga ciklusa privrednoga rasta i zapošljavanja. Ako se želi izbjeći dugo razdoblje gospodarske stagnacije i erozije dostignute razine blagostanja, Vlada u 2016. mora ostvariti zaokret u fiskalnoj politici i upravljanju javnim dugom.

Piše: dr.sc. Damir Novotny¹

Financijska kriza iz 2008.g. snažno je pogodila hrvatski fiskalni sektor (financijski sektor je ostao stabilan zahvaljujući makro-prudencijalnim politikama koje je prema bankarskom sekoru vodila Hrvatska narodna banka). Kriza je zastavila uvoz tuđe štednje i direktnih inozemnih ulaganja u financijski sektor te sektor usluga, koji su omogućavali obilato financiranje domaće agregatne potražnje i održavanje kakve-takve ekonomske ravnoteže. Investicije privatnog i javnog sektora u infrastrukturu i nekretnine, nisu osigurale pretpostavke dugoročno održivog ekonomskog rasta i stvaranja novih, dugoročno održivih radnih mjesta. Državni sektor je bio prisiljen na naglo zaustavljanje investicija o kojima su ovisila brojna domaća poduzeća. Privatni sektor je također slično reagirao. Kontrakcija ulaganja i pad domaće agregatne potražnje je u 2009. izazvalo pad BDP-a od 7,4% u odnosu na prethodnu godinu.

Usporavanje ekonomskih aktivnosti u 2009. i 2010.g, u kojoj je BDP pao za 1,7%, rezultiralo je gubitkom preko 150.000 radnih mjesta, odnosno pokretanjem nove spirale produblivanja socio-ekonomskih neravnoteža.

¹ Autor je ekonomski analitičar, član konzultantske grupe T&MC

Javni sektor je tijekom cijelog razdoblja recesije između 2009. i 2015. u kojoj je ostvaren rast BDP-a za 1,8%, povećavao svoje rashode i stvarao sve veće proračunske manjkove. Deficitarno financiranje javne potrošnje je imalo učinak „grude snijega“ na rast javnog duga koji je u 2015. dosegnuo razinu 86% BDP-a. Kako se općenito smatra da previsok javni dug, posebno ako pređe granicu 60% BDP, kod malih i otvorenih ekonomija može snažno utjecati na sposobnost rasta nacionalne ekonomije. Javni dug u Hrvatskoj je tako postao jedna od najvećih prepreka za pokretanje novog, dugoročno održivog ciklusa dinamičnog ekonomskog rasta kojim bi se smanjio jaz u razvijenosti u odnosu na prosjek EU.

Otklanjanje izvora stvaranja manjkova u proračunu središnje države, ali i u široj konsolidiranoj državi, uravnoteženje javnih financija i snižavanje javnog duga ispod granice od 60% BDP predstavlja glavni izazov kreatora ekonomske politike u godinama koje slijede.

Osim zaustavljanja trenda rasta javnog duga i konsolidiranja financija javnog sektora, Vlada se u kratkom roku suočava i s problemom upravljanja. Naime, u narednim godinama dopijevaju na plaćanje velike tranše javnog duga, posebno duga infrastrukturnih poduzeća u državnom vlasništvu za koji je Vlada izdala svoje garancije i za koje će biti nužno osigurati refinanciranje. Ako Vlada u međuvremenu ne izradi uvjerljiv plan zaustavljanja deficitarnog financiranja javnih potreba te smanjivanja javnog duga, financijsko tržište bi moglo negativno reagirati i odbiti refinanciranje. U tom slučaju bi se Hrvatska ubrzano približila scenariju kroz koji je u proteklim godinama prolazila Grčka.

Javni dug u Hrvatskoj tako je postao jedna od najvećih prepreka za pokretanje novog, dugoročno održivog ciklusa dinamičnog ekonomskog rasta

Fiskalna ekspanzija bez ekonomskog rasta

Prihodi proračuna središnje države su 2009. pali za 5,4% u odnosu na 2008., a 2010. za 3,4% u odnosu na prethodnu godinu. Vlada je međutim nastavila s fiskalnom ekspanzijom, uz argumente da bi smanjivanje javne potrošnje moglo rezultirati nastavkom ekonomskog usporavanja. Unatoč fiskalnoj ekspanziji i rastu javne potrošnje, novi ciklus održivog rasta nije pokrenut. Stopa nezaposlenosti je od 8,5% u 2008. porasla na 16,2 u 2015. Registrirana zaposlenost je u međuvremenu pala sa 60% u 2008. na 54,7% radno aktivnog stanovništva od 15-64 godine starosti. Hrvatska je tako, uz Grčku, zemlja s najnižom stopom zaposlenosti u EU u kojoj prosječna stopa zaposlenosti iznosi 64,9%.

Tablica 1. Glavni makroekonomski i fiskalni pokazatelji u razdoblju 2005-2014.

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015*.
BDP (mlrd kn)	270,2	294,4	322,3	347,7	331,0	328,0	332,6	330,6	329,6	328,4	334,3
Promjena (%)	4,2	4,8	5,2	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-1,1	-0,4	1,8
Nezaposlenost %	12,7	11,1	9,9	8,5	9,2	11,6	13,7	15,9	17,3	17,3	16,2
Zaposlenost %	55,0	55,6	59,0	60,0	59,4	57,4	55,2	53,5	52,5	54,6	54,7
Rashodi središnje države	87,2	95,4	103,8	115,3	119,9	120,3	119,9	118,8	123,5	127,5	120,7
Proračunski deficit / BDP	-3,7	-3,3	-2,5	-2,7	-5,9	-6,0	-7,5	-5,3	-5,4	-5,7	-4,2
Javni dug /BDP	46,3	43,2	41,4	42,8	52,0	61,5	66,2	71,8	83,2	85,1	86,0
Vanjski dug (mlr €)	25,9	26,0	33,7	40,6	46,9	46,4	45,3	45,3	46,4	47,0	47,3
Vanjski dug /BDP	71,2	76,9	74,8	84,3	104,2	101,1	104,2	103,0	105,6	108,4	108,6

Izvor: HNB, Ministarstvo financija RH, Eurostat, * procjena EK, prilagodba autora

Niska razina ekonomskih aktivnosti i niska razina zaposlenosti, posebno u privatnom sektoru, uz rasuću potrošnju središnje države i rastuće manjkove, izazvala je nagli rast javnog i vanjskog duga. Javni dug je od 42,8% BDP-a u 2008. narastao na 86% u 2015. Vanjski dug je narastao od 84,3% BDP-a u 2008. na razinu od 108,6% u 2015.g. Snažan rast javnog i vanjskog duga rezultirao je produbljivanjem makroekonomskih neravnoteža kojima je sve teže upravljati.

Tablica 2. Hrvatski javni dug u usporedbi s izabranim zemljama-članicama EU

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
EU (28)	61,0	73,0	78,4	81,0	83,8	85,5	86,8
Bugarska	13,0	13,7	15,5	15,3	17,6	18,0	27,0
Češka	28,7	34,1	38,2	39,9	44,7	45,2	42,7
Estonija	4,5	7,0	6,6	5,9	9,5	9,9	10,4
Irska	42,4	61,8	86,8	109,3	120,2	120,0	107,5
Italija	102,3	112,5	115,3	116,4	123,2	128,8	132,3
Grčka	109,4	126,7	146,2	172,0	159,4	177,0	178,6
Slovenija	21,6	34,5	38,2	46,4	53,7	70,8	80,8
Slovačka	28,2	36,0	40,8	43,3	51,9	54,6	53,5
Švedska	36,8	40,4	37,6	36,9	37,2	39,8	43,9
Hrvatska	42,8	52,0	61,5	66,2	71,8	83,2	85,1

Izvor: Eurostat

Razina javnog duga u EU je narasla od 61% 2008. do razine od 86,8% u 2014. Opći rast javnog duga je posljedica anti-krizne politike većine europskih vlada kojima su te vlade nastojale zaustaviti ekonomsku kontrakciju i pokrenuti novi

ciklus rasta. Javni dug je dakle rastao zbog potrebe spašavanja banaka i jačanja fiskalnih potpora privatnom sektoru. Najveći doprinos ukupnom rastu javnog duga EU dale su zemlje poput Italije i Grčke. Zemlje nove Europe te skandinavske i baltičke imale su vrlo nisku razinu javnog duga početkom krize, budući da su svoj ekonomski rast temeljile na direktnim stranim ulaganjima i investicijama u privatnom sektoru a ne na investicijama javnog sektora. Velik rast javnog duga u Grčkoj je u velikoj mjeri posljedica priznavanja stvarnog stanja zaduženosti državnog sektora i pokušaja održavanja razine javne potrošnje unatoč padu javnih prihoda. Irski javni dug je naglo porastao zbog potrebe saniranja bankarskog sektora kojeg je snažno pogodila kriza iz 2008. Češka i Slovačka, zemlje usporedive s Hrvatskom, cijelo su vrijeme krize održavale relativno nisku razinu javnog duga te su vrlo brzo izašle iz recesije.

Privatni sektor se u međuvremenu prilagodio i stvorio novu unutrašnju ravnotežu, te povećao konkurentnost

Hrvatska nije svoj javni dug povećavala zbog potrebe spašavanja bankarskog sektora, niti kao rezultat povećavanja anti-recesijskih potpora privatnom sektoru kako bi mogao prebroditi krizu. Hrvatske vlade su od početka recesije u 2009. pa sve do 2014. vodile politiku fiskalne ekspanzije s isključivim ciljem održavanja razine potrošnje unutar državnog sektora. Privatni sektor se u međuvremenu prilagodio i stvorio novu unutrašnju ravnotežu, što je rezultiralo povećavanjem njegove konkurentnosti, povećavanjem izvoza te otvaranjem novog ciklusa ulaganja i povećavanjem potrošnje.

Ekonomska neravnoteža Hrvatske posljedica je prije svega fiskalne manipulacije od strane političke elite, koja je uporno odbijala provesti prilagođavanje u državnom sektoru. Međutim, kao članica EU obvezna je provesti preporuke Europske komisije u okviru procedura smanjivanja prekomjernih proračunskih manjkova te prekomjerne makro-ekonomske neravnoteže, prije svega rasta vanjskog duga i niske razine pokrivenosti uvoza izvozom.

U okviru procedura otklanjanja prekomjernih proračunskih manjkova, aktualna hrvatska vlada najavila je zaustavljanje rasta proračunskog deficita, spuštanje na razinu od 3% u 2016. te zaustavljanje rasta javnog duga. Smanjivanje proračunskog manjka će vjerojatno biti moguće provesti bez većih strukturnih reformi, smanjivanjem diskrecijskih rashoda vladinog sektora ili jednokratnom prodajom imovine. Međutim, spuštanje razine javnog duga na razinu ispod 60% BDP-a bit će nužno za pokretanje novog ciklusa rasta po stopama iznad 3% godišnje, koje su nužne za održavanje postojeće razine nacionalnog bogatstva i razine općeg blagostanja. U protivnom je hrvatska ekonomija osuđena na dugoročnu stagnaciju i povećavanje jaza u razdvojenosti s drugim zemljama EU. Zbog toga će biti nužne radikalne promjene u pristupu upravljanju javnim dugom i provođenje strukturnih reformi koje moraju uključiti i nastavak privatizacije od koje je Hrvatska praktično odustala prije desetak godina.

Nužna kočnica javnom dugu

Rast javnog duga u proteklim godinama je pokrenuo teorijsku raspravu o pitanju smanjuje li visoka razina javnog duga šanse oporavka i ekonomskog rasta. Pozitivna veza između visokog javnog duga i usporavanja ekonomskog rasta implicira zahtjev prema kreatorima ekonomske politike o zaustavljanju deficitarnog financiranja i fiskalnog stimuliranja rasta uopće te radikalnog snižavanja javnog duga u kratkom roku. Većina kreatora ekonomske politike danas slijedi teorijske preporuke o smanjivanju javnog duga u kratkom roku. Ovakav pogled je u skladu rastućom literaturom o ovom pitanju i nalazima brojnih empirijskih istraživanja koja su dokazala postojanje negativne korelacije između javnog duga i ekonomskog rasta u razvijenim ali i u rastućim ekonomijama. Korelacija postaje posebno snažna kada se razina javnog duga približava razini 100% BDP-a.

U literaturi se mogu pronaći brojni empirijski dokazi da visoka razina javnog duga može ugroziti dugoročnu perspektivu ekonomskog rasta te da ga je potrebno držati ispod razine 60% BDP-a. To se posebno odnosi na male i otvorene ekonomije. Osim visine duga, u literaturi koja se bavi upravljanjem javnim dugom, pojavljuje se i pitanje valutne strukture javnog duga. Bez obzira na visinu kamatnih stopa koje vlada plaća, domaće financiranje ima brojne prednosti. Zaduživanje vlade u domaćoj valuti tako u pravilu produbljuje i jača domaće financijsko tržište, širi se baza investitora i produljuju se rokovi dospeljeća duga, smanjuju se rizici promjena intervalutarnih tečajeva, smanjuju rizici vanjskih šokova i jačaju domaće institucije

Zaduživanje vlade na domaćem tržištu može dovesti do rizika povećavanja domaćih kamatnih stopa, što vodi prema istiskivanju privatnog sektora s financijskog tržišta. S druge strane, zaduživanje na međunarodnom tržištu je u pravilu srednjoročno ili dugoročno. Većina vlada malih i srednjih zemalja najčešće se zadužuje u domaćoj valuti samo na kratki rok, što povećava troškove upravljanja dugom.

Osim valutne strukture i ročnosti, vlade malih zemalja suočavaju se s problemom dužničkih instrumenata koje koriste za financiranje javnog duga. Male i nerazvijene zemlje najčešće koriste samo jednostavne dužničke instrumente. Kako se stupanj razvijenosti povećava, tako se širi i obuhvat instrumenata koje vlade koriste, odnosno instrumenti postaju složeniji. Zaduživanje na domaćem tržištu povezano je s bazom investitora. U nerazvijenim zemljama vladin dug financiraju u pravilu samo komercijalne banke. Međutim, kada se baza investitora u javni dug na domaćem tržištu sužava samo na banke, tada se povećava rizik istiskivanja privatnog sektora, budući da su banke u pravilu sklonije kupovini vladinog duga od financiranja privatnih poduzeća.

Zemlje s malim i rastućim ekonomijama danas koriste povoljne okolnosti na financijskom tržištu i masovno resukturiraju svoje dugove. Restrukturiranje se odnosi na promjene u kompoziciji duga u pogledu izvora financiranja, odnosa između domaćeg i inozemnog financiranja te u pogledu ročnosti duga. Najnovija istraživanja pokazuju da je u zemljama s malim ekonomijama dug denominiran u

domaću valutu porastao s prosječno 12% BDP-a u 1996. na 16% BDP-a u 2011, odnosno da se gotovo izjednačio s inozemnim dugom ili dugom denominiranim u nekoj od vodećih međunarodnih valuta. Također se povećava učešće dugoročnih dužničkih instrumenata u ukupnom dugu.

Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond izradili su zajedničke preporuke za učinkovito upravljanje javnim dugom za male i srednje razvijene zemlje. Glavna njihova preporuka je da se za učinkovito upravljanje javnim dugom mora razviti dugoročna strategija kojom se definiraju ciljevi, strukture duga, instrumenti i ročnosti a koja uključuje i dugoročne fiskalne projekcije.

Demokratski kapitalizam za pravičnost i stabilnost

Iz povijesne perspektive, demokratski kapitalizam je noviji fenomen. Kapitalizam je u međuvremenu postao visoko institucionaliziran kao politički sustav. U demokratskom kapitalizmu, kakav danas dominira u EU-u i većini razvijenih zemalja, građani očekuju da vlade interveniraju na tržištima kako bi se osigurala socijalna pravičnost i stabilnost. Intervencije na tržištu iz fiskalnog sektora vrše pritisak na povećavanje javnog duga, koji se u razvijenim zemljama od 40% BDP-a u 1970-im povećao na razinu 90% u 2010-im. Daljnji razvoj demokratskog kapitalizma pretpostavlja jačanje kapaciteta za fiskalne intervencije, posebno u vremenima ekonomske kontrakcije kao neminovne posljedice ekonomskih ciklusa, na koje se vlade odlučuju zbog snažnog pritiska svojeg biračkog tijela. Vlade moraju javni dug držati ispod razine 60% BDP-a. Ako je javni dug pretjerano visok, vlade razvijenih zemalja nastoje u kratkom roku sniziti visinu duga što uključuje organsko snižavanje (jačanje primarnog suficita u državnom proračunu) i anorgansko snižavanje (prodaja državne imovine). Najnovija istraživanja su pokazala velik utjecaj stranačke politike u odnosu na fiskalnu politiku i privatizaciju. Socijalističke stranke su, iako su formalno napustile marksizam kao političku platformu, sklonije fiskalnoj ekspanziji i nacionalizaciji te se opiru prodaji „nacionalnog srebra“, dok su sekularne konzervativne strane sklonije fiskalnoj konsolidaciji i privatizaciji.

Hrvatska još uvijek nije dovršila tranziciju iz socijalističkog političkog sustava u sustav demokratskog kapitalizma. Glavne političke stranke nisu još uvijek jasno opredijeljene prema razvoju institucionaliziranog demokratskog kapitalizma ili kapitalističke demokracije. Utoliko niti povećavanje javnog duga do današnje razine od 85% BDP-a nije posljedica fiskalnih intervencija na tržištu s ciljem otklanjanja tržišnih nefunkcionalnosti i osiguravanja više razine socijalne pravičnosti, već prije svega fiskalne manipulacije od strane političke elite koja je naklonost političkog tijela „kupovala“ povećavanjem javne potrošnje i deficitarnim financiranjem. Fiskalna ekspanzija u Hrvatskoj ne samo da nije bila stimulativna za privatni sektor već je produbila strukturne neravnoteže i stvorila nove prepreke za ubrzan ekonomski oporavak i pokretanje novog ciklusa ekonomskog rasta i zapošljavanja. U tom smislu, ako se želi izbjeći ulazak u dugoročno razdoblje ekonomske stagnacije i

erozije dosegnutog blagostanja, Vlada mora u 2016. ostvariti zaokret u fiskalnoj politici i pristupu upravljanju javnim dugom.

Izlaz iz sadašnje situacije i perspektive niskih stopa ekonomskog rasta u budućnosti se mora tražiti u sveobuhvatnoj konsolidaciji javnih financija i provođenju strukturnih reformi koje moraju obuhvatiti slijedeće vladine izbore:

- * **strategija srednjoročne fiskalne konsolidacije** – Vlada mora predložiti parlamentu strategiju otklanjanja uzročnika stvaranja proračunskih manjkova te potpuno uravnoteženje prihoda i rashoda središnje države do 2020. Povećavanje poreznog opterećenja ne samo da više nije moguće već je strategijom konsolidacije državnog proračuna nužno predvidjeti postupno snižavanje indirektnih (uvođenjem sniženih stopa PDV-a na neke proizvode dnevne potrošnje) i direktnih poreza (poreza na dohotke).
- * **strategija upravljanja javnim dugom** – Vlada mora razviti novi pristup upravljanja javnim dugom i predložiti parlamentu novu strategiju upravljanja koja bi pretpostavila ravnotežu domaćeg i inozemnog financiranja javnog duga, produljenje rokova dospelosti te stvaranje nove strukture investitora izvan bankarskog sektora. U tom smislu je važan daljnji razvoj nebankarskih financijskih institucija (a ne njihovo ukidanje) poput mirovinskih i investicijskih fondova te tržišta kapitala.
- * **privatizacija poduzeća u potpunom i djelomičnom državnom vlasništvu** – Unatoč protivljenju dijela javnosti, Vlada mora izraditi i predložiti parlamentu sveobuhvatnu strategiju privatizacije državnih poduzeća. Prodaja udjela u državnim poduzećima može u kratkom roku osigurati smanjenje na razinu ispod 60% BDP-a. Prodaja vladinih udjela u kapitalu državnih poduzeća i spuštanje na razinu ispod 25% ne samo da oslobađa zamrznuti kapital koji se može usmjeriti u smanjivanje javnog duga već se automatski isključuje dug tih poduzeća iz duga konsolidirane države. Domaći mirovinski i investicijski fondovi mogu pri tome biti značajan partner Vladi u operaciji privatizacije državnih poduzeća.
- * **ubrzana prodaja neaktivne državne imovine** – Vladin sektor raspolaže s relativno vrijednim i velikim portfeljom fizičke imovine koju je moguće u kratkom roku izložiti tržištu.

Usporedno s fiskalnom konsolidacijom i anorganskim snižavanjem razine javnog duga, Vladin izbor bi trebao biti i provođenje sveobuhvatne regulatorne reforme kojom bi se otklonili mnogobrojni regulatorni pritisci na privatni sektor, posebno na mala i srednja poduzeća kojima je regulatorni trošak postao nepodnošljiv. Ubrzavanje rasta potrošnje i investicija privatnog sektora, naime, mora biti najvažniji izvor rasta javnih prihoda i organskog smanjivanja javnog duga.

Iako bi ohrabrujuća ekonomska kretanja u Hrvatskoj u 2015. mogla upućivati na mlaku reakciju ekonomske vlasti u provođenju fiskalne konsolidacije u 2016, svi drugi izbori Vladine politike neminovno vode u dugoročnu stagnaciju i smanjivanje nacionalnog bogatstva.

Podrška ili sukobljavanje?

Sindikati će biti potpora stabilizaciji ako nije na štetu i teret građana, a u korist uskog kruga već ionako bogatih, koja će raditi za opći javni interes i opće dobro. Uvažavanje, jednakopravnost i povjerenje temeljne su pretpostavke kvalitetnog socijalnog dijaloga

Piše: Krešimir Sever¹

Međunarodna organizacija rada (MOR) smatra kako je za dugoročni i održivi gospodarski oporavak jedini put povećanje plaća zaposlenih, odnosno preraspodjela dohotka u nacionalnim ekonomijama tako da zaposleni dobiju razmjerno veći udio u zaradama, a da se vlasnicima kapitala udio smanji. Tako bi se ublažila i rastuća nejednakost među dohocima stanovništva, koja je jedan glavnih uzroka krize u svijetu.

Credit Suisse *Wealth Report* objavio je svoje istraživanje koje kaže kako je u svijetu s više od 7,4 milijarde stanovnika 10% ljudi izuzetno bogato. Tih 10% drži 87,7%, a 1% drži nešto više od polovice svjetskog bogatstva. Istovremeno, 20% svjetskog stanovništva krajnje je siromašno i preživljava s manje od 1,9 dolara dnevno.

Još nedavne 2009. godine 1% najbogatijih držalo je 44% svjetskog bogatstva, u 2014. godini taj je udio porastao na 48% da bi 2015. godine premašio 50%. Tu je računicu, uoči skupa u Davosu, objavila britanska neprofitna udruga Oxfam. Oxfamovi podaci govore kako 62 najbogatijih ljudi na svijetu posjeduje bogatstvo jednako onom što pripada gotovo polovici - 3,5 milijarde najsiromašnijih. Prije pet godina to je bogatstvo bilo u posjedu 388 ljudi. Isti podaci govore kako je od početka 21. stoljeća najsiromašnija polovica svjetskog stanovništva iskoristila manje od 1% ukupnog povećanja svjetskog bogatstva, ali je zato 1% najbogatijih podijelilo polovicu tog povećanja.

¹ Autor je predsjednik Nezavisnih hrvatskih sindikata

Globalno istraživanje Međunarodne konfederacije sindikata (ITUC) pokazalo je da je jedna od dvije obitelji u svijetu izravno pogođena gubitkom radnog mjesta ili smanjenjem radnih sati, a više od pola svjetskog stanovništva navodi kako, u posljednje dvije godine, njihova primanja više nisu dovoljna za pokriće troškova života.

Istraživači Onaran i Galanis sa sveučilišta Greenwich i Warwick, u studiji „*Je li agregatna potražnja nošena profitom ili plaćama?*“ zaključili su da ima prostora za oporavak svjetskoga gospodarstva, i to u usklađenom povećavanju udjela plaća. To bi omogućilo rast BDP-a, kako u zemljama pojedinačno tako i globalno.

Je li agregatna
potražnja
nošena profitom
ili plaćama?

Smatraju pogrešnim smanjenje radničkih plaća kako bi se povećala nacionalna konkurentnost i privukli strani ulagači i tvrde kako presudni utjecaj na rast svih gospodarstava u svijetu ima domaća potražnja, koja ovisi u kupovnoj moći stanovništva. Ukazuju kako je povećavanje nejednakosti, uz nedovoljno regulirani financijski sektor, srž današnje krize pa bi smanjivanje nejednakosti utjecalo na otklanjanje njenog glavnog uzroka.

Andrew Berg i Jonathan Ostry, pomoćnik i zamjenik direktora MMF-ovog odjela za istraživanja, smatraju kako bi velika pogreška bila razdvajati ekonomski rast od raspodjele dohotka. Zauzimaju se za smanjenje rastućih socijalnih razlika, jer povećanje jednakosti može unaprijediti učinkovitost i pomoći gospodarskom rastu da bude dugoročniji i stabilniji. Napominju da sadašnja recesija u svijetu, kojoj je povod bila financijska kriza u SAD-u, barem dijelom potječe iz porasta nejednakosti.

Sveopći rast društvene nejednakosti

I u Hrvatskoj, u skladu sa svjetskim trendom, rastu društvene nejednakosti i raslojavanje društva na uski krug vrlo imućnih, čije bogatstvo raste i sve veći broj onih koji jedva preživljavaju. Svakako je zanimljiv podatak koji govori kako na 20% štediša u bankama u Hrvatskoj otpada čak 94% štednje. Čak 35,7% građana teško spaja kraj s krajem, 19,4% je u riziku od siromaštva, a 5% zaposlenih je siromašno.

U tim je uvjetima otužno gledati međusobna sučeljavanja i razračunavanja političkih elita vlasti i oporbe na svjetonazorskim i ideološkim temama. A zemlja i njeno gospodarstvo utonuli su u duboku krizu. U takvim uvjetima zemlja vapi za nekom jasnom i jednostavnom strategijom gospodarskog i socijalnog razvoja, no prije svega nacionalnom strategijom izlaska iz krize. Za to je potreban širok nacionalni konsenzus svih važnih činitelja društva, od političkih elita na vlasti i u oporbi preko poslodavaca do sindikata. No, sindikate danas veliki dio ekonomskih analitičara, političara, menadžera i poslodavaca, ali i MMF i Svjetska banka i mnogi drugi sljedbenici liberalizma u gospodarstvu karakteriziraju nazadnjacima, kočničarima razvoja i napretka pa čak i krivcima ili uspornicima izlaska iz krize. A sve to zbog

toga jer ne prihvaćaju njihove mjere i metode za stabiliziranje gospodarstva i izlazak iz krize, kojima su sredstva plaćanja radnici i socijalna država.

Dio poslodavaca i menadžera svojim su djelovanjem ili nedjelovanjem doveli banke, osiguravajuće kuće, fondove, tvrtke, države i svijet u krizu, a onda su novac, koji su dobili za spas društava kojima su na čelu, u vlastitoj pohlepi obilato koristili za svoje bezobrazno visoke plaće ili otpremnine. Pri tome još su otpuštali radnike, umanjivali im plaće te materijalna i druga prava, tjerali ljude iz vlastitih domova. Oni su dali i poseban doprinos da ta kriza, uz gospodarsku i socijalnu, bude i moralna. Najveće licemjerje bilo je kad su se za iznalaženje modela i načina za prevladavanje i izlazak iz krize koristila mišljenja i rješenja tih istih koji su krizu izazvali.

Neučinkovito kresanje potrošnje

Za izlazak iz krize uzet je model rezanja potrošnje, posebice javne, rezanje plaća, materijalnih prava i mirovina (u nekim zemljama i više puta), rezanje prava iz zdravstvenog sustava, socijalnih potpora i slično, a prema zamisli da se tako uštedena sredstva upotrijebe za umanjivanje duga i za investicije.

Model se pokazao pogrešnim jer rezanje potencijala potrošnje i same potrošnje znači i smanjenje potražnje, a to onda znači i manju potrebu za radom i radnicima pa se stvaraju i preduvjeti za negativnu spiralu. Pri tome se u mnogim zemljama, pod snažnim pritiskom neoliberalnih dogmatičara, provodilo restrukturiranje javnog sektora koje je završilo ne samo rezanjem plaća i materijalnih prava zaposlenih, nego i njihovim otpuštanjem. A upravo to se u krizi ne bi smjelo raditi.

Istraživanje koje je među zemljama EU proveo Philipp Rother, glavni ekonomist Europske komisije, objavljeno kao radni dokument Europske središnje banke (ESB) i uz napomenu kako ne odražava službene stavove ESB-a, a vezano je uz mjere štednje i fiskalne konsolidacije koje su tijekom krize provođene kao prevladavajuća politika mjera unutar EU, pokazalo je kako su te mjere dovele do usporavanja pa čak i pada gospodarstva. Istraživanje je pokazalo kako rezanje proračunskih troškova u vrijednosti 1 postotnog boda BDP-a za posljedicu ima smanjenje samog BDP-a u rasponu od 0,5 % - 0,76%, ovisno je li zemlja u eurozoni, odnosno visoko eurozirana kada taj postotak doseže i do 0,76 %.

Konferencija UN-a za trgovinu i razvoj (UNCTAD) naglašava kako su kućanstva, odnosno obitelji koje žive od rada, najvažniji potrošači u svakom gospodarstvu. Ako su pod pritiskom veće nezaposlenosti i smanjivanja plaća, tada ne mogu povećavati potrošnju i tako podupirati gospodarski oporavak. UNCTAD smatra

U mnogim se zemljama provodilo restrukturiranje javnog sektora koje je završilo ne samo rezanjem plaća i materijalnih prava zaposlenih, nego i njihovim otpuštanjem

da je povećanje udjela rada u dohotku postalo ključno za gospodarski oporavak u svijetu. Kad sve zemlje pokušavaju konkurentnost povećavati rezanjem plaća, u odnosu na svoju nacionalnu proizvodnost, to može završiti jedino u općem osiromašenju i to je utrka prema dnu.

Sindikatima se često unaprijed pristupa kao prema neutemeljenim i neargumentiranim bukačima. Međutim, za razliku od svih koji su kapital stavili iznad ljudi, koji su ljude pa i sebe same podredili interesima kapitala koji kod njih dobiva gotovo obilježja osobnosti, sindikati mogu biti potpuno zauzeti i predani interesima čovjeka, prepoznajući u njemu svu složenost i vrijednost ljudske osobe i mjerilo svih društvenih vrijednosti.

Sindikati će biti potpora stabilizaciji gospodarstva, ako ta stabilizacija nije na štetu i teret građana

Sindikati će biti potpora stabilizaciji gospodarstva, ako ta stabilizacija nije na štetu i teret građana, a u korist uskog kruga već ionako bogatih, stabilizaciji gospodarstva koja će raditi za opći javni interes i

opće dobro. No to im se mora omogućiti. Temeljna pretpostavka je uvažavanje i vraćanje narušenog povjerenja na svim razinama društva.

Niska razina društvenog povjerenja

Uvažavanje, jednakopravnost i povjerenje temeljne su pretpostavke kvalitetnog socijalnog dijaloga. On se vodi dvostrano, između socijalnih partnera – poslodavaca i sindikata te trostrano, kad im se u dijalogu priključi i vlada. Taj dijalog pretpostavlja i zakonske okvire, a to reguliraju konvencije MOR-a, direktive EU, Europska socijalna povelja, ali i nacionalna zakonodavstva. U Hrvatskoj su te zakonske pretpostavke ispunjene, no provedba je problematična. Razina društvenog povjerenja izuzetno je niska. Narušena je kroz dugi niz godina. Prošla je vlada socijalni dijalog spustila na najniže razine, pokušala ga zamijeniti javnim dijalogom i komunikacijom putem medija, a do kraja mandata uspjela ga je povratiti tek u pojedinim dijelovima. Gospodarsko socijalno vijeće je marginalizirano, socijalni partneri su zakonske prijedloge „lovili“ po medijima i mrežnim stranicama, zakonima o uskrati udarilo se izravno na slobodu kolektivnog pregovaranja, socijalni partneri mimoideeni su kod priprema europskih semestara...

Ali ni nova vlada nije startala bolje. Bez sastanka i razgovora sa sindikatima uputila je u Hrvatski sabor svoj prijedlog Zakona o uskrati, mimoišla sindikate i poslodavce kod pripreme Državnog proračuna za 2016. godinu, osim ako ne smatra dovoljnim informativni sastanak predsjednika vlade i nekih ministara najprije s čelnicima sindikalnih središnjica, a kasnije i s predstavnicima HUP-a i to što su na jedan razgovor pozvani neki sindikati državnih i javnih službi, ali razgovor na kojem su informirani o namjerama Vlade, a nije se razgovaralo o traženju rješenja za

poštivanje postojećih obveza. Sjednica GSV-a održana je dan prije sjednice Vlade na kojoj ona usvaja konačni prijedlog Državnog proračuna.

Europski društveni model, uz sve vrednote koje ga čine i obilježavaju, počiva i na socijalnom dijalogu. Razvijeni i uvažavajući socijalni dijalog svakako je zaslužan za izgled i model suvremenog europskog društva. Različite zemlje Europske unije imaju u tome i svoja posebna iskustva i neke fine posebnosti koje su baš njima primjerene. No, u svima njima socijalni dijalog ima izuzetno važno mjesto.

Nezamjenjiv socijalni dijalog

I koliko god je tijekom krize taj dijalog stiskan i ograničavan (potpuno suprotno temeljnim dokumentima EU-a), posebice u zemljama duboko pogođenim krizom, u kojima je famozna „trojka“ zatirala i socijalni dijalog i puno onoga što čini javno dobro, ipak je on ostao temelj svih tih društava. J. C. Juncker, predsjednik Europske komisije, nedavno je poslao jasnu poruku kako je u EU-u imperativ nastaviti sa socijalnim dijalogom. No, i sama se Europska unija, a posebice Europska komisija, u godinama pred početak krize, a naročito tijekom krize, sve više okretala interesima kapitala i velikih multinacionalnih tvrtki, progresivno zanemarujući interese radnika. Tako su same institucije EU-a počele stvarati neravnotežu između sustava rada i kapitala. To je naročito došlo do izražaja pri primjeni mjera za izlazak iz krize.

Europska konfederacija sindikata (ETUC) uputila je još na početku krize Europskoj komisiji vrlo jasne poruke i stavove vezane uz mjere i politiku koje bi trebale pomoći svladavanju krize i oporavku gospodarstva. Isto su to činili i sindikati u matičnim zemljama pa i u Hrvatskoj. No, za najveći dio sindikalnih prijedloga sluha nije bilo. Kako su tijekom krize sindikati zajednički analizirali učinke mjera koje su se provodile tako su temeljem tih spoznaja i spoznaja svjetski priznatih stručnjaka i analitičara predlagali drukčiji pristup samoj krizi i promjenu mjera koje nisu davale najavljivane rezultate. Organizirali su se i europski sindikalni prosvjedi kao i prosvjedi unutar zemalja EU-a. Sindikati su tražili odustajanje od promašenih mjera rigidne štednje koje su uključivale: rezanje plaća i materijalnih prava, rezanje javne potrošnje uključujući plaće zaposlenih u javnom sektoru, otpuštanja, rezanje mirovina, ali i rezanje prava na razini zdravstva, socijale i slično. Teret izlaska iz krize, zbog potpuno krivih mjera, platili su građani iako krizu nisu izazvali, a izdašno su se pomagali upravo oni koji su za krizu krivi. Pri svemu tome svoj su trenutak u krizi dočekali i liberalistički jurišnici, zagovornici drastičnih rezova u javnoj potrošnji, masovne privatizacije državne (narodne) imovine, rezanja socijalnih prava, snažne deregulacije gospodarstva i što je više moguće izmicanja države iz gospodarstva, što veće privatizacije zdravstva i obrazovanja i, uz sve, što veće fleksibilizacije sustava rada. A rezultat je snažno

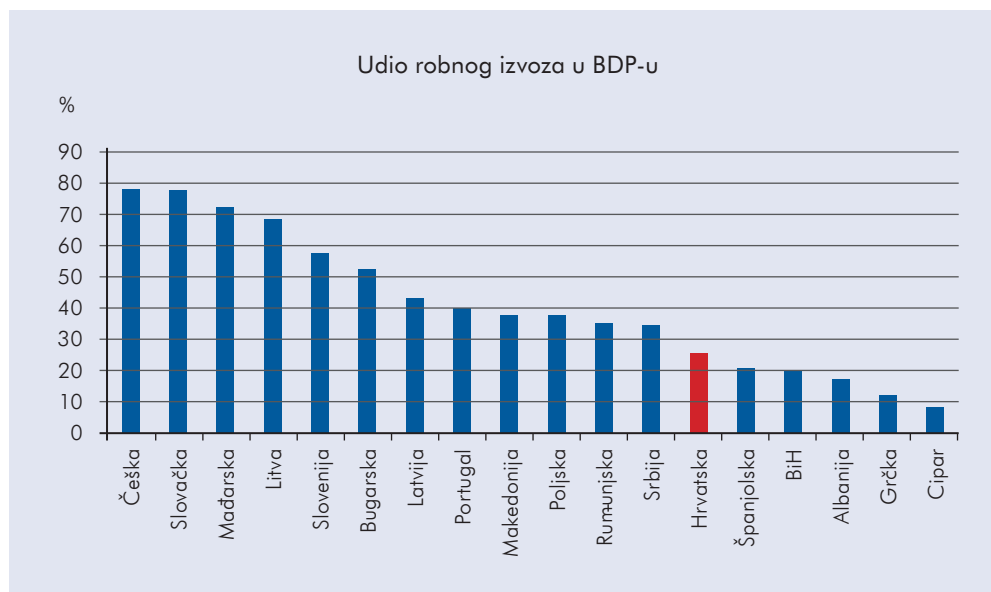
Teret izlaska iz krize, zbog potpuno krivih mjera, platili su građani iako krizu nisu izazvali

društveno raslojavanje unutar većine europskih zemalja. To su politika i mjere koje sindikati jednostavno nisu mogli poduprijeti. Pristajali su na rezove i odricanja do određene razine izdrživosti i to, kako u javnom tako i u privatnom sektoru. Potpisivali su se sporazumi, ugovarale izmjene i dopune važećih kolektivnih ugovora na niže, kako bi se u ograničenom razdoblju dao traženi predah gospodarstvu, tvrtkama, ali i državnom proračunu da se ta sredstva prenamijene za oporavak gospodarskih subjekata i gospodarstva. Prihvatilo se i ograničeno fleksibiliziranje radnog zakonodavstva.

U Hrvatskoj su sindikati prihvatili razgovore o izmjenama Zakona o radu, ali nije se pregovaralo na osnovi argumenata, već je Vlada činila sve da uz pomoć poslodavaca uz ostalo postigne i smanjenje indeksa zakonske zaštite zaposlenja. Iako su puno odredbi uspjeli ublažiti, sindikati prijedlog Zakona kakav je u konačnici izrađen nisu mogli poduprijeti. Prije toga su prekidali pregovore, prosvjedovali pa i štrajkali. Većina u Hrvatskom saboru izglasovala je takav fleksibilizirani Zakon o radu. Bez obzira na najave predlagača, promjene niti su privukle nove ulagače, niti olakšale izlazak iz krize, niti su zaustavile iseljavanje mladih, niti su potaknule otvaranje novih radnih mjesta. Svemu tome treba pridodati otpuštanja i rezanja plaća i materijalnih prava u privatnom sektoru te u državnoj i javnim službama i državnim i javnim poduzećima.

Sve u svemu, sindikati su, kako u privatnom tako i u javnom sektoru, pokazali svoju punu odgovornost i opredjeljenje za pomoć pri savladavanju gospodarskih poteškoća i krize.

(Hrvatska i neke druge europske zemlje)

U fokusu

PROGNOZE GOSPODARSKOG RASTA

Koliko nijansi sive boje razaznajete?

Unatoč naporima makroekonomista, gospodarski je rast vraški teško predvidjeti. Modele rasta treba kombinirati, koristiti službene i privatne podatke, a procjene češće ažurirati. Tako će i poslovne odluke vodećih menadžera i kreatora ekonomske politike biti kvalitetnije.

Piše: **mr.sc. Darko Horvatin**

Kada je Europska komisija početkom veljače objavila prognoze stopa rasta članica EU-a za ovu godinu, gdje je rast hrvatske privrede s 1,4 posto povećan na 2,1 posto među političkom elitom pokrenula se burna rasprava o tome tko je zaslužan za takav iznenađan optimizam. Vladajuća garnitura to je tumačila svojim dolaskom na vlast, na jedrima najavljenih reformi koje će zaustaviti negativne trendove i pokrenuti gospodarski rast. Oporba je pak nastojala to prikazati kao rezultat četverogodišnjeg rada svoje vlade. Kao i uvijek, istina je negdje u sredini. I bivša i sadašnja vladajuća opcija dobile su izbore na proklamiranim reformama jer su birači svjesni da bez radikalnog zaokreta i prestanka s politikom života na dug nema održivosti javnih financija. Građani su spremni stegnuti remen, a uskoro ćemo vidjeti hoće li se Vlada držati svojih reformskih obećanja dovođenja javnih financija pod kontrolu, jačanja

pravne sigurnosti zemlje (bez koje nema priželjkivanih inozemnih direktnih ulaganja) i uspješnijeg povlačenja sredstava iz europskih fondova. Bez toga priželjkivane stope rasta iznad tri posto bit će upitne. No zašto je gospodarski rast tako bitan i kako se zapravo procjenjuje?

Interakcija rada, kapitala i tehnologije

Gospodarski rast središnje je pitanje svake ekonomske politike jer utječe na životni standard svih stanovnika jedne zemlje kroz stvaranje novih dobara i vrijednosti. Rezultat je to sinergije djelovanja različitih faktora, među kojima se najčešće spominju radna snaga, kapitalna dobra i tehnologija. Interakcijom tih elemenata dolazi se do rasta proizvodnosti u jednom sektoru ili više njih, koja se potom prelijeva horizontalno i vertikalno na cjelokupno gospodarstvo. Najčešće se smatra da moderna teorija ekonomskog rasta započinje s neoklasičnim modelom rasta, što ga je formulirao nobelovac Robert Solow (1956.) koji je ukazao na tri elementa o kojima treba razmišljati kada se govori o dugoročnom ekonomskom rastu, a to su kapital, rad i tehnologija. Prema njemu se rast može ostvariti na jedan od dva načina: akumulacijom kapitala i/ili tehnološkim napretkom. Taj je model početna točka gotovo svake analize ekonomskog rasta, čak i onda kada se radi o modelima koji su od njega bitno različiti jer uvažavaju njegov doprinos detektiranja tehnološkog napretka kao generatora gospodarskog rasta i koji nastoje detaljnije protumačiti i kvantificirati (što Solow nije uspio). Najvećim njegovim nedostatkom smatra se to što je tehnološki napredak u tom modelu ostao egzogen i teorijski nedorečen. U drugoj polovici 1980-ih godina pojavilo se više novih modela koji pokušavaju na različite načine endogenizirati tehnološki napredak. Tako u jednoj grupi modela gospodarski rast potiču eksternalije (jedno poduzeće stvara novo znanje, što ima pozitivan eksterni efekt na mogućnosti proizvodnje ostalih poduzeća, jer se znanje, barem u ovom modelu, ne može savršeno zaštititi patentom ili ostati tajnom), dok u drugoj impuls za gospodarski rast dolazi od tehnoloških promjena, koje su rezultat ulaganja u istraživanje i razvoj privrednih subjekata s ciljem maksimiziranja profita. Treća skupina modela endogenog rasta usmjerava pažnju na konstantne prinose na vrlo široko definirani pojam kapitala, gdje kapital postaje osnovno sredstvo generiranja endogenog rasta.

Teorijski i empirijski pristup

Čuveni američki ekonomist John Kenneth Galbraith jednom je kazao da je jedina funkcija ekonomskih prognoza to da učini astrologiju respektabilnom znanosti. Otkad gospodarski učinak (*output*) predstavlja agregatnu aktivnost milijardi ljudi koja je pod utjecajem vidljivih i nevidljivih sila, čudo je da su prognostičari ikada u pravu. Ipak, ekonomisti se i dalje trude. Kako su prognoze za 2016. objavljene, vrijedi procijeniti na čemu suvremeni proroci temelje svoje procjene. Obično se

oslanjanju na dva različita pristupa. Prvi, teorijski utemeljen, polazi od vjerovanja ekonomista da razumiju kako se gospodarstvo ponaša. Drugi se pak temelji na podacima kako se gospodarstvo kretalo u prethodnim razdobljima. Najjednostavniji među teorijskim modelima je spomenuti Solowljev model, koji polazi od stanovišta da bi siromašnije zemlje trebale investirati više, te rasti brže od razvijenih zemalja. Centralne banke i druge velike financijske institucije primjenjuju složenije modele, često grupirane pod zbunjujućim nazivom „dinamički stohastički model opće ravnoteže“. Ti modeli nastoje predvidjeti rast i pad većih ekonomija kroz ponašanje kućanstava, kompanija i kreatora gospodarske politike. Empirijski pristup je stariji i koristile su ga vlade za svoje prognoze četrdesetih i pedesetih godina prošlog stoljeća. Modeli temeljeni na povijesnim podacima analiziraju odnos između stotina ili tisuća ekonomskih varijabli, od cijene krumpira do snježnih padalina u siječnju. Zatim nastoje ocijeniti kako će primjerice, prodaja bakra utjecati na investicije i rast u nadolazećem razdoblju.

Kritike modela

Obje strategije suočavaju se s kritikama. Teorijski model kritiziran je zbog pojednostavljivanja ponašanja ljudi i tržišta, dok se model koji budućnost nastoji predvidjeti kroz povijesne podatke suočava s vlastitim slabostima. Tako Greg Mankiw na sveučilištu Harvard tvrdi da se susreće nepremostivim statističkim problemom. Previše se stvari treba dogoditi odjednom kako bi se izolirao uzrok i posljedica: liberalizacija trgovine mogla bi potaknuti rast ili bi liberalizacija mogla biti način na koji vlada reagira na rastuću ekonomiju ili su pak obje liberalizacije rezultat nekog trećeg čimbenika. Postoji suviše potencijalnih učinaka na gospodarski rast koji se ne mogu sa sigurnošću predvidjeti. U praksi većina prognostičara kombinira oba pristupa te po potrebi dodaje zrnce zdravog razuma. Međunarodni monetarni fond oslanja se na model koji je djelomično oslonjen na ekonomsku teoriju a djelomično na analizu podataka. Takve globalne projekcije kombiniraju se detaljima za svaku pojedinu ekonomiju, a krajnji je rezultat prognoza za pojedinačnu zemlju. Konzistentnost takvih prognoza se zatim testira u odnosu na globalne procjene, te se po potrebi prilagođava u odnosu na svjetska očekivanja (ako se očekuje pad svjetske trgovine, tada se korigiraju i procjene rasta trgovinske razmjene na razini pojedinačne ekonomije). Interna analiza MMF-ovih procjena zaključila je kako je njihova točnost usporediva s onima koje su djelo privatnog sektora. No, koliko su zapravo one točne? Ne baš, tvrde harvardski profesori Lant Pritchett i Larry Summers. Prognostičari najčešće precjenjuju učinak koji će na budućnost imati bliska prošlost. Pretpostavljeno je kako će brže rastuće zemlje zadržati brzinu dok će „puževi“ i dalje zaostajati. Primjerice, MMF računa

Postoji suviše potencijalnih učinaka na gospodarski rast koji se ne mogu sa sigurnošću predvidjeti

da će kineski BDP pasti na razinu od 6% godišnjeg rasta do 2017., ali da će nakon toga započeti blagi rast. Pritchtt i Summres to smatraju vrlo neizglednim jer analize ukazuju na kretanje prema prosjeku, što znači da će rastuće zemlje usporiti rast, dok će one koje zaostaju bilježiti više stope rasta.

Kombinacija privatnih i državnih podataka

MMF objavljuje prognoze za 189 zemalja dvaput godišnje (u travnju i listopadu) za tekuću i narednu godinu. Tjednik *The Economist* analizirao je procjene MMF-a u utvrdio da su one (očekivano) preciznije što je manje do isteka procijenjenog razdoblja, pa su tako procjene iz listopada točnije od onih iz travnja jer je dostupno više aktualnih podataka. Ipak, prognoze bilo koje vrste posebno su neprecizne u previđanju kriza. Povijesno gledano, bilo je 220 slučajeva kada je ekonomija prethodne godine rasla da bi naredne potonula. U svojim travanjским prognozama MMF nije niti jednom predvidio kontrakciju sljedeće godine. Tek je u jesenskim prognozama uspio predvidjeti gospodarski pad naredne godine, ali i to u samo 50 posto slučajeva. Prognoziranje u ekonomiji je teško, posebice kada se radi o

udaljenijoj budućnosti. Treba stoga spustiti ljestvicu i pokušati predvidjeti sadašnjost. To je teže nego što izgleda na prvi pogled jer su podaci poput nezaposlenosti, inflacije i BDP objavljuju s vremenskim odmakom od više tjedana ili mjeseci. Rezultat toga je da ne znamo gdje smo. Mora se poznavati sadašnjost kako bi se predvidjela budućnost. Uzmimo bruto domaći proizvod. U SAD-u se ova mjera ekonomske aktivnosti objavljuje kvartalno, s vremenskim odmakom od mjesec dana. BDP se nakon toga revidira dvaput mjesečno.

Prosječna stopa rasta od 1975. iznosila je 2,8 posto, no prosječna revizija inicijalne brojke kretala se oko 0,54 postotna poena. Ekonomisti često moraju raditi s podacima koji su netočni i zastarjeli. Pogledajmo kako stvari stoje u realnom sektoru. Veliki američki maloprodajni lanci poput Walmarta i Targeta raspolažu informacijskim sustavom koji osigurava podatke o prodaji gotovo u realnom vremenu. FedEx i UPS u svakom trenutku imaju podatke o izvršenim isporukama. Da ne govorimo o podacima s financijskih tržišta koja se ažuriraju u milisekundama. Kompjuteri su danas u središtu većine ekonomskih transakcija. Mnogi od tih sustava uvedeni su zbog internih potreba, no na agregatnoj razini ti podaci mogu biti korisni za razumijevanje brzine i pravca gospodarskih aktivnosti čitave privrede. Danas pojedine kompanije ustupaju takve podatke. Tako kompanija Intuit izrađuje indeks zapošljavanja u malim poduzećima¹, dok Zillow objavljuje

Mora se poznavati sadašnjost kako bi se predvidjela budućnost

¹ Intuit Small Business Employment Indeks (SBI) – od 2007. mjeri zaposlenost u kompanijama s manje od 20 zaposlenih

indeks o kretanju vrijednosti nekretnina². IBM Commerce na dnevnoj bazi bilježi trendove u maloprodaji, dok MIT-ov *Billion Prices Project*³ nudi cjenovne indekse temeljem online podataka. Kao dobar indikator stope nezaposlenosti često se rabi Googlevi podaci o traženju poslova (temeljem termina poput *jobs* ili *hiring*). Te serije podataka nisu tako ekstenzivne i detaljne poput onih koji službeno objavljuju državne institucije, ali su zato ažurnije. U budućnosti ćemo svjedočiti povećanoj upotrebi takvih izvora od strane vlada i centralnih banaka. Primjenom statističkih metoda u kombinaciji niskofrekventnih ali pažljivo konstruiranih državnih brojki i visokofrekventnih podataka privatnog sektora, bit ćemo u stanju izvući najbolje iz ta dva svijeta – podatke koji su točni i ažurni. Kombiniranje javnih i privatnih podataka neće rezultirati kristalnom kuglom koja će predviđati kretanje ekonomije, ali će se dobiti bolja slika stanja u kojem se nalazimo, što bi trebalo predstavljati velik iskorak ka boljoj gospodarskoj politici.

Prognoze treba testirati

Zamislimo organizaciju s godišnjim budžetom od 50 milijardi dolara. Kao u svakoj velikoj kompaniji, menadžeri donose odluke temeljem onoga za što misle da će se dogoditi u budućnosti – prognoza. Predviđanje je posebice važno za takvu organizaciju jer se velike količine novca troše na izradu procjena koje se dijele s drugima. Riječ je o američkoj obavještajnoj zajednici koju čini 17 vladinih agencija. Netko bi olako pretpostavio da su, zahvaljujući ogromnim financijskim sredstvima i iskustvu, njihove prognoze onoliko točne koliko je to u ljudskoj moći. Isto tako, netko bi mogao pomisliti, zbog velikih pogrešaka, da su njihove procjene bezvrijedne. Što je istina? Sve donedavno nitko nije znao odgovor na to pitanje. To nije neuobičajeno. Sve organizacije rade prognoze i posvećuju pažnju prognozama drugih. Ljudi rutinski donose brze, intuitivne prosudbe korištenjem minimalnih informacija, što nije loše u većini situacija. Ali kada se dođe do prosudbe budućnosti, to znači da će upamćeni uspjesi i pogreške pretjerano utjecati na našu percepciju. To nam često daje osjećaj znanja kada zapravo ne znamo dovoljno. Da bismo to znali, točnost prognoza trebala bi se sustavno testirati, što nije slučaj, a što možemo shvatiti iz drugih područja. Jedini razuman način za procjenu atletičara je statistički pregled njegovih rezultata. Racionalna osoba neće koristiti

Sve organizacije rade prognoze i posvećuju pažnju prognozama drugih

² *Zillow Home Value Indeks (ZHVI)* – predstavlja medijan valuacije nekretnina na određenom geografskom području na određeni dan.

³ Riječ je o akademskoj inicijativi *Massachusetts Institute of Technology* koja na dnevnoj bazi prikuplja cijene od stotina on-line trgovaca diljem svijeta za potrebe ekonomskih istraživanja

lijek prije nego je on znanstveno testiran na učinkovitost i sigurnost. Kada dođemo do prognoza temeljem kojih se donose ključne odluke, organizacije ih rutinski plaćaju bez traženja potvrde njihovih procjena. U interesu je korisnika prognoza da se one testiraju, međutim to nije u interesu onih koji ih produciraju. Jer što ako djelatnik u računovodstvu ima bolji osjećaj o kretanju tržišta od glavnog direktora? Psihologija i osobni interes teške su barijere, ali ne i nepremostive. Prije pet godina jedna američka agencija je osmislila četverogodišnje natjecanje koje je uključivalo 5 istraživačkih timova koji su mogli koristiti bilo koju metodu za prognoziranje budućih događaja. Hoće li Rusija anektirati Krim, Grčka bankrotirati ili Kina usporiti gospodarski rast? To su bila neka od pitanja za koje se tražio odgovor. Iz toga bi se mogle identificirati pobjedničke metode i strategije najuspješnijih prognostičara od kojih niti jedna ne zahtijeva doktorat iz ekonometrije.

Kontinuirano ažuriranje

Prva lekcija: ne pretjerivati s onim što statističari zovu „prethodno ignoriranje“, tendencija da se kaže 50% svaki put kad se ne zna dovoljno o problematici. Ljudi često ne znaju puno toga. Većina nas znade vrlo malo o tome kako funkcioniraju režimi u Egiptu ili Saudijskoj Arabiji, pa bi na pitanje kolika je šansa da će biti svrgnuti većina slegnula ramenima i rekla 50 posto. No, nemojmo brzati. Bacimo drukčiji pogled i zapitajmo se koliko često dolazi do svrgavanja autoritativnih

režima. Odgovor na prvo pitanje u tom će slučaju biti znatno niži od 50 posto. Druga lekcija: ne zaljubljujte se u svoje prve procjene. Najbolji prognostičari spremno ih ažuriraju temeljem svježih podataka. Oni znaju da se velike promjene, poput revolucije, odcjepljenja ili prisilne konverzije, događaju rijetko, pa stoga uzimaju u obzir manje događaje koje ugrađuju u svoje procjene. Manja,

ali češća ažuriranja najbolji su način pronalaska ravnoteže između slabe i burne reakcije. Najuspješniji prognostičari sposobni su razlikovati sve nijanse sive boje, što podrazumijeva neobično visok osjećaj za procjenu neizvjesnosti. Menadžeri od Wall Streeta do Silicijske doline sve se više pitaju koliko su dobre njihove prognoze i mogu li biti bolje. Ako mogu, tada će biti u stanju donositi i bolje poslovne odluke. Nadajmo se da će i kreatori hrvatske ekonomske politike raditi učestale analize učinaka svojih poteza te sukladno tome činiti nužne korekcije u dovođenju zemlje na put održivog gospodarskog rasta.

Ne zaljubljujte se u svoje prve procjene

Strogo nekontrolirani vlakovi

Iako Hrvatska, tj. Končar, proizvodi kvalitetne, udobne, moderne vlakove na mnogim prugama, npr. od Zagreba do Rijeke, željeznicom putujemo tek malo brže od prvih kompozicija prije gotovo dva stoljeća. Istodobno diljem svijeta jure kompozicije koje konkuriraju čak i avionima, što također sadrži proturječja.

Piše: Drago Kojić

Prije nekoliko tjedana gotovo istovremeno naši su mediji objavili dvije informacije na srodnu temu. Prva je bila hipotetska, tj. da će se napokon (MOŽDA) početi graditi tzv. ravničarska željeznička pruga između Zagreba i Rijeke, čime bi se naša najveća luka znatno približila srednjeeuropskim tržištima. Druga je bila vrlo konkretna tj. da je KONČAR isporučio HŽ-u jedan vrlo moderan vlak, 19. po redu od 44 ukupno naručena. Zašto je druga informacija konkretna suvišno je tumačiti, govori sama za sebe. Ali ni hipotetičnost prve ne predstavlja zagonetku onima koji su imalo upućeni u ovu tematiku. Navedeni primjeri ukazuju koliko naš ukupan, pogotovo željeznički promet vrvi od paradoksa.

Još su pradjedovi današnjeg mlađeg naraštaja slušali uvjeravanja stručnjaka kako je gradnja spomenute pruge od presudne ekonomske, društvene i kulturne važnosti. Priča je aktualna i danas, a možda će biti i za one Hrvate koji se još nisu ni rodili (ako nas u dogledno vrijeme uopće i bude jer demografi dramatično upozoravaju da Hrvatska doslovno umire, ne samo zbog iseljavanja nego i zbog sve slabijeg nataliteta).

Sporije nego 1960-ih

Onaj tko iz nekih razloga mora ili želi putovati vlakom iz Zagreba u Rijeku (ili obrnutim smjerom) mora računati na barem četiri sata truckanja. Bez mnogo ciničnosti moglo bi se kazati da je to neznatno brže od putovanja vlakom koji je

18. rujna 1825. na pruzi od Stoktona do Darlingtona vukla slavna LOCOMOTION izumitelja Georga Stephensona. Teretna kompozicija za prijevoz ugljena imala je i poseban putnički vagon, prvi u povijesti, nazvan EXPERIMENT. Samo četiri godine kasnije Stephensonova lokomotiva Rocket (raketa) pobijedila je u utrci s konkurentima, postigavši brzinu od 46,5 km/sat, dakle ne bitno manju od one što se postiže na zastarjelim hrvatskim prugama.

U prilog tvrdnji o našim nekvalitetnim tračnicama i ukupnoj željezničkoj infrastrukturi govori podatak da su više od pola stoljeća vlakovi mađarske proizvodnje, osrednje kvalitete i skromnoga komfora, svladavali udaljenost između Zagreba i Rijeke za oko tri sata. Nakon što su ti vlakovi povučeni iz prometa „brzina“ se vratila na „standardne“ današnje okvire.

Naše kvalitetne (i preskupe, reći će kritičari) autoceste učinile su putovanje vlakom nepopularnim na duljim relacijama. Autor ovoga teksta prisjeća se uobičajenih scena prije pola stoljeća kada su vikendom išli uoči državnih praznika prema Rijeci i Splitu iz Zagreba kretali vlakovi toliko pretrpani da se jedva moglo i stajati. Nije se moglo ni pomišljati na korištenje WC-a koji su također bili zaposjednuti putnicima. Doduše, nakon što bi se u Karlovcu iskricali đaci, studenti i radnici s tog područja, moglo se odahnuti i, uz nešto sreće dobiti sjedalo u odjeljcima vagona.

Gužva samo u „špicama“

Iako je željeznički promet, putnički i teretni, znatno splasnulo, i danas se može naići na poprilične gužve u lokalnim vlakovima, koji su spasonosni za gradska i prigradska naselja u bližoj pa i nešto daljoj okolini od Zagreba. Oni koji u ranim jutarnjim satima ili pri kraju radnog vremena, tj. u „špicama“ putuju na primjer iz Dugog Sela, na istoku, ili iz Savskog Marofa i Zaprešića na zapadu teško mogu računati da će dobiti mjesto za sjedenje. Na tim prigradskim prugama ili onima koje su usmjerene prema Karlovcu i Sisku, broj vlakova je reduciran, a na nekim su relacijama (npr. prema Kumrovcu) i ukinuti.

Na prigradskim
i gradskim
vlakovima
nikakvom
rekonstrukcijom
ne bi se postigla
veća brzina

Jedan od paradoksa našeg željezničkog prometa jest da se putuje kvalitetnijim i udobnijim vlakovima, ali prilično sporo. Doduše na prigradskim i gradskim vlakovima nikakvom rekonstrukcijom ne bi se postigla znatno veća brzina pa se i ne treba čuditi da su ti putnici uglavnom zadovoljni uslugom koju im pruža HŽ. Međutim, naši ekonomski (ili bolje rečeno politički jer oni o svemu odlučuju) kormilari

uporno zaboravljaju da kvalitetnim vagonima i lokomotivama na duljim relacijama trebaju i odgovarajuće „željezne ceste“, tj. tračnice. Naravno, najlakše je izgovor tražiti u kroničnoj oskudici novca, ali nažalost još smo više deficitarni u shvaćanju i određivanju prioriteta.

Nizinska pruga – realnost ili iluzija?

Može li se iz ovoga zaključiti da je u Hrvatskoj (koja je posljednju prugu, između Knina i Zadra, sagradila prije ravno pola stoljeća) željezničkom prometu odzvonilo, tobože kao zastarjelom i neprimjerenom za 21. stoljeće? Prije nego što se pokuša odgovoriti na to pitanje valja imati na umu da bi ukupan projekt gradnje stajao vrtoglavih 4,8 milijardi eura, u što je uključen kontejnerski terminal u Rijeci (1,2 milijarde eura) i nizinska pruga sve do granice s Mađarskom (3,6 milijardi eura). Nekoliko prethodnih vlada, dakle i prošla SDP-ova, nisu ni pomišljale upustiti se u takav krupan pothvat, čak ni uz ponude bogatih investitora. U više navrata među potonjima su bili kineski poduzetnici koji su prilikom nedavnog boravka u Zagrebu još jednom pokazali zanimanje za taj pothvat koji bi značio godišnji pretovar pet milijuna novih kontejnera kroz Rijeku. Što će od svega biti teško je zaključiti jer u međuvremenu su se u igru uključili i neki novi interesi. Slovenija je već pridobila za partnera Mađare za gradnju pruge od Kopra do Budimpešte dok Srbija pokazuje ambicije za teret koji bi se prema Mađarskoj prevezio iz Pireja.

U igri je, dakle, mnogo interesa, ni međunarodne ekonomske okolnosti nisu najpovoljnije, i nije izvjesno da će u ovom nadmetanju Hrvatska izići kao pobjednik – čak i ako to istinski bude htjela, a ne samo deklarativno kao u mnogim dosadašnjim prilikama. Uostalom naša mlakost i neorganiziranost pokazala se i u odugovlačenju početka gradnje nove pruge Dugo Selo – Križevci, što je znatno manje ambiciozan investicijski zalogaj, vrijedan 1,23 milijarde kuna, koji usto financira Europska unija s 85 posto novca.

Civilizacijska tehnologija

Dok se mi koprcamo u ideološkim nadmudrivanjima, svijet kroči naprijed, ne potcjenjujući prometalo koje već dva stoljeća donosi globalni prosperitet. Željeznica je omogućila osvajanja američkog „divljega“ Zapada i ruskog Istoka. Nije slučajno što su mnogobrojna književna djela vezana uz tu tematiku pa je Tolstoj svojoj literarnoj junakinji Ani Karenjinoj namijenio smrt pod kotačima željezne grdosije. Djelo je doživjelo bezbroj ekranizacija. Vjerojatno najslavnija autorica krimića Agatha Christie u nekoliko je romana dovitljivost svoje mašte smjestila u vlakove, a svakako je najpoznatije Ubojstvo u Orijent Expressu, čak dva puta ekranizirano, oba puta uspješno. Bohumil Hrabar je svojim romanom *Strogo kontrolirani vlakovi* dao priliku Jiriju Menzelu da snimi istoimeni čuveni film. Da bi se nabrojili samo oni najslavniji filmovi na ovu temu trebalo bi ispisati nekoliko stranica, od slavnog Generala (naziv lokomotive) Bustere Keatona do brojnih vesterna. U toj konkurenciji i mi Hrvati imamo „konja“ odnosno vlakove za utrku. Vlak u snijegu Mate Lovraka i danas je omiljen među djecom, a ni istoimeni film nije za podcijeniti. Ali svakako u toj konkurenciji prvenstvo pripada filmu (prema Dnevniku malog Perice Vjekoslava Majera) *Tko pjeva zlo ne misli*. Važnu ulogu u tom uratku igra *Samoborček*, vlak

koji je ukinut prije više desetljeća, navodno zbog neekonomičnosti. Danas bi ta veza Zagreba i Samobora bila dobrodošla i valjalo bi razmisliti o povratku te željeznice ne iz romantičnih ili nostalgičnih nego iz poslovnih ali i kulturno – tradicijskih motiva.

Ni prevelika brzina nije bez prigovora

Dok vlakovi u Hrvatskoj oponašaju kornjače, diljem svijeta jure željezničke kompozicije koje konkuriraju avionima. Pioniri te mode su Japanci sa svojim sustavom shinkansen (što bi se moglo prevesti kao nova glavna željeznička linija) koji se kasnije proširio po cijeloj Aziji, naravno i u Europu gdje prednjače Francuzi. Te jurilice zaista djeluju impresivno i izazovno, ali su i proturječne kao što se vidi u Kaliforniji gdje projekt „vlak-metak“ skupina poreznih obveznika osuđuje kao neodgovorno rasipanje novca. Zapravo vrlo brzi vlakovi nerijetko ovise o javnim subvencijama, a karte su

Europa je 1990. imala 1.000 km tračnica na kojima su vlakovi mogli voziti brzinom od 250km/sat

nedostupne (preskupe) mnogim potencijalnim korisnicima pa su, barem u Europi, sjedala često nepopunjena, a poslovni gubici neizbježni. Protuargument zagovornika brzine jest da na udaljenostima od 300 do 600 km vrlo brzi vlakovi manje zagađuju okoliš. Naročito su omiljeni Europskoj komisiji. A Japanci se hvale da njihovi shinkanseni nisu zabilježili niti jednu nesreću.

Europa je 1990. imala 1.000 km tračnica na kojima su barem na nekim dijelovima vlakovi mogli voziti brzinom od 250km/sat ili većom. Danas je oko 6.500 km takvih pruga, ali podosta je u gradnji i samo u Francuskoj se dovršavaju još četiri linije. Europska unija, koja mnogo drži do infrastrukture, namjerava potrošiti 4,5 milijarde eura u vrlo brzu željeznicu koja bi povezivala Estoniju, Latviju, Litvu i Poljsku. Grade se ili planiraju takve pruge u Turskoj, Srbiji i drugdje.

Na nekim rutama brzi vlakovi otimaju promet avionima, a Eurostar drži više od 75 posto ukupnog kombiniranog tržišta na svojim glavnim linijama. Nerijetko brzi vlakovi otimaju putnike sporijima pa se ne može govoriti o rentabilnosti.

Prevelika konkurencija za premalo putnika

Neke su europske zemlje prekomjerno proširile svoje brze mreže. U Francuskoj, koja je europski pokretač, prvi vlak velike brzine (Train a Grande Vitessa – TGV) krenuo je 1981, a proteklih godina pali su prihodi i profitne stope u odnosu na nekadašnje uspjehe. Vrlo brzi vlakovi imaju smisla samo onda ako prometuju između dva velika grada, s mnogo potencijalnih putnika. Ali da bi se udovoljilo hirovima lokalnih političara TGV se zaustavlja na previše mjesta, zaključeno je nedavno. Pa neka, onda, netko kaže da su samo hrvatski političari pohlepni za povlasticama! Jeftini letovi i ekonomičnije korištenje automobila smanjuje broj

potencijalnih željezničkih putnika pa je francusko državno poduzeće SNCF bilo prisiljeno sniziti cijene na nekim relacijama.

Španjolska sada ima više kilometara tračnica za vrlo brze vlakove nego Francuska, iako je potražnja putnika za tom vrstom prijevoza manja. Iako su cijene karata prije nekoliko godina snižene, mnogi španjolski brzi vlakovi imaju podosta praznih sjedala.

Izostanak konkurencije među europskim željezničkim poduzećima dodatni je razlog zbog kojega brzi vlakovi ne uspijevaju pridobiti više putnika od ostalih prijevoznih oblika. EU ne uspijeva transformirati državne željeznice u paneuropsko tržište na kojemu operativci mogu konkurirati izvan državnih granica. Doduše, tri paketa željezničkih reformi od 2001. do danas donijeli su početni uspjeh. Uvedena je konkurencija u teretni prijevoz te su uspostavljeni neki zajednički tehnički standardi kako bi se olakšao prijelaz vlakova preko granica. Daljnja liberalizacija razvodnjena je u Europskom parlamentu, a novonastala izbjeglička kriza jamačno neće pripomoći uspostavljanju jedinstvenog tržišta u prijevozu putnika.

(Ne)udobnosti lokalnog prometa

Mnogima od onih koji lokalnim vlakovima putuju na posao ili u školu to predstavlja tek izgubljeno vrijeme. Iain Gatley misli drukčije i na tu je temu napisao trodjelnu knjigu „Špica: Kako 500 milijuna putnika preživljava svakodnevno putovanje željeznicom na posao“ (Rush Hour: How 500 Million Commuters Survive the Daily Journey to Work) tvrdeći da putovanje na posao treba slaviti, a ne oplakivati. „U proteklih stoljeće i pol to je omogućilo velikom broju ljudi da poboljšaju svoj život.“

Knjiga obuhvaća prošlost, sadašnjost i budućnost putovanja na posao vlakom, od viktorijskog procvata željeznice do vizije projekta „Hyperloop“, tj. kalifornijskoga prometala koje će (ako se ostvari) 610 km između San Francisca i Los Angelesa projuriti za samo pola sata, dakle brže od zvuka.

U početku su željeznički poduzetnici očekivali da će novac zarađivati prijevozom robe ali su ubrzo otkrili da ljudi mogu biti unosniji „teret“. Putnici na lokalnoj željeznici, uglavnom pripadnici srednje klase, nisu imali izbora nego raditi u gradskom središtu. Ako su mogli plaćati prijevoz bilo im je udobnije stanovati u predgrađima, što čine i danas. Putovanje vlakom ne mora biti dosadno, većina redovnih putnika provede ga u čitanju, slušanju glazbe i promatranju krajolika, dakle vrijeme nije izgubljeno.

Ali takvo putovanje nije uvijek idilično, zna biti i zastrašujuće. Npr. u Tokiju, u vrijeme prometnih špica, kada su prepuni gradski i prigradski vlakovi tamošnje djevojke nerijetko su žrtve nasilnika koji se pokušavaju trljati tijelom uz tijelo. Gatley navodi da u Bombaju 97 posto vlakova stiže na vrijeme, čak i kada pušu monsuni. Ali prenatrpanost je još izraženija nego u Tokiju pa je u proteklih desetak godina smrtno stradalo čak 36 tisuća putnika.

Zagonetke naftnog šoka

Jeftina nafta donijela je mnogo manje dobitnika nego gubitnika. Iako su dijagnoze oboljeloga tržišta prilično jasne, pacijent ne prihvaća djelotvoran lijek, nego pribjegava starim receptima „alternativne“ medicine koji su u prošlosti donosili više žrtava nego ozdravljenja.

Piše: Katarina Marić

Sredinom siječnja cijene sirove nafte bile su se srozale na 27 dolara za barel¹, u međuvremenu su se oporavile na oko 35 do 37 dolara, ali će možda već u vrijeme objavljivanja ovoga teksta biti drukčije. S obzirom na povratak Irana na međunarodno tržište, ne možemo isključiti novi pad. U vrijeme arapskoga naftnog embarga 1973. ljudi su se osvjedočili da naglo poskupljenje još uvijek najvažnijeg energenta izaziva ekonomsku katastrofu. Kada cijene zbog prezasićenosti ponudom splasnu kao 1986. privredna aktivnost dobiva snažan poticaj. Po nekim laičkim procjenama pad cijene nafte od 10 posto pospješuje ekonomski rast za 0,1 do 0,5 postotnih poena. U proteklih 20 mjeseci nafta je pojeftinila 75 posto (sredinom 2014. barel se plaćao 110 dolara), a ne smije se zaboraviti da je prije desetak godina, pod utjecajem snažnoga ekonomskog zamaha Kine, cijena dostizala i 160 dolara.

Potrošačima je pojeftinjenje donijelo korist, proizvođačima štetu, ali čini se da efekti nisu ravni očekivanjima. Možda korist od prejeftine nafte još uvijek nadmašuje štetu, ali mnogo je nejasnoća jer su se posljedice prelele na financijska tržišta, što potkopava povjerenje potrošača.

¹ Barel je mjerna jedinica za volumen, dolazi od engleske riječi *barrel* = bačva. Jedan je 158,98 litara. Danas se u svijetu najčešće koristi kao mjerna jedinica za količinu nafte.

Neka susjedu crkne krava

Svijet se utapa u nafti, ali ponuda ne jenjava. Mnogi analitičari procjenjuju da Saudijska Arabija svojom obilnom ponudom želi istisnuti s tržišta konkurente čija je proizvodnja nafte skuplja, uključujući neke kompanije koje frakturom crpe naftu iz škriljevca. Potonje su proizvodnju koja je 2008. iznosila pet milijuna barela na dan povećale na sadašnjih devet milijuna barela. Saudijski su se vjerojatno pripremali za pojačanu konkurenciju nakon povratka iranske ponude nafte na svjetskom tržištu, na što će ipak još pričekati. Koliko su nagađanja o ponašanju Saudijsaca točna vjerojatno će pokazati daljnji tijek zbivanja na globalnoj energetske pozornici. Ali metoda koju primjenjuju nije nepoznata u konkurentskom nadmetanju. Slično tomu ponašao se *Standard Oil* u vrijeme vladavine Johna Rockfellera, pokušavajući potisnuti iz biznisa konkurente plasiranjem goleme količine jeftine nafte. Sredinom 1980-ih OPEC je niskim cijenama nastojao poraziti proizvođače u Sjevernom moru, ali nije uspio. Uzajamno nadmudrivanje bilo je prouzročilo dodatno snižavanje cijena i trebao je nekoliko godina za oporavak.

Harakiri proizvođača

U knjizi Nagrada (*The Prize*) Daniel Yergin navodi zapis jednog američkog sveučilišnog profesora iz 1926. o „paradi“ prekomjerne proizvodnje. „Proizvođači nafte napravili su *harakiri* proizvođači previše nafte“, pisao je profesor. „Svi su vidjeli lijek, ali ga nisu htjeli primijeniti. Lijek je bio, naravno, smanjenje proizvodnje“. Ipak, kako upozorava *The Economist*, postoje razlozi za aktiviranje crpki, što ne mora biti tako smrtonosno kao što naoko izgleda. Spomenuti američki proizvođači nafte iz škriljevca pokazali su lani čvrstu otpornost na pad cijena. Od sredine 2015. oni su, doduše, smanjili proizvodnju za više od 400.000 barela na dan, ali je SAD unatoč tomu povećao proizvodnju nafte u prošloj godini više nego ijedna druga zemlja, tj. za 900.000 barela na dan, kako navodi Međunarodna energetska agencija (International Energy Agency – IEA). Tijekom 2015. broj bušotina u SAD-u smanjen je više od 60 posto. U normalnim okolnostima to bi se smatralo uvjerljivim pokazateljem pada proizvodnje. Ali jedna je stvar bušiti naftna vrela, a druga proizvoditi hidrauličku frakturu kojom se izvlači nafta iz škriljevca. Norveška konzultantska tvrtka Rystad Energy izvijestila je krajem prošle godine da je broj vrela u kojima se proizvodi fraktura još uvijek u porastu, što ukazuje na otpornost naftne proizvodnje.

U prošlosti je jeftina nafta poticala svjetsko gospodarstvo zato što su potrošači trošili znatno više novca nego proizvođači. Danas je računica manje jasna. Možda

U prošlosti je jeftina nafta poticala svjetsko gospodarstvo zato što su potrošači trošili znatno više novca nego proizvođači

američki potrošači štede više nego što bi se očekivalo. Naftni proizvođači stežu remen jer su bili mnogo rasipniji u vrijeme dok je nafta bila skupa. Nakon zadnjeg pojeftinjenja Rusija je najavila smanjenje javne potrošnje za deset posto, a čak je Saudijska Arabija suočena s obuzdavanjem proračuna kako bi smanjila deficit. Jeftina nafta pogađa tržište na više načina. Kada je barel bio iznad 100 dolara bilo je logično ulagati u istraživanje na dalekim područjima, npr. na Arktiku, u zapadnoj Africi ili na velikim dubinama. Uz pad cijena strmoglavile su se i investicije i na čekanju su projekti u ukupnoj vrijednosti od 380 milijardi dolara. U Americi je ulaganje u fiksnu imovinu naftne industrije prepolovljeno u odnosu na vrhunac. Pad investicija i cijena vrijednosnica naročito su štetni zato što su uslijedili velikom brzinom.

Dobitnici i gubitnici

Moguće prelijevanje financijskih posljedica na druga područja teško je procijeniti, drži *The Economist*. Znatan dio od 650 milijardi dolara korporativnih dugova na tržištima u nastanku od 2007. odnosi se na naftu i druge sirovinske robe. Nafta igra glavnu ulogu u većini takvih zemalja, koje su potencijalne žrtve novonastalih okolnosti. Ruska vlada bi, s obzirom na pad BDP-a, mogla biti suočena s ozbiljnom proračunskom krizom. Venezuela s inflacijom većom od 140 posto morala je proglasiti izvanredno stanje. Ostali proizvođači nafte suočeni su s prijetnjom sličnog usporavanja ekonomskog rasta i slabljenja valuta. Napetosti ne nedostaje ni u razvijenim zemljama, gdje se nesklonost investiranju u energetskom sektoru proširila na ostala područja. Globalni burzovni indeksi spustili su se na najnižu razinu unatrag 12 mjeseci, centralni bankari zabrinuti su da bi niska inflacija mogla pothranjivati očekivanja statičnoga pada cijena, zapravo podižući realne kamatne stope. Mogućnost tvoraca ekonomske politike da reagiraju ograničena je zato što su kamate blizu nule i nema prostora za snižavanje.

Prognozirati daljnja kretanja cijena nafte krajnje je nezahvalno i neizvjesno. Neki proizvođači ne kane odustati sve dok cijena ne padne na 15 dolara za barel, iako neki ultra-pesimisti ne isključuju mogućnost da se spusti i na samo 10 dolara, što se zaista čini krajnje pretjeranim. U svakom slučaju, u okolnostima kakve jesu, mnogima se smrklo, ali nekima je i osvanulo. Zemljama na području eura račun za plaćanje uvezene nafte smanjen je za dva posto BDP-a od sredine 2014. Među dobitnicima su Kina i Indija (potonja je postala najbrže rastuća od velikih svjetskih privreda). Ali sve ukazuje da naftnoj industriji predstoji reforma (naravno ne u značenju kakav taj pojam dobiva u tromoj hrvatskoj administraciji). Ne smije se zaboraviti da je naftni šok uslijedio u okolnostima kada se svjetska privreda još uvijek oporavlja od ne tako davnog financijskog sloma. I nipošto se ne može odvojiti jedno od drugog.

Dogovor o budućnosti

To bi trebao biti kamen-temeljac održivoga razvoja i put prema novoj međunarodnoj suradnji na području socijalnih, ekonomskih i političkih dimenzija i čvrsto povezivanje održivosti i razvojne politike. Sedamnaest postavljenih ciljeva Agende 2030. obuhvaća sve tri dimenzije politike održivosti – socijalna pitanja, okoliš i gospodarstvo. Međutim ima i kritičara koji taj dokument vide kao globalno ljudsko porobljavanje pod čizmom korporativne vladavine i diktata privatnoga vlasništva.

Piše: Ante Gavranović

U nas se još uvijek lome koplja oko dokumenta (i modela) Europa 2020, pa mnogi – iako smo već duboko zagazili u taj program - i ne znaju što on označuje i koji su mu ciljevi, mada je to temeljni dokument političkih odluka Europske unije. Naime, riječ je o strategiji rasta za ovu dekadu, s nastojanjima da EU u uvjetima velikih promjena postane i opstane kao pametna, održiva i uključujuća ekonomija, relevantna u svjetskim okvirima. Konkretno, Unija je za ovo desetljeće postavila pet ambicioznih prioriteta – zaposlenost, inovacije, obrazovanje, socijalnu uključivost te klimatske promjene vezane uz energetske politiku.

Ne ulazeći u procjenu što je od tih ciljeva unutar EU ostvareno ostaje otvoreno da su u postavljenim ciljevima neka šira pitanja kojima se bavi čovječanstvo ipak zapostavljena. Europska unija nije otok u suvremenom svijetu, već je velikim dijelom upućena na opća kretanja i trendove. Već prošlogodišnja lzbjeglička kriza stubokom je promijenila pogled na neka od tih kretanja, pa Europa ne može zatvarati oči i pobjeći od činjenice da 795 milijuna ljudi širom svijeta trpi glad, da 1,3 milijarde ljudi živi u uvjetima ekstremnoga siromaštva, da je 60 milijuna ljudi u bijegu od ekonomsko-socijalnih nedaća i političkih nemira, da su klimatske promjene sve izraženije. UN i sve češće svjetske konferencije koje se bave upravo tim pitanjima dodatno ih upozoravaju na to.

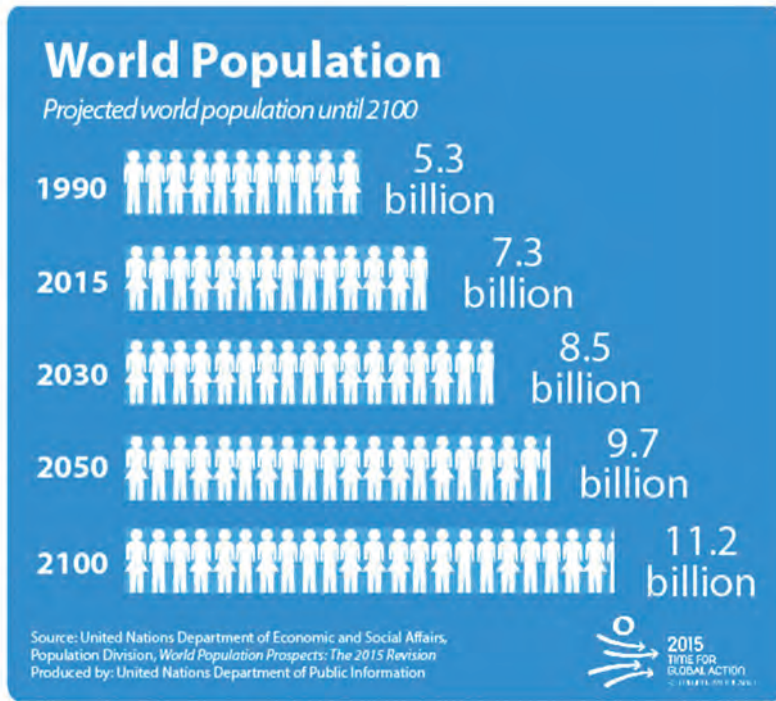
Opća skupština UN utvrdila je u rujnu 2015. da se procesi u svjetskim tokovima ne odigravaju prema utvrđenim ciljevima AGENDE MDGs (Millenium Development Goals - Milenijski razvojni ciljevi iz 2001.) i prihvatila je novi dokument – AGENDA 2030 – Sustainable Development Goals (SDGs).

Ambiciozan pothvat međunarodne zajednice

Pokazalo se da su, istina, pomaci na određenim područjima MDGs vidljivi, ali nisu dostatni. Posebno se to odnosi na reduciranje siromaštva, spor ukupan gospodarski razvoj, nedostatno otvaranje novih radnih mjesta i osiguravanje kvalitetnih državnih rukovodstava. Kritika ostvarenja Milenijskih ciljeva pokazuje da nisu u dovoljnoj mjeri bili usklađeni ekološki ciljevi i da nije bilo dovoljno jasnoće prema održivom razvoju, što bi se sad htjelo ispraviti. Važan aspekt pri formuliranju nove Agende vodi računa upravo o integraciji socijalnih, ekonomskih i ekoloških ciljeva, stavljajući ih u ravnopravan međuodnos s tim da se ne forsira samo ekološki aspekt, jer se pokazalo da to koči održivi razvoj.

Temeljni su ciljevi nove Agende smanjivanje siromaštva, jednakost u mogućnostima, ravnopravnost spolova, obrazovanje, zdravlje, klimatske promjene, zaštita okoliša, rast i zaposlenost, iskorjenjivanje gladi i nedostatak ishrane, demografski razvitak,

migracije, urbani razvoj, mirne inicijative, ljudska prava i istinsko vodstvo kao i izgradnja globalnog partnerstva.

Agenda 2030. je – tvrde njeni kreatori (prihvatile su je predstavnici 193 države) -kamen-temeljac novoga puta prema održivom razvoju i novoj međunarodnoj suradnji na području socijalnih, ekonomskih i političkih dimenzija i predstavlja čvrstu vezu održivosti i razvojne politike.

Prema postavljenim ciljevima ovaj dokument predstavlja svakako jedan od najambicioznijih pothvata suvremenoga svijeta. Agenda 2030. predstavlja plan koji se podjednako odnosi na ljude, planet Zemlju i ukupan napredak čovječanstva. To je ujedno pokušaj da se ojača mir u povećanim okvirima slobode. UN prepoznaje da iskorjenjivanje siromaštva u svim njegovim oblicima i dimenzijama predstavlja najveći globalni izazov i neizostavan zahtjev i nužnu pretpostavku za opći održivi razvoj.

Ujedinjeni narodi razradili su svoje ciljeve u 17 konkretnih zahtjeva. Oni bi trebali dati odgovore što nam slijedi poslije 2015. godine i u kakvom svijetu zaista želimo živjeti odnosno koje zadatke bi svijet trebao u povećanoj mjeri riješiti u narednih 15 godina.

Stanovništvo: okončati siromaštvo i glad u svim oblicima i dimenzijama te također osigurati potpuna ljudska prava na dostojanstvo i jednakost u zdravom ozračju.

Planet: zaštititi planet Zemlja od degradacije, što podrazumijeva održivu potrošnju i proizvodnju, održivo upravljanje prirodnim resursima, poduzimajući urgentne aktivnosti vezane uz klimatske promjene kako bi se osigurale potrebe sadašnje i budućih generacija.

Napredak: osigurati da sva živa bića mogu uživati uspješan i ispunjen život te ekonomski, socijalni i tehnološki progres u harmoniji s prirodom.

Mir: poticati miroljubivo, pravedno i uključivo društvo, slobodno od straha i nasilja. Nema održivoga razvoja bez mira niti mira bez održivoga razvoja.

Partnerstvo: na navedenim temeljima implementirati ciljeve Agende kroz oživljavanje globalnog partnerstva za održivi razvoj, zasnovanog na duhu ojačane globalne solidarnosti, fokusirane na potrebe najsiromašnijih i i najugroženijih, uz sudjelovanje svih zemalja, dionika i ukupnog svjetskoga stanovništva.

Postavljeni okvira budućih promjena upućuju na vrlo zahtjevne zadatke i viziju koja duboko zadire u sva buduća kretanja na socijalnom, ekonomskom ili ekološkom području. Agenda 2030. predviđa svijet oslobođen od siromaštva, gladi, bolesti i drugih nevolja; svijet oslobođen straha i nasilja; svijet univerzalne pismenosti; svijet univerzalnog pristupa obrazovanju na svim razinama, zdravstvene zaštite i socijalne skrbi. Zalaže se za svijet reafirmacije prava na čistu pitku vodu i higijensko-sanitarne standarde. Zalaže se za osiguranje dovoljne, sigurne i hranjive ishrane svjetskog stanovništva.

Developed in collaboration with TROLLBÄCK & COMPANY | TheGlobalGoals@trollback.com | +1 212 525 1010
For queries on usage, contact: dpl@campaigne@un.org

Agenda 2030. također prepostavlja univerzalno uvažavanje ljudskih prava i dostojanstva, poštivanje zakonitosti, pravdu i pravednost, jednakost i društvo bez diskriminacije – bez obzira na rasu, etičku pripadnost ili kulturološku različitost. Ukratko, svijet u kojem će svaki čovjek uživati sva zakonska, socijalna i ekonomska prava u otvorenom društvu.

Suprotstavljene ocjene dokumenta

S novom godinom 2016. stupile su na snagu odrednice novoga dokumenta UN, koji sadrži 17 održivih razvojnih ciljeva, upotpunjenih sa 169 integralnih mjera. U UN ističu „kako se svjetski lideri nikada ranije nisu u toj mjeri usredotočili na zajedničku aktivnost i prihvatili tako široku i univerzalnu političku agendu“.

Dokument obvezuje sve članice Ujedinjenih naroda i sigurno će usmjeravati sve bitne odluke u narednih 15 godina, i to na svim razinama. Europska unija je već u pripremama za donošenje ovog dokumenta razradila tri posebna akta koji se odnose na implementaciju Agende 2030. a svi aspekti ulaze u okvire razvojne politike EU iza 2015. pa će imati i svoj odraz na kretanja u hrvatskom gospodarstvu. Iz prikaza tih ciljeva može se zaključiti sva širina zamišljenih kretanja i njihov odraz na život svakoga pojedinca i svake države.

Unatoč činjenici da su 193 zemlje prihvatile ovaj program, Agenda 2030. doživljava i vrlo ozbiljne kritike. Kritičari tako upozoravaju da se time pokušava uspostaviti novi svjetski poredak, u kojem se „cijeli svijet pretvara u jedno poduzeće“. Neki u tom programu vide „komunističku transformaciju“ dok drugi tvrde da je riječ o „globalnom ljudskom porobljavanju pod čizmom korporativne vladavine i diktata privatnog kapitala“ (It's a blueprint for the global enslavement of humanity under the boot of corporate masters). Pritom posebno naglašavaju da je 17 tzv. „održivih razvojnih ciljeva“ ustvari samo recept za globalni socijalizam i korporativizam.

Unatoč činjenici da su 193 zemlje prihvatile ovaj program, Agenda 2030. doživljava vrlo ozbiljne kritike

Vrijeme će ubrzo pokazati je li Agenda 2030. samo izraz nemoći međunarodne zajednice da izmijeni nepovoljno stanje u svijetu ili je dokaz istinskoga shvaćanja da se na dosadašnji način ne može dalje.

Učite djecu misliti, a ne zbrajati

Conrad Wolfram, glavni izvršni direktor tvrtke Wolfram Group Europe, preporučuje školama da „prestanu djecu učiti računanju jer je matematika mnogo važnija“. Drži da škole stvaraju ljudske imitatore kompjutera, dok poslovnoj zajednici trebaju rješavači problema.

Piše: Srećko Bilić

Za naraštaje srednjoškolaca matematika je desetljećima, ako ne i stoljećima svojevrsan bauk. Malo bi komu palo na pamet kazati kako nema talenta za zemljopis ili povijest, ali se kao normalan prihvaća izgovor da nekomu računanje „ne ide“ nikako. Kao što pedagozi i psiholozi oduvijek uvjeravaju, valja samo imati izravan pristup, tj. štrebanje zamijeniti razumijevanjem. Uz poznati Edisonov uvjet:

barem jedan posto talenta i 99 posto znoja (one percent of inspiration and 99 percent of perspiration).

Diljem svijeta organiziraju se međunarodna natjecanja na kojima hrvatski učenici ubiru odličja za najbolje znanje

Jesu li u vrijeme sveopće kompjuterizacije i internetizacije algebra, aritmetika, trigonometrija i druge matematičke discipline barem mrvicu manje zloglasne, tj. da li ih osnovnoškolci i srednjoškolci lakše svladavaju.

Diljem svijeta organiziraju se međunarodna natjecanja na kojima i hrvatski učenici nerijetko ubiru odličja za najbolje znanje. Ali možda je to samo privid. Neki stručnjaci drže da zapravo suvremene škole budućoj matematičkoj i poslovnoj eliti ne nude ono što je najpotrebnije zahtjevima i potrebama društva. Među kritičarima je i Konrad Wolfram, glavni izvršni direktor tvrtke Wolfram Group Europe i utemeljitelj kompjuterbasedmath.org. Nedavno je u dnevniku Financial Times školama preporučio „da prestanu djecu učiti zbrajanju jer je matematika mnogo važnija“. On drži da škole proizvode ljudske imitatore računala. A poslovnoj zajednici trebaju rješavači problema koji se služe modernim pomagalima.

Pukotine ispod sjajne površine

Wolfram upozorava na poznatu poštapalicu kako stvari često izgledaju najmanje podložne promjeni neposredno prije potpunog raspada sustava. Drži da je upravo to slučaj s matematičkom naobrazbom. Na prvi pogled status quo čini se neuništivim. Količina matematičkoga znanja što ste ga stekli jedan je od najboljih pretskazivača vašeg budućeg dohotka. Znanje toga predmeta smatra se toliko važnim da mnoge zemlje (uključujući SAD) nude posebno odobravanje viza strancima potkovanim u matematici.

Međutim, ispod površine su uočljive ozbiljne pukotine, kaže autor. Većina učenika ne voli matematiku, ne shvaća njezinu povezanost s kasnijim životom i loše prolazi na testovima, čak i kad su pitanja sve lakša. Sveučilišta i poslodavci žale se da ne mogu naći osobe s traženim kvalifikacijama i umijećem. Matematika kakva se danas predaje u školama neće biti među glavnim školskim predmetima u slijedećih 20 godina.

Wolfram drži da je „matematika“ pogrešna riječ za većinu onoga što se predaje u školama. Zapravo, učenici uče računati, što je zastarjelo umijeće, budući da je danas sve računanje povjereno kompjuterima. Osim u obrazovnoj matematici gdje se sve radi rukom. Prije jednog stoljeća to je imalo smisla. Računovodstvo, nešto fizike i modeliranje u strojogradnji bila je granica do koje se moglo doprijeti s matematikom. Današnji horizonti mnogo su širi, tehnologija omogućuje razvoj mnogo složenijih modela, čak i u slučajevima kad se radi o sofisticiranim i nedovoljno jasnim situacijama.

Pouke industrijske i poljoprivredne revolucije

Kao svojedobno u poljoprivrednoj i industrijskoj revoluciji, tehnologija je izmijenila umijeće mogućega, a učenje bi trebalo u tome pomoći. Računanje je rijetko kada prepreka. Dakle, to nije više područje na koje bi većina učenika trebala usredotočiti energiju.

U svojoj srži matematika je proces rješavanja problema. Specificirate problem iz realnog svijeta, razvijete njegovu apstraktnu predodžbu, izračunate odgovor za apstrakciju i zatim ponovo vratite u jezik stvarnosti odakle ste i krenuli. Prije računala gotovo sva ljudska energija bila je fokusirana na treću etapu: računanje. Sada je usredotočena na druge faze.

Ali nije tako u matematičkom obrazovanju. Tako inzistiramo da svi uče računati ručno barem prije uporabe računala. Također se inzistira da učenici izračunavaju jednostavne nerealne probleme koji nisu ni malo nalik onima s kojima će se suočiti izvan škole. Stvaramo ljude imitatore strojeva za računanje. Međutim, biznisu trebaju rješavači problema koji su osposobljeni koristiti moderne alate.

Kvadratne jednadžbe i dugačko dijeljenje danas se ne koristi mnogo na radnom mjestu. Trebate znati kako ćete navesti strojeve da izračunaju odgovore na vaša pitanja. Morate naučiti biti skeptični prema izračunu iz podataka i vježbati rješavanje složenih problema sa snažnim strojevima.

Kompjuteri se koriste u provođenju pedagoških promjena u svim predmetima. Međutim, u matematici valja mijenjati sam predmet, tj. sadržaj koji se prenosi učenicima. Bilo bi besmisleno koristiti računala da uče đake vještini računanja rukom (glavom). Učenje pogrešnoga predmeta na najbolji način i s bilo kojom tehnologijom neće ga učiniti ispravnim. Trebamo koristiti kompjutere u matematičkom obrazovanju kao što se koriste u matematici u stvarnom životu – da računaju.

Zaboravljene poruke za budućnost

Britanija je uvela kompjutersko kodiranje u školski program. To nije (samo) umijeće za radno mjesto nego način predočavanja matematičkih ideja za računanje. Kodiranje bi trebalo biti temelj nove matematike uz pomoć računala, možda kao dio odgovarajućega školskog predmeta. Oni koji prvi prihvate taj novi način učenja

matematike na taj način ubrat će najviše plodova, kao što su polučili oni koji su u 19. stoljeću prvi primijenili univerzalno obrazovanje. U nekim zemljama, npr. u Estoniji, vlada je bila dovoljno hrabra gledati dalje od poboljšanja svojih rezultata na testovima kao što je Pisa, koji mjeri međunarodni školski sustav starim mjerilom uspjeha. U drugima bi, sugerira Wolfram, industrija i sveučilišta morali dati poticaj.

Steve Jobs je 1988. uočio potrebu za promjene u matematici

Steve Jobs je 1988. uočio potrebu za promjene u matematici i preporučivao prosvjetarima da se fokusiraju na „prozu u matematici, ali da se pri tom ne izgube u gramatici“. Kako bi ta vizija postala stvarnost valja probiti nepopustljivost obrazovnih sustava, neovisno o tehnologiji.

Iako su stajališta Konrada Wolframa vrlo konkretna i uvjerljiva prerano je za optimizam da će učenici u većini zemalja pa i u Hrvatskoj uskoro prerasti računati „rukom“, odnosno da će im matematika služiti za otkrivanje novih spoznaja umjesto prozaičnog zbrajanja i oduzimanja. Naravno, neće biti malo ni birokratskih „stručnjaka“ koji će na slične sugestije odmahnuti rukom. Uostalom, sličnih upozorenja bilo je i prije, a malo je tko čak i zapamtio originalne sugestije vizionara Stevea Jobsa.

Talijanski div na prekretnici

Prespor gospodarski oporavak vodi do rasta „loših“ kredita, a rezultat je niska profitabilnost banaka i nervozni dioničari. Stoga dionice europskih banaka bilježe strmoglavi pad od početka godine. Situaciju pogoršavaju i trend sve agresivnijeg populističkog miješanja politike u poslovanje banaka kroz prisilne konverzije kredita i dodatne poreze. Velike bankarske grupacije nastoje racionalizirati poslovanje, što uključuje i povlačenje s neperspektivnih tržišta. Moguće rješenje je i pretvaranje podružnica u poslovnice. BKS je prva banka u Hrvatskoj koja bi mogla krenuti tim putem, a slično je najavio i skandinavski div Nordea.

Piše: mr.sc. Darko Horvatin

Vrijeme u kojem su banke, pogotovo u tranzicijskim zemljama, bez većeg truda ostvarivale ekstraprofite dolazi na naplatu. Nakon mađarskog premijera Viktora Orbana, koji je prvi „nagazio“ banke prisilnom konverzijom kredita u CHF u domaću valutu te uvođenjem posebnog poreza za banke, njegovim je primjerom krenulo više zemalja, a među njima i Hrvatska.

Prilikom obilježavanja desete obljetnice pada „željezne zavjese“ 2010. Orban (tada još u oporbi) je na okruglom stolu u Beču na neki način najavio ono što se danas događa. Izrazio je duboko nezadovoljstvo poslovanjem banaka u Mađarskoj (dominantno u stranom vlasništvu) koje je optužio da premalo financiraju domaću privredu. Nakon dolaska na vlast, počeo je otežavati život stranim bankarima, od kojih su neki pod pritiskom raznih nameta ubrzo odustali od mađarskog tržišta, a njihove je lokalne banke jeftino preuzela domaća OTP banka. Danas se ista retorika ponavlja u Poljskoj, a sve je glasnija i u Hrvatskoj koja je već bankare natjerale na konverziju kredita u CHF što bi banakama, prema procjeni Hrvatske narodne banke

moglo donijeti trošak od 8 milijardi kuna. Tako je samo Zagrebačka banka, koja dominira domaćim tržištem, taj trošak procijenila na gotovo dvije milijarde kuna. To je rezultiralo gubitkom na kraju trećeg kvartala prošle godine od 651 milijun kuna, što zacijelo nije oduševilo talijanskog vlasnika Unicredit, jer se dogodilo u zao čas.

Talijanske banke u jeku financijske krize prošle su bolje od europskih pandana kojima je trebala financijska injekcija države kako bi opstale na životu. Ipak, prespori talijanski gospodarski oporavak gurnuo ih je u probleme, posebice Unicredit, o čemu je pisao britanski *Financial Times* i čije naglaske navodimo. Hoće li i u kojoj mjeri Zagrebačka banka osjetiti previranja u milanskoj središnjici. Unutarnja preslagivanja u Unicreditu traju već duže vrijeme, a nedavno je, nakon samo godinu dana (četverogodišnjega mandata) drugi čovjek Zagrebačke banke, Romeo Collina premješten u bečku Bank Austriju, a zamijenit će ga Claudio Cesario koji dolazi iz Unicredit banke u Srbiji.

Restrukturiranje Unicredita

Milanski neboder u kojem je smješteno sjedište Unicredit banke smatran je simbolom prosperitetne Italije, odnosno njenog post recesijskog oporavka nakon izbijanja financijske krize. Toranj visok 231 metar trebao je simbolizirati svjetlu budućnost najveće (po visini aktive) talijanske banke. U studenom prošle godine, glavni direktor banke Federico Ghizzoni objavio je plan restrukturiranja koji uključuje otpuštanje

Federico Ghizzoni objavio je plan restrukturiranja koji uključuje otpuštanje 14 posto zaposlenika

14 posto zaposlenika te prodaju neprofitabilnih poslovnih jedinica, a sve u cilju jačanja profitabilnosti i adekvatnosti kapitala. Ghizzoni je te mjere za banku sa 150 tisuća zaposlenika i aktivom od 900 milijardi eura nazvao rigoroznima i ambicioznim, ali realnim i provedivim. Međutim, investitori ne dijele optimizam čelnika Unicredita. Dva mjeseca nakon objave plana restrukturiranja cijena dionica pala je za preko 20% te se trgovala uz PB omjer (odnos tržišne cijene u odnosu na knjigovodstvenu vrijednost) od samo 0,36.

Istovremeno se dionicama glavnog domaćeg konkurenta, banke Intesa Sanpaolo, trgovalo uz PB omjer od 0,82 kako navodi *Thomson Reuters*.

Komentari na Ghizzonijev plan su da on pokušava ne samo stabilizirati banku, nego i sačuvati čelnu poziciju u jedinoj talijanskoj globalnoj financijskoj instituciji, te da reakcija tržišta pokazuje kako nema povjerenja u sadašnje vodstvo. Unicredit, banka čija je dionica od 2007. pala za više od 90%, postala je sinonim za rizične prekogranične bankarske operacije. Pod vodstvom bivšeg šefa Alessandra Profuma, banka se agresivno širila diljem Europe stvarajući napuhanu grupaciju s kompliciranim sustavom upravljanja i udvajanjem funkcija. Zato danas troškovi progutaju 61 posto prihoda, što je natprosječno visok *cost/income* omjer koji nagriza profitabilnost poslovanja.

Kroz zvijezde do trnja

Bančina poslovna mreža rasprostire se kroz 17 zemalja, od Njemačke do Rusije, Ukrajine i Turske, što je čini vrlo ranjivom na geopolitičke rizike. Banka u portfelju ima 84 milijarde eura loših kredita, što je gotovo petina ukupnih kredita i potraživanja. I dok je poslovni toranj možda simbol nacionalnih nada u ekonomski oporavak, banka s manjkom profitabilnosti u Italiji i niskim kapitalom u odnosu na konkurenciju osjeća efekte talijanskog krhkog gospodarskog oporavka. Talijanske banke sjede na 330 milijardi eura loših kredita odobrenih uglavnom malim i srednjim poduzetnicima koji čine okosnicu talijanske ekonomije, a koji su osakaćeni višegodišnjom recesijom. Talijane ne brine hoće li Ghizzoni izgubiti posao, već činjenica da bi banka mogla rasprodati dragulje u grupi – operacije u Turskoj i Poljskoj ili se čak riješiti poslovanja u Njemačkoj (Hypovereinsbank). Takva strepnja će trajati sve dok je profitabilnost niska, a dioničari nezadovoljni. Profesor Luigi Zingales u *Chicago Booth School of Business* kaže da je bankarski sektor krucijalni problem Italije, te da se kod niskog vodostaja vidi tko pliva gol i tada svi problemi postaju vidljivi.

Unicredit je 2004. bio jedna od najefikasnijih europskih banaka, ostvarujući visoku profitabilnost, što je otvaralo apetite širenja na nova tržišta s visokim potencijalom rasta. Dioničari banke, mahom talijanske bankarske fondacije bliske političkim lobijima pronašle su čovjeka s vizijom u liku Alessandra Profuma, bivšeg McKinseyjeva konzultanta. On je imao dvije strasti koje će obilježiti bankarstvo: Njemačku i želju za širenjem u istočnoj Europi. Nakon samo godinu dana preuzeo je problematičnu njemačku banku Hypovereinsbank koja je već bila snažno prisutna u istočnoj Europi, pretvorivši tako preko noći Unicredit u paneuropskog igrača. Fokusan na istok, Profumo je 2006. nespremno dočekao mega spajanje domaćih rivala Intese i Sanpaola što je dovelo do stvaranje najveće talijanske banke. U obrambenoj reakciji pod utjecajem tadašnjeg guvernera talijanske središnje banke Maria Draghia, Profumo je kupio problematičnu (visok postotak loših kredita) banku Capitalia, te je neposredno pred izbijanje financijske krize u srpnju 2007. za tri milijardi eura kupio banke u Kazahstanu i Ukrajini. Zbog pada cijene dionica je u rujnu 2010. ostao bez posla, a naslijedio ga je bliski suradnik Ghizzoni. On je imao grubi start. Na stres testu 2011. jedino je Banco Santander prošao lošije. Banka je od 2009. do 2012. tri puta povećala kapital prikupivši 15 milijardi eura, da bi Ghizzoni zatim bio prisiljen 2014. otpisati 14 milijardi eura, bacivši tako u vjetar vrijednost svih akvizicija u proteklih 10 godina.

Ključ je gospodarski rast

Ovo je već drugi Ghizzonijev plan restrukturiranja u proteklih 12 mjeseci nakon što su povijesno niske kamatne stope i rastuće potrebe za kapitalom pod pritiskom regulatora snizile profitne marže. Prema planu bi do 2018. broj zaposlenika trebalo smanjiti za 14 posto, što znači ukinuti više od 18 tisuća radnih mjesta. Od toga se

6 tisuća odnosi na prodaju poslovanja u Ukrajini i udjela u *Pioneer Global Asset Managementu*. Banka je u veljači objavila rezultate za 2015. u kojoj je ostvarila neto dobit od 1,7 milijardi eura (16 posto manje nego prethodne godine). U naredne tri godine cilj je smanjiti udio troškova u ukupnim prihodima sa sadašnjih 61 na 50 posto. Filippo Alloatti, analitičar u Hermes Credit koji investira u Unicreditove dužničke instrumente opisuje plan restrukturiranja kao ambiciozan, ali i generalno razočaravajući. Prema njemu bi banka trebala poraditi na snižavanju udjela loših kredita, koji su s iznosom od 84 milijardi eura najviši među europskim bankama, što će i dalje grickati profit. Dokaz kako će biti teško prodati dio poslovanja Bank Austrije koji se odnosi na poslovanje s građanstvom te malim i srednjim poduzećima spremljen je u ladicu u korist restrukturiranja, nakon što su se austrijske vlasti i sindikati suprotstavili toj namjeri. Bawag, koji je u vlasništvu fonda Ceberus, bio je blizu kupnje, no dogovor nije postignut. Bank Austria vodi Unicreditovo poslovanje u srednjoj i istočnoj Europi, no ugovorna obveza držanja tog biznisa u Beču ističe u ožujku ove godine. Nedavno je JP Morgan dolio ulje na vatru investicijskom preporukom za smanjivanjem izloženosti dionicama Unicredita zbog zabrinutosti da povećanje kapitala s 10 na 11,5 posto do 2018. neće biti dovoljno, što stavlja dividende pod upitnik. Marta Bastoni, analitičarka u

**Analitičarka
Marta Bastoni, u
Barclaysu smatra
da banka treba
dodatnih sedam
milijardi eura**

Barclaysu još je opreznija, te smatra da banka treba dodatnih sedam milijardi eura svježeg kapitala, dok Ghizzoni uporno negira potrebe za ponovnim izlaskom na tržište kapitala. Održivi oporavak talijanske ekonomije praćen manjim pritiskom loših kredita donio bi predah Unicreditu. To znači da bi udjel loših plasmana trebao pasti na predkrizne razine u kombinaciji sa snažnim gospodarskim rastom (očekivana stopa gospodarskog rasta Italije u 2016. iznosi 1,4%, a godine iza 1,3%).

Prijeti gubitak globalnog imidža

No, vrijeme nije na strani Unicredita. Ulagači, uključujući najvećeg dioničara Aabar iz Abu Dhabija, traže povrat, dok talijanski bankari predviđaju da su potrebne dvije do tri godine gospodarskog rasta kako bi se udjel loših kredita smanjio na razine prije krize. Vlada premijera Mattea Renzija nastoji reformirati proces stečajeva kompanija kako bi skratila vrijeme da se toksični krediti stave na tržište. Ipak, vladin plan o osnivanju „loše banke“ radi slabljenja pritiska na talijanske institucije slomio se pod pritiskom iz Bruxellesa. Ljudi bliski Ghizzoniju kažu da je svjestan kako je njegov plan vrlo rizičan i da mu je pozicija ugrožena. Banka treba zaokret na domaćem tržištu uz rezove u Njemačkoj i Austriji. Naredna tri mjeseca su ključna. Ako se ne pokažu rezultati banka će dobiti novog čelnika. Imena potencijalnih nasljednika već su optjecaju. Spominje se Andrea Orce, nekadašnji savjetnik Alessandra Profuma i sadašnji direktor investicijskog bankarstva u UBS-u.

Kandidat je i Giampiero Maioli iz talijanskog ogranka Crédit Agricole. Zanimljivo je da su obojica Talijani koji rade za netalijanske banke. Izbor novog direktora neće sam po sebi biti dovoljan da umiri kritičare koji smatraju da bi propast plana otvorio mogućnost radikalnih promjena. Pokaže li se da su troškovi restrukturiranja previsoki, nije isključeno povlačenje banke iz pojedinih zemalja za koje se ocijeni da postaju neprofitabilne i rizične. U Rimu pak smatraju da, ako i postoji problem s Unicreditom, tada je problem u menadžmentu. Ako Ghizzoni ne uspije restrukturirati banku, izvjesno je da bi to moglo lišiti Italiju jedine globalne financijske institucije.

Dolazi vrijeme poslovnica

Moguće rješenje za racionalizaciju poslovanja i upravljačkih struktura Unicredita mogao biti biti *single passport*, odnosno korištenje pravila EU o jedinstvenom tržištu. To u praksi znači preregistraciju banke iz dioničkog društva u poslovnicu matične banke, što uz mnoge uštede glede regulatornih zahtjeva domaće centralne banke. Ako krenemo malo u povijest, u hrvatskoj je na taj način od 1997. do 2000. već poslovala francuska banka Société Générale (sadašnji vlasnik Splitske banke). Međutim, zbog nedorečenosti tadašnje (domaće) regulative, nakon tri godine poslovanja bila je primorana povući se s tržišta. Nakon ulaska u EU, kada je otvorena mogućnost pretvaranja domaćih banaka u stranom vlaštvu iz podružnica u poslovnice, niti jedna banka u Hrvatskoj nije iskoristila tu mogućnost. Ipak, izgleda da kreće i taj proces. Neslužbeno se govori da je austrijska BKS banka predala zahtjev HNB-u za takvu preregistraciju, što bi moglo prerasti u trend – pogotovo kod manjih banaka. Velike banke za sada šute, premda su mnoge već započele s centralizacijom pojedinih funkcija u inozemnim središtima (Beč i Milano). No da bi i one mogle krenuti putem BKS-a, svjedoči primjer sa sjevera Europe. Švedska Nordea (aktiva 670 mrd eura) namjerava banke kćeri u Norveškoj, Finskoj i Danskoj pretvoriti u poslovnice, čime bi se poboljšalo upravljanje i pojednostavnili procesi s ciljem podizanja konkurentnosti. Pitanje nije hoće li i vodeće domaće banke krenuti tim putem, već kada. Prereguliranost banaka (kao i ukupne financijske industrije) toliko je uzelo maha da manje institucije neće moći izdržati trošak regulacije. Osnivanjem poslovnice, usklađivanje s regulativom prebacuje se na inozemne centrale, dok se lokalni *staff* može posvetiti core biznisu.

Primjer Nordee pokazuje da i veće bankarske grupacije ozbiljno promišljaju o tome. Visoki kapitalni zahtjevi, niska profitabilnost i nestrpljivi dioničari pritišću čelnike banaka da racionaliziraju poslovanje što je više moguće. Ako se nađu pred dilemom potpunog izlaska s tržišta ili ostanka uz niže troškove u vidu poslovnice – izvjesno je da će izabrati potonje. Jer koliko su god tržišta zemalja srednje i istočne Europe problematična, na njima se još uvijek očekuju viši povrati na kapital od razvijenih tržišta. Bez obzira na troškove matične kuće, Zagrebačka, kao niti druge banke u Hrvatskoj ne bi trebale biti ugrožene uz uvjet da politika prestane prečesto mijenjati tržišna pravila igre.

Dosad izašli brojevi časopisa Perspektive

IZVOZ KLJUČ
 Hrvatska na putu
 prema
 ekonomskoj
 krizi
 • Čakovo
 iznenađenje
 • Sadržaj
 Hrvatska i EU
 • Što će biti
 nakon
 izbora
 • Što će biti
 nakon
 izbora

INDUSTRIJSKA
 Industrijska
 i
 novog
 mogućnosti
 • Što se
 zamije
 • Divovs
 • Što čeka
 • Prognost
 • NOVE KNJIGE
 • NOVA G
 • Štrajmovi
 • DOSSIER
 • Štiti

HRVATSKA I EU
 Kakva je
 euro pre
 • Demokratski
 deficit HNB
 • Nekeleži
 ulazak u
 strukturalni
 • Njemački
 Lokomotiva
 opet je u
 parnici
 • REFLEKSIJE
 • NOVE KNJIGE
 • NOVA G
 • Štrajmovi
 • DOSSIER
 • Štiti

GODINA KONSOLIDACIJE
 Eksplozivni
 • Tri stoga
 gospodarske
 politike
 • Dileme
 • Vrhovni
 • Balansa
 • Ekonomski
 izazov
 • Hrvatska
 i
 • Demografski
 • Nasta
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska

SVJETSKA KRAČIČKA
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska
 • Hrvatska

RECESIJSKE PORUKE
OPORAVAK BEZ DUGA
 Ako smo već (pre)zadulili
 buduću generaciju, moramo im u
 nastljedna ostaviti sradenu državu
Čemu Njemačka može
 podučiti svijet?
 Može li se oporaviti njemačka
 investitivnost?
 • Komparativna analiza hrvatske privrede

OPORAVAK BEZ DUGA
 Ako smo već (pre)zadulili
 buduću generaciju, moramo im u
 nastljedna ostaviti sradenu državu
Čemu Njemačka može
 podučiti svijet?
 Može li se oporaviti njemačka
 investitivnost?
 • Komparativna analiza hrvatske privrede

Zašto države
PROPUPAGIRAJU
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto
 • Zašto

MOJ HRYPOD
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od
 • Od

STRATEGIJA
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija
 • Strategija

INDUSTRIJSKA
 Industrijska
 i
 novog
 mogućnosti
 • Što se
 zamije
 • Divovs
 • Što čeka
 • Prognost
 • NOVE KNJIGE
 • NOVA G
 • Štrajmovi
 • DOSSIER
 • Štiti

GOMIL MALO
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL
 • GOMIL

HRVATSKO BANKARSTVO
 ŠTO DONOSI
 BUDUĆNOST
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija

HRVATSKO BANKARSTVO
 ŠTO DONOSI
 BUDUĆNOST
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija
 • Recesija

PROGN OČEKIV
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20
 • 20

IDEJE, INOVA
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE
 • IDEJE

KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE
 • KARIKE

VIZIJE ZAGO
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE
 • VIZIJE

HRVATSKA PRVE BIL
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA
 • HRVATSKA

KAKO (NE)PORAZITI
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO

KAKO (NE)PORAZITI
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO
 • KAKO

Dosad izašli brojevi časopisa Perspektive

Retrovizor

EUROPSKA UNIJA

Kriza ipak ojačala europsko zajedništvo

Piše: Mario Ribar

Skeptici već desetljećima planiraju pogreb Europske unije, ali ona opetovano odbija umrijeti. Tijekom posljednje i najdublje globalne ekonomske krize EU i vlade zemalja članica još su jednom potvrdile i produbile svoju odanost (i obveze) prema zajedništvu. Međutim, takvo jačanje moći prouzročilo je brojne nepromišljene i kontraproduktivne mjere koje su potkopale podršku javnosti i dovele EU u stanje duboke anemičnosti. Europski građani uvelike ignoriraju mnoga dostignuća EU-a, ili ih uzimaju kao zajamčena, umjesto da vide organizaciju suočenu s uspjesima, ali i s ekonomskim posrtajima i nesposobnim liderstvom. Unija ostaje ali je izgubila moć.

Istrošila je strategiju petljajući s krizama. Teturajući iz jedne nevolje u drugu Bruxelles je izgubio kredibilitet, jednako kao i vlade zemalja članica. Vrijeme je za hrabar i dalekosežan program. Želimo li vidjeti Europu istinski preporođenu i spremnu za suočavanje s izazovima 21. stoljeća, lideri moraju s više odlučnosti uvjeriti sebe i građane da je EU snažnija kada je ekonomski, sigurnosno i demokratski ujedinjena.

Brexit mnogo opasnija prijetnja od Grexita

Komentare poput citiranoga mogli smo proteklih godina čitati, slušati i gledati u međunarodnim tjednicima i elektroničkim medijima. Ovaj je preuzet iz dvomjesečnika FOREIGN AFFAIRS za siječanj i veljaču 2015. (članak PREPOROĐENA EUROPA:

Kako spasiti EU od irelevantnosti – autori Matthias Matthijs i R. Daniel Kelemen). Danas, godinu dana kasnije, retorika o EU dodatno se zaoštrila pod utjecajem dramatičnih zbivanja, ponajviše još uvijek neobuzdane krize u Grčkoj, izbjegličke kataklizme i opasne prijetnje izlaska Ujedinjenog Kraljevstva iz EU-a. u usporedbi sa zasad izbjegnutim Grexitom, zaoštrena prijetnja Brexita mogla bi imati višestruko pogubnije posljedice globalnih razmjera. U takvim okolnostima potrebno je imati ogromne količine optimizma kako bi se vjerovalo u opstanak Unije. Međutim, skeptici drže da su ustupci što ih je dobila Britanija u odnosu na ostale članice – kao nagrada za ostajanje u zajednici – sami po sebi dodatani adut pristašama raskola, čak i ako Otočani na predstojećem referendumu u lipnju glasaju protiv izlaska.

Signali uzbune i neuvjerljivi optimizam

Iako su signali uzbune jači nego ikad, ipak nisu zamukli ni optimisti. Naravno, pri tome ne možemo misliti na europske federaliste (među kojima je i podosta pukih birokrata) koji novonastale izazove smatraju prolaznim boljeticama koje će nadići duh zajedništva i upornost onih koji ne štede truda u provođenju vizije utemeljitelja EU-a o stvaranju Sjedinjenih Europskih Država. Među iskrene optimiste moramo ubrojiti i autoricu nedavno objavljene knjige *Politika svakidašnje Europe: Stvaranje vlasti u Europskoj uniji* (The Politics of Everyday Europe: Constructing Authority in the European Union, izdavač Oxford University Press, 224 str.). To je politička znanstvenica Kathleen R. McNamara koja tvrdi da je kriza pojačala europsko zajedništvo i puna je razumijevanja za ono što su lideri učinili kako bi se ojačala stabilnost EU-a. unatoč slabljenju osjećaja europske solidarnosti, države-članice uložile su otprilike jedan trilijun eura kako bi se očuvala zajednička valuta i

održala financijska stabilnost, piše ona. Dodaje da je EU utemeljila nove institucije koje bi trebale pomoći članicama reagirati na krizu. Među njima su Europski stabilizacijski mehanizam; novi fiskalni sporazum; nova bankarska unija koja je u stvaranju. Pojačana je snaga Europske središnje banke što je čini najdjelotvornijim i najaktivnijim akterom u suzbijanju krize eurozone.

Kritičari (da ne kažemo pesimisti) u prilično drukčijoj optici vide europsku krizu, smatrajući da ona ne jača jedinstvo nego naprotiv, vuče prema podjelama i razjedinjavanju. Južne europske zemlje, uključujući Grčku, Italiju i Španjolsku, okrivljuju EU zbog preoštrih mjera suzdržavanja i štednje koje su izazvale nove milijune nezaposlenih. Istodobno, sjeverne države, Njemačka, Nizozemska, Ujedinjeno Kraljevstvo i druge, prigovaraju da se EU ne drži dovoljno odlučno prema prezaduženim članicama.

Aktiviranje javnosti

McNamara odgovor EU-a na financijsku krizu vidi kao dokaz uspješne integracije unije. Ona tvrdi da bi takav odgovor bio nemoguć da mu nisu prethodila desetljeća postupne akumulacije svakidašnjih simbola i postupaka koji su stvorili tolerantan konsenzus za takav politički razvoj. Ti simboli i postupci ne obuhvaćaju samo zajedničku valutu i ukidanje granične kontrole nego i europske zgrade i spektakle, zajedničko tržište europskih nogometaša, zajedničku statističku instituciju (Eurostat) i europsku diplomaciju.

I autorica priznaje da sljedeća faza u stvaranju federativne Europe neće biti lagana te da će iziskivati više demokratskog zastupanja, veću participaciju građana i kvalitetniju debatu. EU treba više sučeljavanja stajališta i izravnu raspravu o svojoj politici, debatu o svojim liderima, piše ona. U svom optimizmu ona već vidi ostvarivanje tih promjena, a kao dokaz nudi nedavne izbore za predsjednika Europske komisije i parlamentarne izbore za EU 2014. smatrajući da su više nego ikad dosad javno razmatrani te da su dobili širok publicitet u medijima pojedinih članica te da su različite transeuropske interesne skupine – od studenata do ekoloških aktivista i skupo plaćenih konzultanata – nastojale mobilizirati birače diljem EU-a.

U Grčkoj je neonacistička stranka Zlatna zora pridobila devet posto birača

Možda su izbori 2014. bili više javno razmatrani, kako tvrdi McNamara, ali ishod je bio dolazak na vlast stranaka koje se protive euru i EU-u. u Francuskoj je desničarska Nacionalna fronta pridobila znatan broj glasova, a u Ujedinjenom Kraljevstvu je na površinu izbila antieuropska Neovisna stranka, dok je u Nizozemskoj dobila 13 posto glasova (doduše još veći postotak 2009.) Stranka za slobodu koja je zagovarala izlazak iz EU-a. U Grčkoj je neonacistička stranka Zlatna zora pridobila devet posto birača.

Ipak, EU je dosad uspijevala prebroditi sva navedena i druga iskušenja, ali budućnost joj je neizvjesna, čak i ako UK ostane u članstvu. Kritičari ukazuju na tri dodatne opasnosti, tj. jačanje lokalizma, regionalizma i čak separatizma, o čemu najviše govore jačanje škotskog nacionalizma i katalonskog separatizma, koji bi manje dolazili do izražaja kada matične zemlje ne bi bile članice EU-a. Ali ako bi EU dopustila članstvo Škotima, Baskima i Kataloncima to bi otvorilo vrata masovnom secesionizmu, što bi teško dopustile velike članice Unije.

Nastavljaju se proturječja i neizvjesnosti

Druga je mogućnost jačanje hegemonije Njemačke u EU-u, a Francuska i Italija bilježe slabiji utjecaj i slabljenje utjecaja i ekonomske moći. O tomu autorica ne govori u svojoj knjizi.

Treći činitelj važan za europsku budućnost tiče se demografije. Hrvati jadikuju da ih je sve manje, ali to je bolest s kojom je suočen velik dio kontinenta. Kako procjenjuju Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) i Europska komisija, radna populacija Europe smanjit će se za 7,5 milijuna od 2013. do 2020. a ako izostane učinak useljavanja taj bi deficit mogao dosegnuti 11,7 milijuna.

Starom kontinentu nedostaje kvalificiranih radnika da bi uspješno konkurirao globalno. Trenutačno se vode žestoki verbalni okršaji što činiti sa stotinama tisuća azilantata koji traže utočište i radna mjesta u Njemačkoj, Austriji, Švedskoj i drugdje na Zapadu. Ali ova jednadžba ima mnogo nepoznanica. Valja držati na umu da Europa postaje najraznolikije etničko područje u svijetu. Prema podacima UN-a, Njemačka je treća zemlja u svijetu po broju useljenika. Od 81 milijuna Nijemaca 16 milijuna su inozemnog ili useljeničkog porijekla. UK je na drugom mjestu u EU-u, odmah iza Njemačke, po broju useljenika. Kako te i druge europske privrede budu jačale tako će rasti potražnja za stranim radnicima. Kako u časopisu FOREIGN AFFAIRS upozorava Ngair Woods, novopostavljeni dekan Škole Blavatnik i profesor globalnog ekonomskog upravljanja na Oxfordu, Europa bi mogla postati više nalik na SAD jer će imigracija postati nezaustavljiva (geopolitički) i potrebna (demografski i ekonomski). To bi moglo olakšati europsku integraciju nakon što stari nacionalni identiteti postanu još više porozni. Tražeći društvenu koheziju, pojedinačne zemlje mogle bi se uteći širem europskom identitetu. Međutim, promatrano kratkoročno, upravo takvi izgledi jačaju opoziciju i prema useljavanju i prema europskoj integraciji. U svakom slučaju neizvjesnost će se nastaviti u dogledno vrijeme.

Trendovi

KORUPCIJA

Istraživanja demantiraju teorije

U teoriji povećanje plaće ili prihoda smanjuje vjerojatnost korupcije, ali u praksi se nerijetko događa suprotno. Uostalom, i bez velikog teoretiziranja svakodnevna nas praksa poučava da su mnoga golem bogatstva plod (i) pohlepe

Događa se, ne baš često doduše, da neki poštenjak vrati torbu punu novčanica kakvu zaboravnom vlasniku. Naravno, mediji razglase takvu velikodušnost i poštenje. U pravilu je poštenu nalaznik siromašan i nađeni bi mu novac dobro došao, ali on se bez razmišljanja lišava takve mogućnosti poboljšanja svog ekonomskog stanja. Ne razmišlja nije li možda vlasnik koji je tako neodgovoran na lak i nepošten način došao do zaboravljene imovine, ili ju je možda čak i ukrao. Poštenu nalaznik lišen je takvog pragmatičkog načina razmišljanja. Možda izgubljeni novac kadšto vrate i oni imućniji, kojima niti ne treba pa im je lako biti velikodušan. Ali o tom, ako se i dogodi, mediji ne razglabaju previše.

Jesu li i zašto siromašniji manje pohlepni, naročito za tuđom imovinom? To su pitanja za sociologe, psihologe, ekonomiste, možda i za filozofe.

U teoriji se smatra da visoke plaće, ako i ne sprečavaju, barem umanjuju korupciju. Pa onda s mnogih govornica čujemo kako liječnike, policajce, suce i druge javne dužnosnike, naravno i političare, valja dobro platiti pa neće utajivati porez ili na

druge načine pribavljati novac koji im ne pripada. Nedavno istraživanje u zapadnoj Africi obuhvatilo je eksperiment koji dovodi u sumnju spomenutu teoriju.

Suprotno od očekivanoga

Gana je 2010. počela primjenjivati novi način određivanja plaća za javne dužnosnike. Najprije su se i najviše tom novošću okoristili policijski djelatnici, kojima je plaća preko noći udvostručena. Očekivano je da će se nakon toga primjerenije ponašati i prestati iznuđivati novac od vozača kamiona. Bilo je podosta prostora za optimizam jer je izvještaj Transparency Internationala u to vrijeme ukazivao kako 91 posto Ganaca vjeruje da su njihovi policajci korumpirani. Čak i više od političara koje također ne bije glas poštenjaka.

Istodobno je provedena opsežna anketa među vozačima kamiona koji su vozili po cestama u Gani i susjednoj Burkini Faso. Od onih koji su imali urednu dokumentaciju zatraženo je da pribilježe koliko su puta bili zaustavljeni i koliko su novca morali platiti policajcima i carinicima tijekom vožnje.

Dvojica američkih ekonomista, Jeremy Foltz i Kweku Opoku-Agyemang provjeravali su podatke o 2.300 putovanja na dugim rutama. Iznenadili su se otkrivši da su ganski policajci postali korumpiraniji nakon što su im uvećane plaće, apsolutno i relativno, u odnosu na policajce u Burkini Faso i na carinike u Gani. Ganski su policajci nakon povišice plaća postavljali više cestovnih zapreka, duže su zadržavali kamione (svaki je vozač u prosjeku zaustavljen 16 puta dok su vozili kroz Ganu) tražeći više novca.

Precijenjeni rizik

Po ekonomskoj teoriji trebalo je da bude suprotno iz dva razloga. Prvo, korupcija je ipak rizična jer se može ostati bez posla, a što vam je veća plaća više ćete u tom slučaju izgubiti. Drugo, smatra se da ćete se, ako ste nedovoljno plaćeni, ponašati koruptivno kako biste namaknuli ono za što ste, po vlastitom nahođenju, zakinuti. Neki su britanski javni dužnosnici prije desetak godina iskazivali lažne troškove, opravdavajući se da su plaćeni slabije od osoba sličnih kvalifikacija. Ganski predsjednik John Mahama izjavio je da nije bilo opravdanja za korupciju nakon povišice plaća policajcima.

Zaposlenici u razvijenim zemljama kojima se iznenada poveća satnica – ne počinju raditi manje nego više. Kako objasniti da se ganski policajci nisu angažirali više u stvarnoj djelatnosti nego u koruptivnoj aktivnosti? Foltz i Opoku-Agyemang, čije je istraživanje organizirao Međunarodni centar za rast pri Londonskoj ekonomskoj školi (International Growth Center at London School of Economics), sugeriraju

da su nadređeni i rodbina od policajaca tražili svoj udio u koruptivnom poslu. Druga je mogućnost da su porasla financijska očekivanja policajaca: možda im je povećanje plaće povećalo osjećaj vlastite vrijednosti što ih je navelo da traže veću „otkupninu“ od vozača kamiona.

Ne može se isključiti ni pretpostavka kako je vjerojatnost da prijestupnici budu otkriveni tako neznatna da se ne može primijeniti uobičajena formula o riziku i dobiti. Možda bi kombinacija većih plaća, primjerenog ponašanja i strožeg kažnjavanja prijestupnika ograničila korupciju, kao što se zbilo npr. u Singapuru. Ali nije riječ samo o novcu. Neki promatrači čude se kako je itko mogao pomisliti da će veće plaće policajce učiniti manje pohlepnima. To nije u ljudskoj prirodi, reći će ciničniji kritičari. Efektno je to poentirao Ransford Van Gyampo, politički znanstvenik na Sveučilištu Gana: „lako je more golemo, ipak prihvaća kišu“.

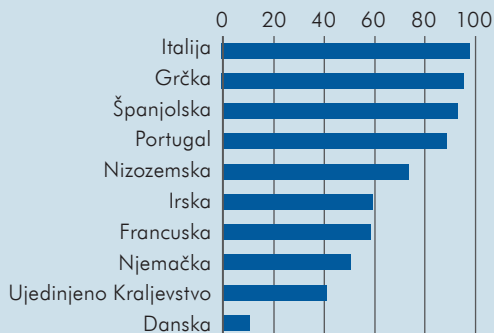
Naposljetku, nije li ekonomska teorija po kojoj će povećanje plaća smanjiti pohlepu – u Gani i diljem svijeta – pomalo upitna? I u očitom sukobu s poznatom biblijskom odrednicom, koja otprilike glasi: „Tko ima, dat će mu se“.

ANKETE

Gdje cvate korupcija

Gotovo sve kompanije u Italiji, Grčkoj ili Španjolskoj kažu da je raširena korupcija u njihovoj zemlji, kako pokazuje anketa Eurobarometra. U Britaniji su mišljenja podijeljena, kao i u Njemačkoj, Francuskoj i Irskoj, dok krijeposni Danci smatraju da je u njih korupcija rijetkost.

Udio tvrtki koje smatraju da je korupcija raširena u njihovoj zemlji
rujan-listopad 2015. (%)

Izvor: Eurobarometar

Ledenjaci gase žeđ

Flaširanje himalajske vode vjerojatno ne utječe na topljenje tamošnjeg leda, ali bi moglo ugroziti okoliš tj. umanjiti ljepote okoliša

Mediji učestalo podsjećaju kako globalni ekonomski uspon gubi korak zbog kineskog usporavanja. Pri tome nedovoljno naglašavaju da je Kina još uvijek među prvacima po rastu BDP-a. U svakom slučaju Kina je tako golema i po površini i po broju stanovnika, tj. potrošača da predstavlja iznimno privlačno tržište za svaku potrošnju. Flaširana voda nije iznimka: Kinezi je popiju 40 milijardi litara svake godine. Količina po osobi znatno zaostaje za razvijenim zapadnim zemljama, ali i za Meksikom koji je svjetski rekorder, kako se vidi iz grafikona uz ovaj tekst. Kinezi su od 1998. povećali potrošnju nezamjenjive tekućine više od 13 puta.

Međutim, sve je teže naći čistu pitku vodu za flaširanje. Budući da su kineske rijeke, jezera pa čak i podzemne vode često zagađene raste potražnja vode iz naoko neiscrpnih izvora, koji su lako dostupni i jeftini za korištenje. Voda iz tih izvora prodaje se po visokoj cijeni i može se dopremiti do obalnih gradova. Taj su izvor ledenjaci Tibeta.

Tibet već prodaje vodu iz ledenjaka Qomolangma, nazvana prema imenu Mont Everesta na tibetanskom jeziku. Lani je energetska skupina u državnom vlasništvu Sinopec počela prodavati još jednu vrstu vode na svojim benzinskim crpkama pod nazivom Tibet 5.100. Flašira se na visini od 5.100 metara. Tibetanska je vlada izdala odobrenje za još 28 kompanija pa će se kapacitet punjenja na tom području povećati 50 puta do 2020.

Troši se voda koja se sama otapa iz ledenjaka

Očekuje se da kompanije neće crpiti vodu iz samog ledenjaka nego će trošiti onu koja se otapa tijekom ljeta. Himalajski ledenjaci na platou Tibet-Quinghai smanjili su se u proteklih 30 godina za oko 15 posto, ali ne zbog flaširanja nego zbog klimatskih promjena. Punjenje boca neće nimalo ubrzati gubitak ledenjačke mase. Niti će industrija flaširanja vode imati znatnijeg utjecaja na količinu vode što dotječe s Tibeta – glavnog izvora za sve susjedne zemlje kao i za samu Kinu.

Oko milijarda ljudi ovisi o tokovima velikih rijeka: Žute rijeke, Brahmaputre, Inga, Gangesa, Jangcea, Mekonga i Salvana, koje izvire iz Himalaja, područja s najvećim rezervama svježije vode nakon Južnog i Sjevernog pola. U proizvodnji flaširane vode troši se tri puta više vode nego što se prodaje. Ipak, planirana ekspanzija tibetanske flaširane vode tek će neznatno utjecati na protok vode tog područja.

Više zabrinjava moguća prijetnja industrije tibetanskom okolišu. Kina se ne može baš hvaliti čuvanjem svojih prekrasnih krajolika. Liu Hongqiao, dužnosnik nevladine organizacije Opasnost za kineske vode (China Water Risk) kaže da dosad ni jedna kompanija koja eksploatira vodu nije objavila nikakvu studiju o utjecaju na okoliš u Tibetu. Industrija flaširanja vode dat će novi povod da se to učini, imajući na umu da proizvodnja plastike i boca koje koristi postaje popriličan zagađivač.

Na vidiku ograničenja

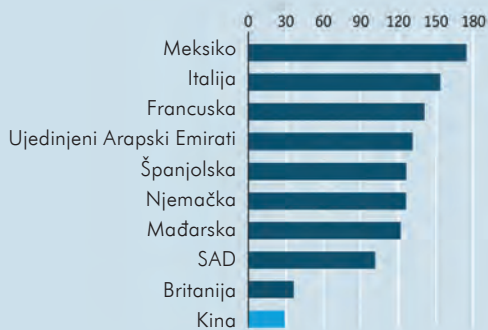
Tibetska vlada podmićuje punitelje boca niskim porezom, čak i oprostom toga nameta, kao i jeftinim zajmovima. Kompanijama naplaćuje samo tri juana (50 dolarskih centi) za crpljenje kubičnog metra vode, dok se drugdje to plaća 50 juana.

Možda vlada u Pekingu ima druge planove. Alarmirana nestašicom vode želi smanjiti crpljenje vode iz podzemnih izvora. Planira 2020. uvesti ograničenje diljem cijele zemlje, u svim pokrajinama, čak i u onima bogatim vodom kao što je Tibet, utvrđivanjem kvota potrošnje.

To bi moglo učiniti neodrživim ponašanje u Tibetu, što možda i ne bi bilo loše sa stajališta očuvanja prirode. U pokrajini Jilin, na sjeveroistoku Kine, lokalne su vlasti imale još ambicioznije planove nego one u Tibetu za ekspanziju proizvodnje flaširane vode. Ali bile su prisiljene prepoloviti proizvodne ambicije nakon uvođenja obvezujućih kvota.

Potencijali flaširane vode
Potrošnja litara po osobi 2015.

Izvor: Euromonitor International

Nezamjenjivi kontakt „uživo“

Očekivanja da će telekonferencije i korištenje Skypea učiniti suvišnim putovanja menedžerskog osoblja u inozemstvo pokazala su se, barem zasad, promašenima. Iako je taj oblik „turizma“ sve neudobniji pa i naporniji, mnogim poslovnim ljudima dođe kao rekreacija od uredske monotonije.

Prije više od jednog stoljeća pojedini vizionari pretskazivali su da će tehnologija učiniti suvišnim poslovna putovanja. Još 1889. Jules Verne zamišljao je da će „fonotehnofoto“ ili prijenos slika pomoću osjetljivih zrcala povezanih žicama nadomjestiti sastanke u inozemstvu. U stvarnosti se to obistinilo u obliku televizijskih ili telefonskih konferencija. Međutim, u 21. stoljeću ni najmaštovitiji oblici komunikacija nisu više znanstvena fantastika nego stvarnost. Ipak, unatoč tomu, umjesto da svoje kovčege i torbe pospreme u ormare a putovnice pohrane na sigurna mjesta, te da komuniciraju putem Skypea, poslovni ljudi prevaljuju, najčešće avionima, na tisuće kilometara diljem planeta. Putuju više nego ikad.

Prema nedavno objavljenom izvještaju Globalne udruge poslovnih putovanja (Global Business Travel Association – GBTA) svjetske su kompanije u prošloj godini potrošile rekordnih 1,25 trilijuna dolara šaljući svoje menadžere i namještenike na radna putovanja. To uvelike odražava rastuće poslovno povjerenje. U privrednom usporavanju koje je bilo uslijedilo nakon globalne financijske krize, smanjenje broja putovanja u inozemstvo bio je jedan od najbržih načina kresanja troškova. Sada kompanije nastoje polučiti rast šaljući osoblje u lov na povoljne poslovne prilike diljem planeta.

Nikad više putnika

Nedavna anketa što ju je provela bankarska kuća Morgan Stanley pokazuje da je čak 63 posto američkih tvrtki povećalo izdatke na poslovna putovanja u prošloj godini. Sličan omjer kompanija najavio je da namjerava u ovoj godini za tu namjenu potrošiti još više.

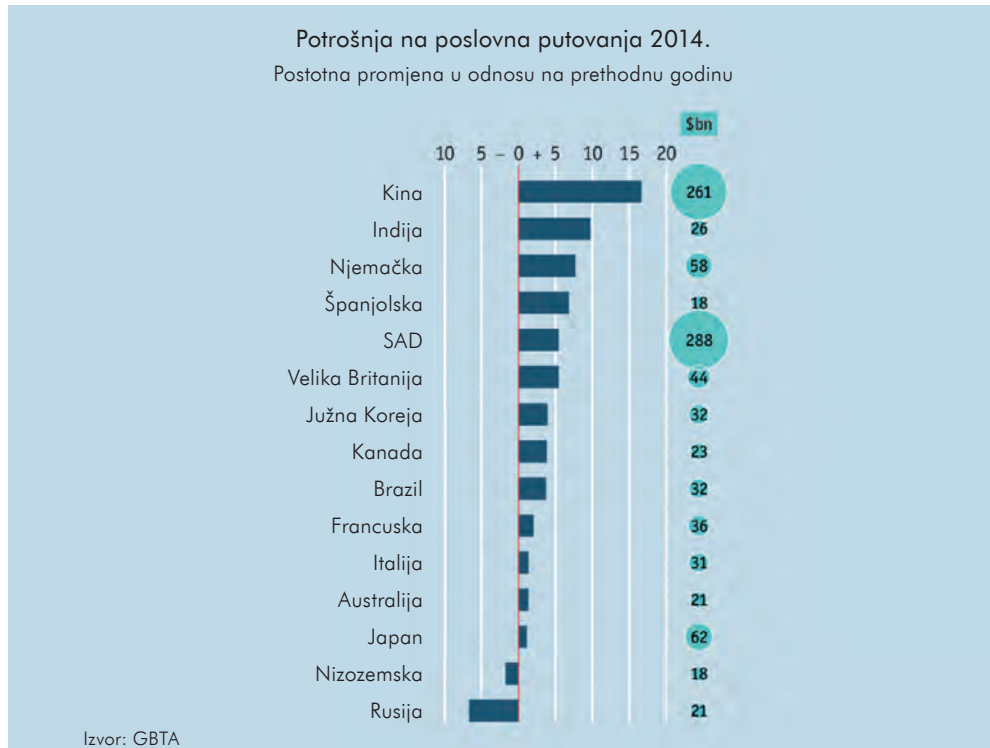
Jedna druga anketa, što ju je proveo Business Travel News ukazuje da su savjetnici menadžmenta i proizvođači skupe opreme najveći potrošači na putovanja među američkim kompanijama. A tvrtke i druge organizacije u Kini uskoro će (promatrano u cjelini) trošiti više na putovanja nego Amerikanci, kako pokazuje grafikon što ga je predočila GBTA.

Poslovna zajednica još uvijek sastajanje uživo smatra nezamjenjivim oblikom komuniciranja i pregovaranja. Kathryn Bell u savjetničkoj tvrtci Boston Consulting Group kaže da klijenti ne traže uvijek osobni kontakt sa svojim konzultantima. Ali kada rade na operativnom usavršavanju u tvornicama svojih poslovnih mušterija, primjerice, nema alternative za pojavljivanje „na licu mjesta“.

Isabelle Bejeux-Besnaiou, dekanica kanadske poslovne škole Desautels, kaže da se znatan dio njezina posla sastoji u traženju dobročinitelja. „Kada od nekoga tražite novac, bolje je da to činite osobno“, kaže ona. Neke kompanije, pak, koriste izlete u inozemstvo kao nagradu osoblju za visok radni učinak.

Kresanje troškova

Vjerojatno bi bilo manje potražnje za skupim avionskim letovima da se nekoć vrlo obećavajuće telekonferencije nisu u praksi pokazale bezvrijednima. Tko god je

ikad izdržao isprekidane video pozive mogao bi se upitati koristi li se kao sredstvo prijenosa komunikacija naprava u stilu Verneova fonotelefota, putem golemih zrcala. Čak i lideri tehnologije prividne prisutnosti kao što je Sony, nisu ispunili najavljuvana očekivanja.

Iako kompanije povećavaju izdatke, menadžeri korporativnih putovanja traže načina kako bi se potrošilo što manje novca za svaki pojedinačni izlet. Izvještaj Udruge egzekutivaca korporativnih putovanja (Association of Corporate Travel Egzecutives – ACTE) ukazuje da su u protekle dvije godine kompanije bile mnogo škrtije u odobravanju osoblju skupljih letova i hotelskih soba i zahtijevale da sva putovanja provode putem njihovih centraliziranih sustava rezervacija.

Odmor od uredske rutine

Kako na to gledaju sami „cestovni ratnici“? Dok njihovi poslodavci očekuju od njih da se motaju po svijetu sa sve manje povlastica, život na putovanju postaje sve zahtjevniji i teži. Stroža provjera sigurnosti u zračnim lukama – što je najveća muka za poslovne putnike – oduzima vrijeme i strpljivost, a budući da sve više zračnih prijevoznika na letovima nudi Wi-Fi, sve su manji izgledi da će se moći predahnuti čak i za vrijeme leta.

Unatoč svim novonastalim neugodnostima, većina izvršnih menadžera kaže da uživa u putovanjima. Prema istraživanju stručnjaka GBTA, oko polovice putnika zadovoljno je trajanjem putovanja, a čak trećina bi mogla podnijeti i više. Objašnjenje je valjda u tome što je i kod kuće na radnom mjestu sve više poslova koje valja obaviti. Jedan izvršni menadžer u velikoj kompaniji za profesionalne usluge, koji leti 20-ak puta na godinu, kaže da je uredski život postao prilično neugodan. „Upravljanje kompanijom, ostvarivati sve veću razinu očekivanja i motivirati ljude da daju sve od sebe i ne dođu u iskušenje da prihvate primamljiviju ponudu“ toliko je zahtjevno da jedva čeka putovanja u inozemstvo, naprosto da bi se odmorio od svega toga.

Stihija neće iskorijeniti epidemije

Suzbijanje sve učestalijih zaraznih bolesti diljem planeta uzima ljudske živote i pričinja golemu materijalnu štetu, ali čini se da su jednako, ako ne i više pogubne posljedice širenja panike i zastrašivanja pučanstva

Ebola je odnijela više od 11.000 života u tri afričke zemlje – Libiji, Sierra Leoneu i Gvineji. Virus je suzbijen i trebalo bi se nadati da se neće u dogledno vrijeme vratiti, ali vrag ne spava. Još se nisu slegli dojmovi o toj epidemiji, koja je krajem 2013. i početkom 2014. izazivala globalnu paniku, naravno i u Hrvatskoj, a već je na pomolu nova. Virus zika što ga prenose tigrasti komarci (ima ih posvud) učestalo se javlja na naslovnica tiskovnih medija i u udarnim emisijama radija i televizije.

Ne može se zaniijekati da je ebola suzbijena prvenstveno nesebičnom požrtvovnosti liječničkoga osoblja, kao i angažiranjem zdravstvene birokracije, uključujući Svjetsku zdravstvenu organizaciju. Ali jednako se ne može poreći da se u tom suzbijanju javljala mješavina odlučnosti i stihije, razboritosti i panike. Čim je zamrla opasnost od ebole presahlo je financiranje preventivnih postupaka na mnogim razinama. A pripravnost bi morala biti trajna. Nedavno objavljeni izvještaj komisije Sustava globalnog zdravstvenog rizika u budućnosti procijenio je da bi očekivani ekonomski trošak kakve pandemije mogao biti veći od 60 milijardi dolara. Stoga je predloženo da se ulaže 4,5 milijarde dolara na godinu kako bi se ojačala pripravnost na obranu od „neprijatelja“, koji se, kako vidimo, pojavio znatno prije nego što je očekivano.

Zdravstvena i ekonomska ranjivost bez presedana

Globalizacija uvjetuje golemu zdravstvenu, ali i ekonomsku, ranjivost od epidemija zaraznih bolesti, kakva nikad nije postojala. U medijski prezasićenu svijetu strah koji se pri tome javlja priljepčiviji je od bilo koje infekcije, upozorava Peter Sands, profesor Škole Kennedy na Harvardu (Harvard Kennedy School) i predsjednik spomenutog povjerenstva. Strah je zaista vrlo zarazan jer navodi ljude da drastično mijenjaju ponašanje, odustaju od planiranog putovanja na odmor ili zbog posla, izbjegavaju proizvode (naročito prehrambene) uvezene sa „sumnjiva“ područja itd.

Takva promjena ponašanja više nego sama bolest određuje razinu ekonomskog efekta.

Poguban senzacionalizam

Bez obzira kakav će biti krajnji ishod novonastale epidemije, latinsko-američke zemlje, a naročito Brazil kojemu predstoje Olimpijske igre, pretrpjet će znatnu štetu. Zato bi svi oni koji su izravno ili posredno dionici onoga što se događa morali s više odgovornosti obavljati svoju ulogu. Medijima se često prigovara da bezrazložno šire paniku (pa i dezinformacije) izvješćujući o događaju „čak i prije nego što se zbio“. Naravno, bilo da je riječ o ptičjoj, svinjskoj ili nekoj drugoj gripi, mediji moraju obavještavati javnost o onome što se zbiva. Ali pritom ne bi smjeli širiti paniku i strah više nego što je neizbježno. Ne tiče se to samo epidemija bolesti nego, primjerice, i nezaustavljive seobe naroda, tj. prodoru izbjeglica s Istoka na Zapad, o čemu se također izvještavalo proturječno i senzacionalistički. Ali mediji nisu najodgovorniji ni za sama zbivanja ni za širenje globalnoga straha, nego je to prvenstveno stihijnost i neodgovornost političkih čimbenika na svim razinama. Globalizacija donosi sve više opasnosti od raznovrsnih epidemija, dakle i straha i panike, što iziskuje viši stupanj sveopće ozbiljnosti, uključujući medijsku.

Reflektor

DUGOROČNI PRIORITETI HRVATSKOGA TURIZMA

Produženje sezone i viša kvaliteta usluga

Strategija hrvatskoga turizma jasno se očituje prema glavnim smjernicama. Odnose se na očuvanje vlastite kulture, na prekid iseljavanja ljudi s atraktivnih turističkih područja, odlučno NE izazivanju razvojnih konflikata u društvu i turističkim odredištima, zatim na bolje iskorištavanje vlastitih potencijala, te posebice očuvanje naslijeđa za generacije koje dolaze. Pritom precizno definira što očekujemo od turizma i koji su nam prioriteti. Temeljna su pitanja kamo i kako želimo ići, koji su nam ciljevi i što želimo.

Piše: Ante Gavranović

Strategija predviđa 10 ključnih razvojnih usmjerenja: institucionalno dereguliranje, zatim partnerstvom i odgovornošću do uspjeha, kultura kvalitete, „zeleno“ kao filozofija djelovanja, turizam na cijelom prostoru, hotelijerstvo – ključni pokretač

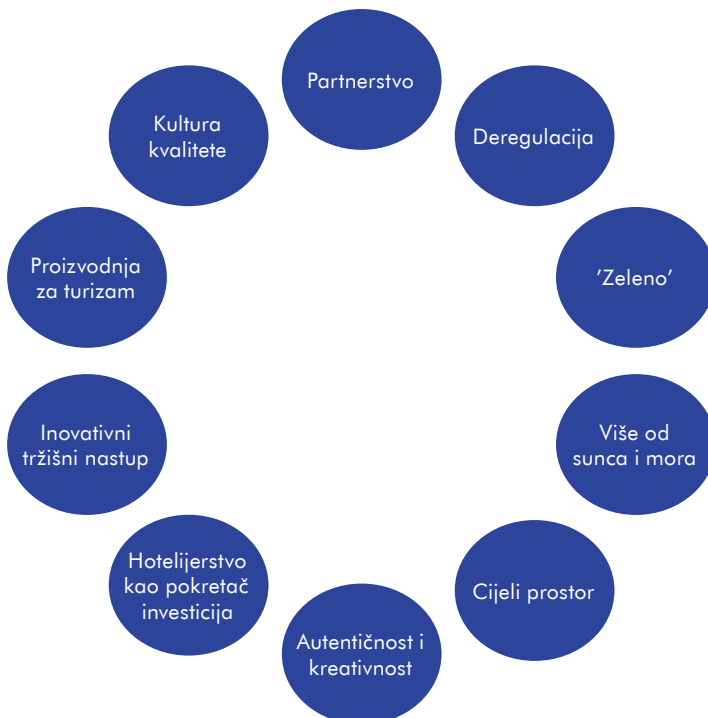
investicijskog ciklusa, inoviranje tržišnoga nastupa, autentičnost i kreativnost te, kao sinteza svih tih nastojanja. hrvatski proizvod za hrvatski turizam.

Jasno su postavljeni i strateški ciljevi razvoja turizma. Odnose se na obogaćivanje postojećih i stvaranje novih sadržaja i doživljaja radi produžetka sezone, sustavno podizanje razine znanja, vještina i obrazovanja turističkih djelatnika, stvaranje preduvjeta za jačanje poduzetništva, učinkovito brandiranje Hrvatske i njenih turističkih regija s naglaskom na diferenciranju od konkurencije i osiguranju tržišne prepoznatljivosti. U strateške ciljeve ulazi i borba za održivi razvoj turizma, rast prosječne potrošnje, te povećanje prihoda od turizma.

Razvojna načela do 2020.

U skladu s takvim postavkama postavljeni su i temeljni principi buduće vizije turizma, što želimo pridonijeti hrvatskom društvu i što želimo biti za naše posjetitelje. S tako izraženom vizijom postavljeni su strateški marketinški ciljevi: produžetak sezone, povećanje ukupne kvalitete ponude, isticanje prepoznatljivosti, poticanje novog investicijskog ciklusa. Pri tome je važno trasirati transformaciju Hrvatske u destinaciju koja nudi više od ljeta, više od sunca, više od mora i više od obiteljskog odmora.

Kakav nam razvoj turizma uopće treba? Ili, kakav priželjkujemo? Strategija razvoja turizma polazi od stajališta da rast i razvoj želimo ostvariti uz:

Izvor: Strategija razvoja hrvatskog turizma, 2013.

- Očuvanje vlastite kulture kao osnovne značajke hrvatskog turizma;
- Zaustavljanje iseljavanja ljudi s atraktivnih turističkih područja;
- Neizazivanje razvojnih konflikata u društvu i destinaciji;
- Bolje korištenje vlastitih potencijala;
- Očuvanje nasljeđa za generacije koje dolaze.

Treba biti realan. Postoje brojne prepreke takvom poimanju turizma. U osnovi naš turizam još uvijek obilježava:

- nedovoljna diferenciranost proizvoda i usluga;
- pomanjkanje inovativnih i kvalitetnijih sadržaja boravka gostiju;
- rast temeljen ponajviše na ekspanziji obiteljskog smještaja u kućanstvima;
- nedostatak kvalitetne hotelske ponude praćen nedovoljnom investicijskom aktivnošću;
- nedovoljno dobra povezanost zračnim i morskim putem;
- statičan sustav nacionalnog marketinga;
- premalen broj globalno brendiranih destinacija;
- neadekvatna destinacijska turistička infrastruktura;
- naslijeđena orijentacija lokalnog stanovništva prema sezonskom poslovanju.

U takvim uvjetima bitan činitelj uspjeha je uklanjanje većeg broja razvojnih ograničenja s kojima se turistička politika iz različitih razloga nije uspješno bavila u prethodnom razdoblju. Posebnu pozornost valja obratiti na stvaranje razvojno stimulativnih institucionalnih uvjeta za jače privlačenje poduzetničkog interesa i ulaganja u turistički sektor, posebno hotele i turističke resorte. Velik napor valja uložiti i u kvalitativnu transformaciju smještaja u kućanstvima te unapređenje turističkog lanca vrijednosti u našim brojnim turističkim destinacijama. U tu svrhu valja maksimalno koristiti raspoloživa sredstva fondova EU.

Prije no što strategija odgovori na sva ova pitanja, treba utvrditi čime Hrvatska uopće raspolaže:

Smještajni kapaciteti: 833,1 tisuća stalnih ležajeva, od čega 47% u kućanstvima (iskorištenost 13,5%), 26% u kampovima (iskorištenost 17,2%), 13% u hotelima (iskorištenost 37,7%).

Marine: 60 marina, 16.913 vezova na moru i 5.125 vezova na kopnu, od čega 45% na sjevernom Jadranu, odnosno 55% na južnom Jadranu. Samo 13% vezova osposobljeno je za plovila duža od 15 m.

Posrednici: 899 turističkih organizacija; svako četvrto noćenje organizirano preko domaćih organizacija

Deficit kvalitetnog smještaja

Iako svi pokazatelji ističu nedostatak kvalitetnog hotelskog smještaja (koji bilježi najveći rast dolazaka i ostvarenih prihoda), izgradnja novih hotela ili renoviranje starih i njihovo pretvaranje u hotele sa četiri ili pet zvjezdica teče usporeno. Istina, ulaganja u 2015. donijela su hrvatskom turističkom tržištu 18 značajnijih hotelskih projekata ukupne investicijske vrijednosti 192 milijuna eura. Riječ je, po navodima konzultantske kuće Horwath HTL, uglavnom o rekonstrukciji postojećih objekata. Novi se tek očekuju (Kupari, Muzil). U Ministarstvu turizma smatraju da je realan okvir ulaganja do 2020. Oko 2,2 milijardi eura što bi trebalo osigurati otprilike 20.000 novih hotelskih kreveta. Ambicije idu i dalje, pa se u srednjem roku predviđa izgradnja 30.000, a na dulji rok i do 50.000 novih hotelskih ležaja. Time bi se ostvarila prva, možda i najvažnija pretpostavka znatnijeg porasta prihoda od turizma.

Druga važna pretpostavka je definiranje turističkih destinacija i njihovo osmišljavanje, brandiranje. Konačno je shvaćeno da je to temelj uspjeha u turizmu, pa je sve širi krug zainteresiranih gradova, općina i pojedinih mjesta da utvrde ciljeve projekta brandiranja i prihvatljive metode edukacije lokalnih interesnih skupina u učinkovitijem upravljanju turističkom destinacijom u cilju produženja turističke sezone. Polazišta u upravljanju turističkom destinacijom je izrada SWOT analize, marketinške strategije i, konačno, odgovarajućeg akcijskoga plana. Posebno je važno utvrditi način upravljanja destinacijom.

Institut za turizam u dosadašnjoj je praksi, upravo u nastojanju da ojača svijest o potrebi drukčijeg poimanja turizma u suvremenim kretanjima, razradio brojne studije na tu temu. Navedimo samo primjere koji su dali ozbiljne rezultate: Oblikovanje Bola kao jedinstvenog turističkog odredišta; Razvoj ruralnog turizma u Vukovarsko-srijemskoj županiji: Pilot projekt – Program razvoja ruralnog turizma Općine Drenovci; Studija turističkog prihvatnog kapaciteta destinacije Crikvenica; Turistički master plan za park prirode „Vransko jezero“; Turistički razvoj istočne Slavonije - Podunavlje; Razvojno-marketinški plan turizma Opatijske rivijere; Varaždinvizija turističke destinacije; Mogućnosti razvitka turizma na području grada Čakovca; Razvojno marketinški plan turizma Vukovarsko-srijemske županije; Master plan turizma Karlovačke i Ličko-senjske županije; Revitalizacija etno-eko sela na području Splitsko-dalmatinske županije - Poslovno-upravljački model i studija izvodljivosti: selo BRUSJE, selo ZORAČE i Gornja Podstrana; Strategija kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije; Strategija turističkog razvoja grada Velike Gorice; Studija razvoja turizma na području značajnog krajobraza Slunjčica i Turistički master plan Bjelovarsko-bilogorske županije.

Pozitivan primjer korisnika lokalnog Akcijskog plana je Grad Dubrovnik

Pozitivan primjer korisnika lokalnog Akcijskog plana za integrirano upravljanje i održivi turizam, u okviru projekta „InTourAct“, upravo je Grad Dubrovnik. Posebnost ovog

Lokalnog Akcijskog Plana je obvezno uključivanje u njegov sadržaj ETIS indikatora (The European Tourism Indicator System), koji se osmišljavaju za svaku pojedinu lokalnu razinu i služe za vođenje procesa nadgledanja, upravljanja i povećanja održivosti turističke destinacije. Oni su, svojevrsni, instrumenti koje odabire svaka destinacija i implementira u svoje akcijske planove, a korisni su u praćenju kvalitete destinacije, za donošenje boljih i učinkovitijih upravljačkih odluka, čime se izravno utječe na odgovarajuće turističke politike. Uz definiranje ETIS indikatora, glavni cilj projektnog zadatka bio je stvaranje osnove za produženje turističke sezone i smanjenje pritiska turizma na jednom mjestu. Specifični ciljevi su promicanje ruralnog turizma oko urbanog područja Grada Dubrovnika i podrška održivim razvojnim strategijama, povećanje vidljivosti, atraktivnosti, dostupnosti perifernih destinacija boljim iskorištavanjem prirodne i kulturne baštine, te upotpunjavanje turističke ponude i poboljšanje javnih intervencija i turističkih (razvojnih) politika na područjima regije.

Zašto ovo posebno naglašavamo? To su primjeri gdje se turizmu ozbiljno pristupa i gdje je ideja o uspostavljanju i upravljanju turističkom destinacijom dosegla potreban stupanj svijesti i svojevrsna je garancija da će kretanja biti upravo na tragu zacrtanih ciljeva razvoja turizma.

Kako produžiti sezonu?

Najnovije analize pokazuju da srpanj i kolovoz u ukupno ostvarenim noćenjima u hrvatskom turizmu sudjeluju s visokih 62 posto. Prosjek mediteranskih zemalja je, naprotiv, samo 36 posto. Naši najveći konkurenti na Mediteranu imaju puno manju participaciju u navedenim mjesecima: Malta 25 posto, Španjolska 30 posto, Cipar 32 posto, Italija i Francuska 39 posto, Grčka 45 posto.

Ne samo ovi podatci ukazuju na nužno prestrojavanje: produžavanje turističke sezone postaje kamen-temeljac ukupno nove turističke politike. Program 365 dana početak je takvog pristupa, koji već daje plodove i ukazuje da smo na pravom putu. Međutim, i tu se opet spotičemo na nedostatku pravih hotelskih kapaciteta. Bez hotela i potrebne infrastrukture (prometnog povezivanja) sva nastojanja padaju u vodu. Stoga ohrabruju najave koje su se mogle čuti na nedavno održanom Adria Forumu da će ulaganja u turizmu ove godine iznositi oko 676 milijuna eura, pretežito upravo u hotelske kapacitete.

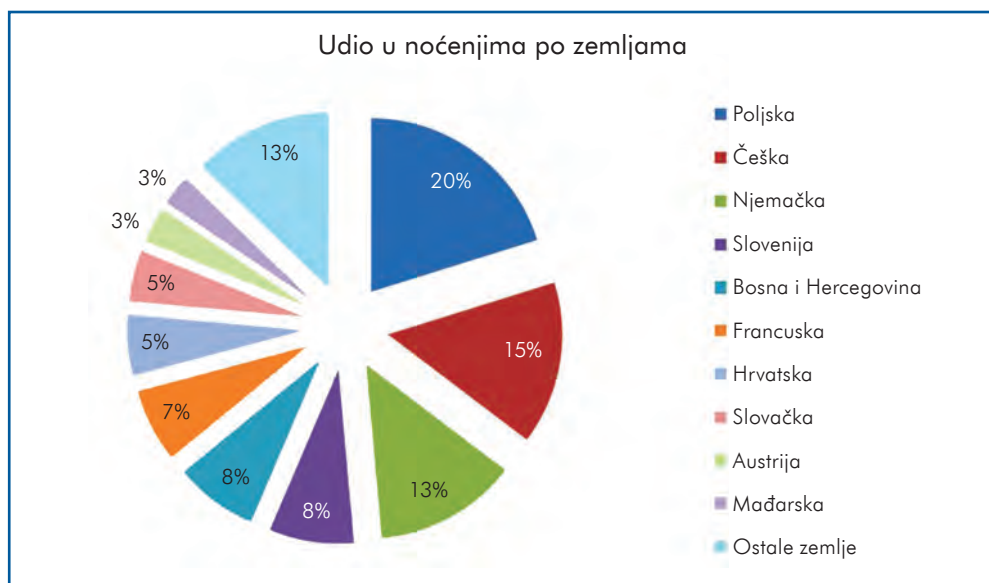
Cilj je već godinama da se od sadašnjeg prosječnog petodnevnog boravka i popunjenih boravišnih kapaciteta samo u tzv. špici, turistička sezona produži na cijelu godinu. To je jedan od glavnih zadataka svih u turizmu i oko turizma. Kongresno-poslovni turizam, wellness, zdravstveni i zimski centri su najveća šansa za produženje turističke sezone. Organizacija seminara, simpozija, kongresa, znanstvenih i stručnih

Program 365
dana ukazuje
da smo na
pravom putu

skupova je prisutna cijele godine. Njima se direktno utječe na produženje turističke sezone kao i na povećanje prihoda u turizmu. Uz to, njihovi sudionici troše i do tri puta više od drugih gostiju. Hrvatska danas raspolaže sa 148 objekata sa kongresnom ponudom. Pored Zagreba, najveći kongresni centri su Dubrovnik, Opatija, Pula, Poreč, Rovinj... Wellness i zdravstveni turizam u regiji bilježe nadprosječne rezultate. U Sloveniji konkretno godišnje čak trećina svih gostiju boravi u termama, koje su i najbolji turistički proizvod u toj zemlji.

Mnogo je primjera kako možemo produžiti sezonu. No, da bismo u tome uspjeli treba nam nova dimenzija razvoja turizma. Cilj je, recimo, produženje turističke sezone kroz usluge zdravstvenog turizma, odnosno pružanje dodatnog motiva dolaska turistima i izvan glavne sezone.

- Zdravstveni turizam može produžiti turističku sezonu na dvanaest mjeseci, i to vrlo jednostavno. U tijeku je izrada akcijskog plana razvoja zdravstvenog turizma Hrvatske i to umrežavanje i povezivanje različitih dionika u turizmu imat će sve veće značenje. Turistički forum – „Kvarner - 365(6) dana zdravlja“ u studenom prošle godine pokazao je kakve se tu realne mogućnosti kriju.
- Povećanju konkurentnosti turističke ponude te stvaranju uvjeta za produženje turističke sezone i bolju popunjenost smještajnih kapaciteta pridonosi i program „1.000 bazena za hrvatski turizam“. Pokazalo se da objekti s bazenima imaju u prosjeku 30 posto veću popunjenost i osjetno pridonose jačanju ukupne konkurentnosti sektora.
- „Otkrijte kontinentalnu Hrvatsku“ naziv je projekta, čiji su glavni ciljevi produženje turističke sezone te snažniji razvoj kontinentalnog turizma i posebnih oblika turizma poput ruralnog, izletničkog, spa i wellness turizma. Također, jedan od vodećih ciljeva projekta je i potaknuti turiste, koji tijekom ljetnih mjeseci posjećuju hrvatska odredišta, najčešće na priobalju, na ponovni dolazak u našu zemlju, ali izvan glavne sezone te u kontinentalna područja. Ovaj projekt izuzetno je važan jer pridonosi jačanju kontinentalnog potencijala Hrvatske.
- Pozicionirati nas kao zemlju koja izvan glavne turističke sezone nudi posebne, autentične i privlačne turističke proizvode, kreirati nove motive dolaska i turističke proizvode za različite potrošačke segmente i omogućiti produženje turističke sezone ciljevi su lani pokrenutog projekta “Hrvatska 365” Hrvatske turističke zajednice. Jedna od destinacija koja je osmišljena radi ostvarenja toga cilja je „Zeleno srce Hrvatske“, koje obuhvaća područje Karlovca, Ozlja i Ribnika.
- Pokazalo se da su specijalizirane umjetničke izložbe veliki turistički mamac. Prisjetimo se samo izložbe „Put svile“ održane u Zagrebu, koja je privukla na tisuće posjetitelja, velikim dijelom iz inozemstva. Muzejsko-galerijski centar u Zagrebu približio je hrvatskoj javnosti više puta kulturu i umjetnost Dalekog istoka priredivši antologijske izložbe Drevna kineska kultura I i II koje su utrlje put izložbi Put svile. Izložba je bila posvećena povijesnom i mitskom putu svile koji je stoljećima povezivao Europu i nepoznatu Kinu te Kinu i njoj nepoznati Zapad.

Precizni ciljevi i upitna provedba

Zadaća je turizma da u gospodarskom smislu osmisli prodaju iluzija, maštovitosti i kreativnih poduzetničkih ideja kako bi se postigao temeljni cilj: **POVEĆANJE PRIHODA IZ TURIZMA U OKVIRIMA PREPOZNATLJIVOG HRVATSKOG TURISTIČKOG PROIZVODA, odnosno STVARANJE DODANE VRIJEDNOSTI.** Glavni ciljevi hrvatskoga turizma svode se na što potpuniju valorizaciju i zaštitu svih resursa, izgradnju novog identiteta i tržišnog repozicioniranja, povećanje udjela hrvatskog turizma na sredozemnom tržištu, osobito u pogledu ostvarenih prihoda, te osiguranje dodatnog tržišta za brojne domaće proizvode, čime se potiču komplementarne djelatnosti.

Ciljevi su dosta precizno postavljeni, ali je (još uvijek) upitna njihova praktična provedba: pozicionirati zemlju kao makrodestinaciju na globalnom tržištu; afirmirati osnovne prednosti sa stajališta već uspostavljenih i novih turističkih proizvoda i perspektive kvalitete; usvojiti novu filozofiju i politiku marketinga koja će se, osim prema tržištima, usmjeriti i prema oblikovanju proizvoda na razini destinacija i regija.

U najrazvikanijim turističkim središtima imamo proširenu sezonu tijekom većeg dijela godine. Međutim, malo je hotela na Jadranu koji su otvoreni u razdoblju od studenog do travnja. Selektivni oblici turizma, koji su sve razvijeniji, otvaraju prostor, prije svega, za proširenje sezone, a zatim za stvaranje novih prihoda kroz specifičnu ponudu. Trenutačno se zadovoljavamo sadašnjom razinom prihoda, smatrajući to velikim gospodarskim uspjehom. No, dok ne shvatimo da turizam, kao široka djelatnost, može egzistirati samo u uvjetima **PRIVLAČENJA ODGOVARAJUĆE KLIJENTELE U MJESECIMA IZVAN GLAVNE SEZONE** on neće davati one prihode koje bismo objektivno mogli postizati.

Za one koji društvenu odgovornost za održivi razvoj postavljaju u prvi plan rješenje je vrlo jasno: vizija je da turizam - u konkurenciji s ostalim djelatnostima - postane najveća svjetska organizacija za zaštitu okoliša, i to u smislu očuvanja biološke raznolikosti i na korist čovjeku. Ali, budućnost se ostvaruje samo kroz dijalog - zajednička razmišljanja, diskusiju i - vlastiti angažman.

U novim strateškim ciljevima sadržano je i nastojanje da „Hrvatska postane zemlja koja je razvojem selektivnih oblika turizma produljila sezonu, te postala prepoznatljiva destinacija i za vikend goste. Treba ojačati konkurentnost, te turistima pružiti nove motive dolaska, dodatne sadržaje i dodanu vrijednost“. Nova strategija hrvatskog turizma temelji se na tim postavkama.

Kreatori hrvatske gospodarske politike moraju napokon shvatiti da efekti turizma nisu samo učinci komercijalnog uspjeha ili neuspjeha hotelskog dijela, marina ili kampova. U Španjolskoj, ono što mi nazivamo i doživljavamo kao turizam, sudjeluje u ukupnom turističkom kolaču s jedva 20 posto. Sve ostalo odnosi se na promet i usluge koje se pružaju gostima: trgovinu, industriju hrane i pića, industriju zabave,

sporta, proizvodnju raznih predmeta za uspomenu, turističke priručnike, razglednice i turističku galanteriju u širem smislu, te proizvode od tekstila i obuće. Sve je to u funkciji šarolike ponude i obogaćivanja turističkog proizvoda i sve to donosi prihode poduzetnicima i samoj državi.

Treba razvijati svijest da dodanu vrijednost u turizmu ne može dati samo broj noćenja ili dolazaka gostiju

Ukratko, treba razvijati svijest i spoznaju da dodanu vrijednost u turizmu ne može dati samo broj noćenja ili dolazaka domaćih i stranih gostiju, nego da financijski rezultati sezone ovisе, prije svega, o kvalitetnoj i svestranoj ponudi. Na neki način to označava i povratak mikroekonomiji, gdje će svaki sudionik, svaki čimbenik,

pokazati svoju pravu vrijednost, svoju predanost turizmu i odlučnost da se tim poslom ne bavi samo povremeno, nego kao osnovnom djelatnošću i u kontinuitetu.

Turizam je svakako široko i veliko dodatno tržište za cijeli niz proizvoda i usluga. Hrvatski poduzetnici velikim dijelom još uvijek ne pronalaze dugoročniji gospodarski interes u ulaganjima u turizam ili djelatnosti bliske turizmu. Turistička sezona kod nas je, nažalost, još uvijek vrlo kratka, a ulaganja u takav poslovni ambijent objektivno su previše rizična, pa ostalo gospodarstvo jednostavno ne pronalazi dublju motivaciju i trajniji interes za drugačije poslovno ponašanje.

Došlo je vrijeme da Hrvatska postane veći brand od njezina dosadašnjeg, prepoznatljivog turizma. Tu dodatnu vrijednost može osigurati samo jasna i raznolika ponuda.

Vole li bankari lagati?

Članak u časopisu Nature sugerira da su mnogi bankari skloni prećacem doći do veće zarade...

Piše: Hrvoje Lovrec

Ako možeš biti uspješan samo u jednoj stvari, budi dobar u laganju. Ako si dobar u tome, dobar si u svemu. Navodno je tako neki duhoviti (ili cinični) investicijski bankar savjetovao kolegu dok su se vozili dizalom iz prizemlja prema vrhu zgrade. Možda šaljivac i nije posve pogriješio u savjetu.

Znanstveni časopis Nature nedavno je izvijestio o rezultatima testa u kojem je sudjelovalo 126 bankara s prosječnim stažem u struci od 12 godina. Bili su podijeljeni u dvije skupine. Istraživači su onima u „kontrolnoj“ skupini postavljali niz neutralnih pitanja, npr. koliko sati provedu pred televizorom svakog tjedna. „Obradivana“ skupina odgovarala je na pitanja koja se tiču poslova u banci.

Pismo ili glava

Zatim je zatraženo od svakog bankara da zaštićen od pogleda ostalih deset puta baci novčić u zrak. Svako bacanje moglo je donijeti nagradu od 20 dolara, ovisno je li ispalo pismo ili glava. Ako je novčić pao na pogrešnu stranu nisu dobivali ništa. Bankari su rezultate svojih deset bacanja u zrak novčića priopćavali putem kompjutera i automatski dobivali zaradu. S ponešto sreće – ili besramnim laganjem – bankar je mogao bez ikakva truda zaraditi 200 dolara u nekoliko sekundi.

U obje skupine zaposlenici u vitalnim bankarskim poslovima – burzovni trgovci i sl. – bili su nepošteniji od onih na pomoćnim radnim mjestima. Međutim, kontrolna skupina bila je posve poštena: izvijestili su da je 52 posto bacanja bilo uspješno, što je samo neznatno više od vjerojatnoga ishoda od 50 posto. Obradivana skupina je nasuprot tome, objavila kako je bila uspješna u 58 posto pokušaja. Gotovo svaki deseti iz potonje skupine tvrdio je kako je bio 100 posto uspješan, dakle zatraživši 200 dolara, iako su izgledi za takav ishod bili jedan prema tisuću, uz poštenu igru.

Financijski uspjeh donosi društveni status?

Nije puki razgovor o dionicama i drugim vrijednosnicama učinio te ljude sklonim prijevari. Kada su organizatori istraživanja eksperimentirali s osobama koje nisu bankari, nije bilo nikakvog neočekivanog efekta. Ljudi u drugim profesijama - npr. u računalstvu ili farmaceutici – nisu postali skloniji varanju ni kada su ih istraživači pitali o njihovom poslu.

Autor drži da je razgovor o poslu obrađivanu skupinu možda naveo na materijalistički postupak: više njih nego u kontrolnoj skupini suglasilo se primjerice sa stajalištem da je društveni status prvenstveno određen financijskim uspjehom. Druga je mogućnost, prema kojoj su autori eksperimenta skeptični, da su pripadnici obrađivane skupine bili skloniji lagati zato što je njihov profesionalni identitet bio stavljen u središte pozornosti.

Banke priopćuju da pokušavaju iskorijeniti nepoštenje među svojim osobljem. Neke od njih sada šalju svoje zaposlenike na seminare o etičnosti. Istraživači žele da bankari preuzmu financijski ekvivalent Hipokratove zakletve, liječničkog obećanja da „neće nikome nauditi“. Nizozemska je uvela nešto slično početkom 2013. U proglasu kojim novčari svečano potvrđuju svoju odgovornost prema društvu.

Signali

INDUSTRIJA KRSTARENJA

Spasonosno kinesko tržište

Tri vodeća organizatora brodskih putovanja suočena su sa zasićenošću američkog i europskog tržišta pa izlaz traže na Dalekom istoku. Upitno je, međutim, koliko je ta orijentacija održiva u okolnostima kada se usporava kineski privredni rast, a time i dotok novih potencijalnih putnika

Prvo tromjesečje koje je počelo blagdanom Nove godine iznimno je važno za kompanije koje eksploatiraju brodove za krstarenja. U tom razdoblju rezervira se trećina svih odmaranja na moru. U svakom slučaju neće im biti lako poboljšati lanjske rezultate, iako to očekuju. Krajem prošloga prosinca brodarska kuća Carnival, najveći svjetski operator u krstarenjima, s više od 40 posto globalnog tržišta vrijednoga gotovo 40 milijardi dolara na godinu, najavila je rekordnu zaradu od 2,1 milijardu dolara u 2016. Kako će to ostvariti, imamo li na umu da će to predstavljati 40 posto više nego 2014? U kompaniji očekuju da će im u jedra puhati znatan rast potražnje odmora u plovidbi i jeftino gorivo, tj. nafta. Zajedno s Royal Caribbean Cruises (RCL) i Norwegian Cruise Line (NCL) ta trojka drži 80 posto industrije krstarenja.

Ipak, optimizam traži čvrstu podlogu. Procjenjuje se da potražnja krstarenja u bogatim zemljama dostiže vrhunac pa će se prijevoznici morati više orijentirati na neka druga tržišta, prije svega kinesko, koje ima golemi potencijal. Iako je Carnival za svoj prvi brod (Costa Alegra) 2006. bio odabrao kao matičnu jednu kinesku

luku, tek su u posljednje tri godine tri velika prijevoznika počela svoje kapacitete premještati iz Amerike i Europe na Daleki istok.

Premještanje flota na Istok

U 2016. Carnival namjerava povećati broj svojih brodova u Kini sa četiri na šest. Lani u listopadu kompanija je najavila zajednički poslovni pothvat s jednim kineskim brodogradilištem, a s Kineskom investicijskom korporacijom osnivanje novog branda za krstarenja namijenjeno domaćem, kineskom tržištu. RCL koji je 2014. tri broda stationirao u Kini, sad ima četiri, a za koji mjesec uključit će u flotu i peti. NCL, koji je dosad apstinirao od toga tržišta, planira se tamo pojaviti 2017.

Carnival i RCL ne šalju više dotrajale brodove iz Amerike i Europe u Kinu. Sada tamo drže najnovija i najbolja plovila kao što je RCL-ov Quantum of the Seas, megabrod koji može prevoziti 4.180 putnika, a lociran je u Šangaju od lanjskog lipnja.

Carnival polaže toliko nade u kinesko tržište da je glavni operativni direktor kompanije Alan Buckelew nedavno premješten u Šangaj da nadzire tamošnju ekspanziju kompanije. Broj kineskih kućanstava koja zarađuju više od 35.000 dolara na godinu – što je iznos za koji industrija krstarenja drži da čini granicu pri kojoj se pojavljuje znatnija potražnja putovanja u inozemstvo – povećan je od šest na 27 milijuna u proteklih desetak godina, prema podacima savjetničke tvrtke Oxford Economics. Broj Kineza koji provode odmor na krstarenjima prvi put raste 80 posto na godinu! Očekuje se da će se trend nastaviti unatoč usporavanju stope kineskoga ekonomskog rasta. Vlada želi poticati biznis krstarenja uz gradnju brodova koji se koriste u tu svrhu, kao dio preusmjerenja privrede prema potrošnji u najnovijem petogodišnjem planu.

Zasad profitabilno, ali...

Kinesko je tržište profitabilno. Dijelom zato što se više tarife mogu naplatiti za kratka krstarenja od četiri do šest noći, ali i zato što Kinezi više troše na brodovima nego drugi putnici. Oni su manje zainteresirani nego Amerikanci, Britanci i drugi Europljani za piće i za spa tretmane, a više ih privlači kockanje i kupovina u brodskim dućanima gdje kupuju potrepštine inozemne proizvodnje.

Ako se kinesko usporavanje i pojača ili se pokaže da je zanimanje potrošača za krstarenje bio tek prolazan hir, operativci će se naći u opasnosti da imaju višak kapaciteta uz smanjivanje tržišta. Ipak, promatrači drže da je privlačnije igrati na kartu porasta broja kineskih turista nego se držati glavnih zapadnih tržišta koja su već prezasićena ponudom.

U Europi su rezervacije za krstarenja pogođene nedavnim terorističkim napadima u Francuskoj i Sjevernoj Africi. U nekim zemljama, primjerice u Britaniji, od 2013. opada broj putnika na krstarenjima zato što sadašnji umirovljenici imaju manje raspoloživih prihoda nego prijašnje generacije penzionera, koji su sada prestari za putovanja, naročito brodom. Tako sva tri glavna operativca, vjerojatno ispravno, procjenjuju da su i američko i europsko tržište prezasićena te da su mali izgledi za rast. Neki promatrači pretskazuju da će već 2017. uslijediti pad kapaciteta brodova za krstarenja u Sjevernoj Americi. Zasad je orijentacija na kinesko tržište odabir, a mogla bi postati nužnost.

Cijele sadržaje prošlogodišnjih brojeva možete vidjeti na:

4-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-4-2015>

3-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-3-2015>

2-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-2-2015>

1-2015: <http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-1-2015>

Invazija turističkih ulagača s Istoka u Bosni

Prije dva i pol desetljeća u Bosnu su dolazili arapski džihadisti, pomažući muslimanskom stanovništvu koje se borilo protiv JNA i srbijanskih napadača. Danas iz Perzijskog zaljeva dolaze bogati investitori a domaćini ih dočekuju raširenih ruku jer pomažu privrednoj obnovi, ali i s popriličnim nepovjerenjem plašeći se loših posljedica

Prije dvadesetak godina u Bosnu je stigla oveća skupina Arapa, džihadista koji su se borili na strani muslimanske zajednice, Bošnjaka, u obračunu s JNA i Srbima. Danas stiže novi val ali ovaj put na skijanje, korištenje sauna i drugih turističkih atrakcija. U bosanskoj prijestolnici, Sarajevu, 2010. Je registrirano oko tisuću turista iz šest arapskih monarhija u Perzijskom zaljevu. U prvih deset mjeseci prošle godine samo iz Kuvajta i Saudijske Arabije stiglo je više od 19.000 turista. Ulaganja u nekretnine bilježe snažan uspon.

Za zemlju koja se koprca u birokratskoj nedjelotvornosti i političkom zastoju, nove su investicije dragocjena pojava. Toplice u sarajevskom predgrađu Ilidži privlače turiste još iz doba starog Rima, a razvile su se kao termalno kupalište još u vrijeme austrougarske vladavine. Nakon rata u Bosni 2002-03. činilo se da je to odmarališno mjesto osuđeno na propast, ali u protekle tri godine uočljiv je izvanredan oporavak. Najprije su stigli pripadnici libijske milicije, koristeći bosanska iskustva u liječenju ratnih veterana, a slijedili su drugi Arapi. Sada agenti za trgovanje nekretninama, restorani, hoteli i zubari oglašavaju svoje usluge na arapskom jeziku.

Na sve strane turistička zdanja

Kako opisuje The Economist, u kavani hotela Hollywood (gdje su snage NATO-a ščepale dvojicu članova al-Qaede nekoliko tjedana nakon napada 11. rujna 2001. na SAD) jedan kuvajtski agent za nekretnine kaže da je biznis fantastičan. Nekoliko stolova dalje bosanski posrednici koji za kuvajtskog investitora prodaju novi

kompleks stambenih zgrada. Jedan drugi agent za nekretnine sluša neku Bosanku koja se raspituje za boravak u odmarališnom kompleksu u obližnjim Hadžićima. Agent joj objašnjava da to nije mjesto za nju nego da je to izgradila neka saudijska kompanija za Arape. Gospođa bi vjerojatno imala više sreće sa smještajem za odmor u zgradama u Polinju, u brdima iznad Sarajeva, što ih je podigla skupina Saudi Al-Shiddi, ali su namijenjene bogatim Bošnjacima i Arapima.

Informacije o naselju u Polinju dostupne su u Sarajevu, u prodajnom centru što ga je također izgradila skupina Al-Shiddi 2014. Ljeti je taj prodajni kompleks pun arapskih obitelji, od kojih neke odsjedaju u Hotelu Bristol, gdje se ne toči alkohol. Taj će prodajni centar biti u drugom planu nakon što se ostvari projekt u obližnjem Trnovu, a radovi bi trebali početi u travnju. Investitor iz Dubaija, Buroj, namjerava izgraditi najmanje 3.000 vila, stanova, bolnicu i sportski stadion. Ukupna bi investicija mogla dosegnuti 2,5 milijardi eura.

Arapski se turisti ovdje osjećaju kao kod kuće, objašnjava jedan putnički agent. U pretežno muslimanskom Sarajevu znatan dio arhitekture i nasljeđa je otomansko, a lako je naći meso koje smiju jesti muslimanski vjernici. Malo je drugih zemalja u svijetu u kojima se može skijati i planinariti nedaleko od džamije.

Povoljno za kupce srednje klase

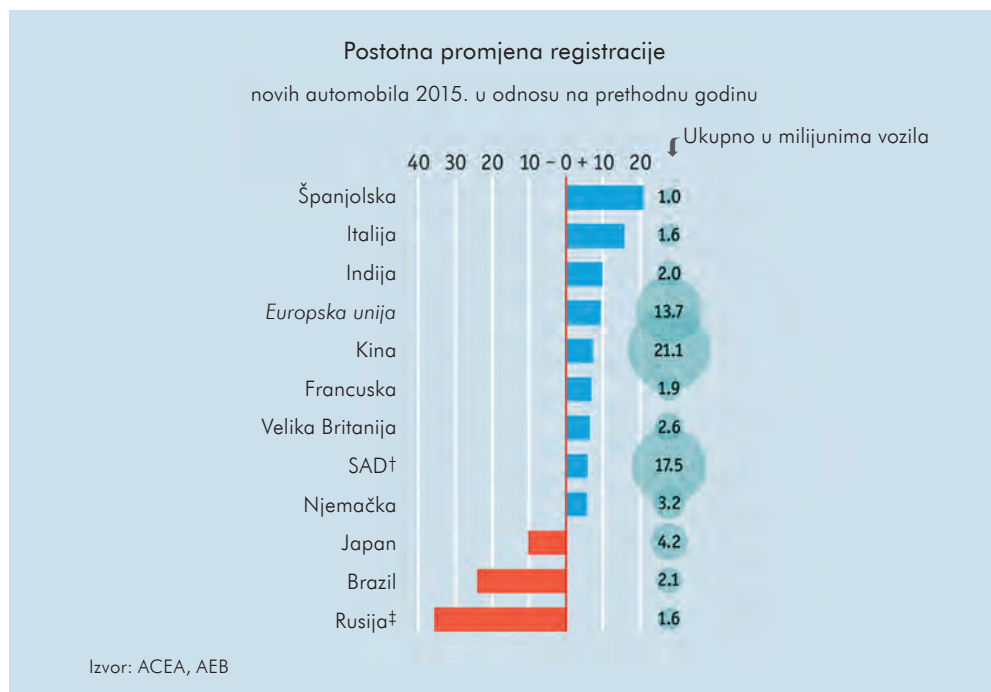
Tržište nekretnina namijenjeno je kupcima srednje klase koji bi mogli poželjeti naći utočište daleko od rata i kaosa na Bliskom i Srednjem istoku, ali koji sebi ne mogu priuštiti London ili Ženevu. U Bosni možete dobiti vilu s tri spavaće sobe za 200.000 eura, dok je na Zapadu takva nekretnina višestruko skuplja. Budući da bosanski zakoni iziskuju da se nekretnine kupuju posredstvom lokalne kompanije, podaci su teže dostupni, ali lokalna je zajednica oprezna prema arapskim došljacima koji sa sobom donose strože tumačenje islamskih regula, kao što čine vjerska dobrotvorna društva u protekla dva desetljeća. Al-Jazeera Balkans, katarska televizijska postaja na lokalnom jeziku, emitira iz Sarajeva od 2011, nadmećući se s ruskim, zapadnim i turskim medijskim organizacijama. „Fond prijateljstva“ katarske vlade za bosanske male kompanije trebao bi uskoro početi funkcionirati. Bosanci se ne žele naći usred međunarodne bitke za njihova srca i um.

Čak i FIPA, bosanska agencija za strana ulaganja, suzdržana je prema arapskim građevinskim projektima. Agencija ukazuje da zemlje u Perzijskom zaljevu nisu među 12 vodećih investitora u Bosni. Možda je tako i zbog toga što te zemlje plasiraju investicije posredstvom holding kompanija iz trećih zemalja. One nemaju poseban odnos prema Bosni. Ne postoje posebni uzajamni odnosi, investiraju samo zato što mogu ostvariti profit, a ne zato što vole Bosnu. U prvom je planu biznis, odnosno zarada.

AUTOINDUSTRIJA

Snazan oporavak automobilskega tržišta

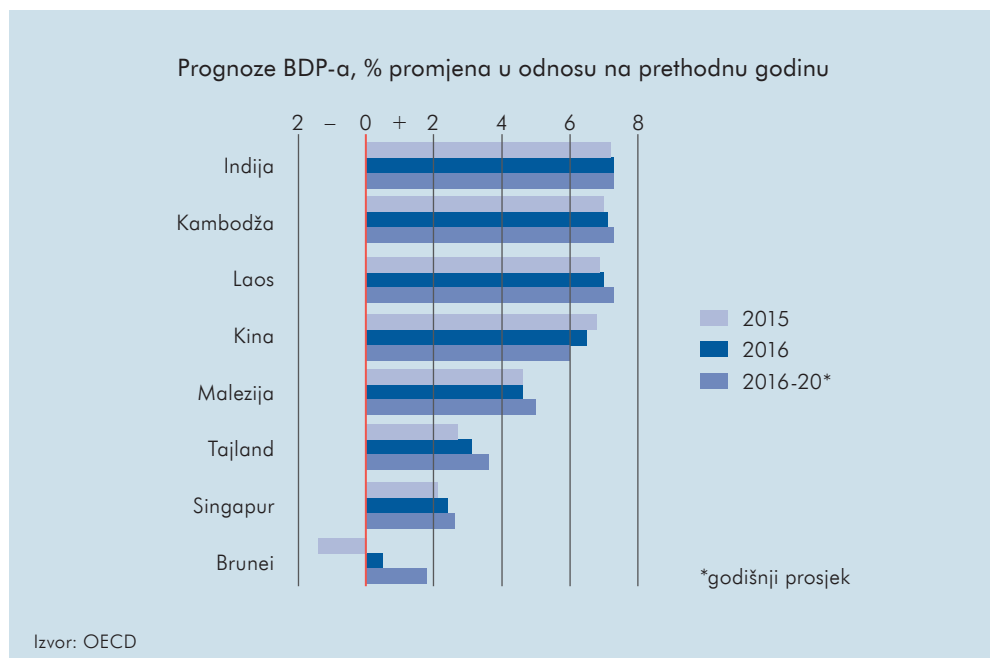
Moglo bi se kazati da je rast globalnog automobilskega tržišta u 2015. bio više nego dobar. Iako još nisu dostignute brojke registracije novih vozila iz razdoblja prije ekonomske krize, za EU je to bila najpovoljnija godina od 2009. za što najviše zasluga pripada Španjolskoj i Italiji. Kina je zabilježila usporavanje: najveće svjetsko automobilsko tržište lani je raslo najsporije unatrag tri godine, a najviše je usporena prodaja luksuznih automobila kao rezultat korupcije i zabrinutosti zbog usporavanja ekonomskog rasta. Pad prodaje novih automobila u Rusiji i Brazilu nisu iznenađenje s obzirom na loše ekonomske prilike u tim zemljama.

PROGNOZE

Nastavlja se dinamični ekonomski ritam u Aziji

Ekonomski rast tržišta u nastanku zadržat će snažan ritam i u sljedećih pet godina, prema projekciji OECD-a, koji pretskazuju prosječnu godišnju stopu od 6,2 posto za to područje od 2016. do 2020. Iako je to niže od prosjeka sedam posto u razdoblju 2011-13. uglavnom kao posljedica kineskog usporavanja, postoje neki ohrabrujući detalji. Očekuje se da će se Tajland oporaviti od političkih previranja koja su djelovala na lošiji učinak 2014. Od tada su znatno oživjeli turistički dolasci. Iako su niski prihodi od nafte teško pogodili Brunej, pretpostavljeno poskupljenje toga energenta moglo bi pridonijeti ekonomskom oporavku zemlje. Kambodža i Laos trebali bi imati natprosječan rast, zahvaljujući poljoprivrednom oporavku obiju zemalja.

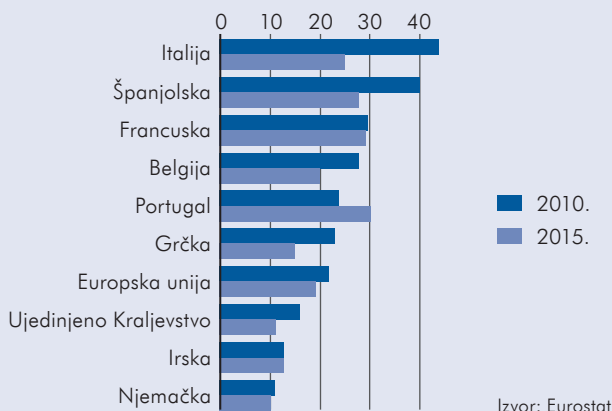
INTERNET

Koliko je nepovjerenje prema kupnji na daljinu?

Iako su tehnološki vidovnjaci predviđali da ćemo već danas kupovati gotovo sve daljinski, tj. elektronički, to se nije ostvarilo te je podosta potrošača i u najrazvijenijim zemljama koji se drže klasične metode kupovanja „iz ruke u ruku“. Svaki peti stanovnik zemalja članica Europske unije lani nije naručivao robu putem interneta. Razlog? Strah od prijevare, koji nije neutemeljen, kao što ukazuju primjeri popriličnoga broja Hrvata koji su znali dobiti za svoj novac nešto što nisu naručili (bilo da se radi o kvaliteti ili cijeni). Doduše strah je sve manji pa je u gotovo svim zemljama osjetno porasla kupoprodaja putem interneta. Najmanje su skeptični Irci, Nijemci i stanovnici Ujedinjenog Kraljevstva, gdje je samo desetak posto onih koji ne žele odustati od tradicije kupovanja u konkretnom, a ne virtualnom dućanu. Talijani, Španjolci i Francuzi još uvijek su nepovjerljivi prema modernoj šoping tehnologiji, a najveći su kuriozitet Portugalci koji su (za razliku od svih anketiranih zemalja u kojima je povećan broj internetskih kupaca u odnosu na 2010.) lani povećali broj „apstinenata“.

Pojedinci koji ne kupuju robu elektroničkim putem iz razloga (ne)sigurnosti

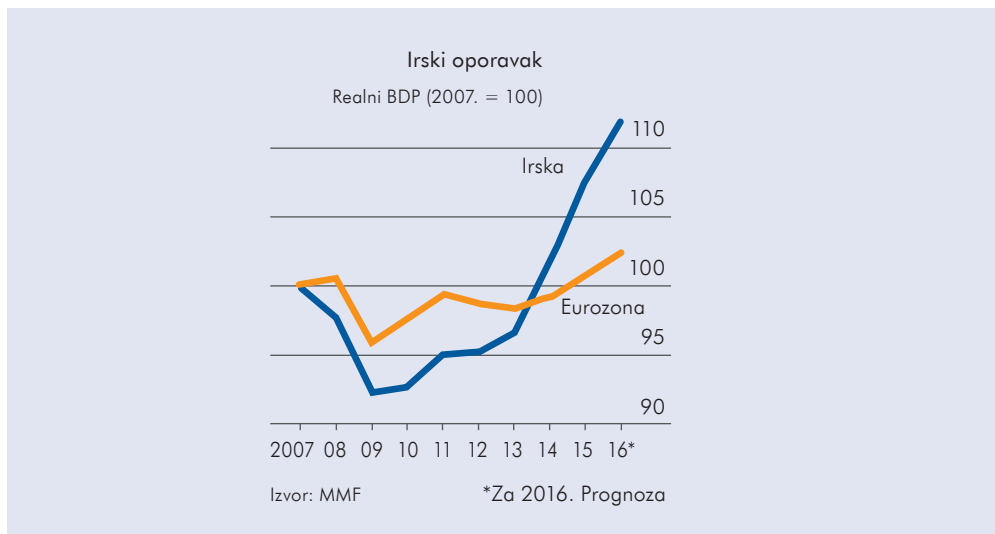
% korisnika interneta u prethodnoj godini

NAKON KRIZE

Učite na irskom primjeru

Hrvatski političari za ekonomske neuspjehe vole se opravdavati općom krizom (umjesto vlastitom nesposobnošću), što je krajnje neuvjerljivo kako sugeriraju neki primjeri. Irska je bila najteže pogođena globalnom financijskom krizom, kada joj je BDP bio pao osam posto. Ali tamošnji je oporavak neusporedivo impresivniji od našega (kao i od svih ostalih u EU-u). Naročito je uspješna bila lani, a najavljuje da će sličan učinak polučiti i u ovoj godini.

EUROZONA

Pojeftinjenje povećalo potrošnju energije

Na području Eurozone cijene energije za potrošače padaju od sredine 2013. Taj se pad podudara s rastom realne potrošnje kućanstava, koja je naročito brzo rasla u zadnjem lanjskom tromjesečju, najbrže od nastanka energetske krize.

Nove knjige

Kraj američkog stoljeća!?

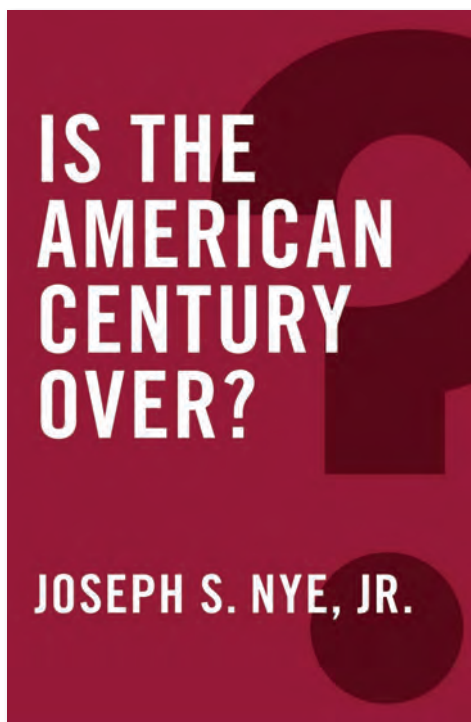
Dulje od 100 godina SAD je najmoćnija država svijeta, ali početkom 21. stoljeća ta se predodžba pomalo mijenja. Disperzija moći, nova ekonomska i politička previranja, velike klimatske promjene i ukupno novi svjetski poredak dovode apsolutnu supremaciju te velesile u pitanje. Pojavili su se novi konkurenti: Kina, Rusija, Indija – svaka na svoj način. Znači li to da je američko stoljeće završilo?

Intrigantno štivo Josepha S Nye-a, Jr.: *Is the American century over?* u izdanju zagrebačke izdavačke kuće Mate (prevoditelj Miljenko Šimić), pokušava odgovoriti na ovo pitanje s različitih aspekata – ekonomskog, vojnog, sociološkog i strateškog sagledavanja.

Autor ističe da u procjeni američke moći u nadolazećim godinama treba podsjetiti na to koliko je već bilo ranijih pogrešnih pokušaja koji su uvelike promašili metu. Danas na te procjene grubo opominju prisjećanja koliko su

preuveličane bile procjene sovjetske moći 70-ih te japanske moći 80-ih godina prošloga stoljeća. Unatoč pretkazivanjima, SAD je na kraju 20. stoljeća ostao kao jedina svjetska velesila.

Mnogi analitičari sa sigurnošću predviđaju kako će Kina uskoro smijeniti SAD na tronu vodeće ekonomske sile svijeta. Oponenti pak sa sigurnošću, tvrde da su Sjedinjene Države tek na početku svoje nove moći. „Dvadesetprvo stoljeće bit će ono pravo američko stoljeće“.

Gdje je istina?

Doseg stvarne američke moći veliko je pitanje našega stoljeća. Intrigantna analiza vrsnog poznavatelja međunarodnog političkog i gospodarskog pozornici (Nye je pionir teorije mekane moći, vrstan politolog, bivši dekan Kennedyjeve škole o vođenju države)) zorno pokazuje kako će budućnost međunarodnog poretka i odgovarajuće uloge SAD i drugih velesila u tom kolopletu biti oblikovana širokim rasponom ključne unutarnje i vanjske politike svake od velikih sila. Zapravo, sve ovisi o relativnim prednostima američke ponude u nedvojbeno multilateralnom svijetu. SAD je suočen s ozbiljnim unutarnjim problemima na područjima kao što su dug, srednjoš-

kolska naobrazba, dohodovna nejednakost i učestalost ustavnih kriza, ali to je samo dio cjelovite slike, neophodne za realnu procjenu stanja moći. Na pozitivnoj strani ove bilance trendovi su u demografiji, tehnologiji i energetici, a napose u otvorenoj poduzetničkoj klimi.

Stvarni problem za SAD nije da će ga preteći Kina ili neki drugi takmac. Bit će suočen s uzletom sredstava mnogih drugih – kako pojedinih država, tako i nedržavnih sudionika. Ova difuzija moći učinit će Sjedinjene Države relativno manje sposobnim nadzirati druge. Nadalje, svijet će biti suočen sa sve većim brojem novih transnacionalnih pitanja koja će zahtijevati „dijeljenje“ moći s drugima umjesto godinama prisutnog „nametanja“ drugima.

Autor na vrlo uvjerljiv način pokušava odgovoriti na brojne nove izazove koji stoje pred SAD-om i svijetom uopće, razmatrajući strateške mogućnosti. Velike se polemike vode o politici intervencije, a sve glasiji su i zahtjevi za tzv. „ukopavanjem“ što u sebi nosi klice izolacionizma. Vode se rasprave o tome kako izgraditi i osnažiti institucije, stvoriti mreže i uspostaviti politiku bavljenja novim transnacionalnim pitanjima. Vojna će sila ostati važna komponenta američke moći. Pružanje sigurnosti saveznicima važan je izvor utjecaja i ograničene intervencije. No, sila je tupi alat, pogrešno je poistovjećivati vođenje s unilateralnim vojnim djelovanjem. Ako SAD želi produljiti američko stoljeće mora oblikovati međunarodno okruženje i stvoriti poticaje za druge kroz trgovinu, financije, kulturu i institucije. Razdoblje „ukopavanja“ zahtijeva pametnu strategiju upravljanja moći.

Američki je dolar de facto svjetska rezervna valuta. To znači da nacionalne banke diljem svijeta svoje lokalne valute zasnivaju na dolarskim rezervama.

Najveća prijetnja u vlastitom dvorištu

Pritom tvrdi da još uvijek nismo ušli u „poslijeamerički svijet“. Međutim, nastavak američkog stoljeća neće izgledati onako kako je izgledao u dvadesetom stoljeću. Američki udio u svjetskoj ekonomiji bit će manji nego što je bio u drugoj polovini prošlog stoljeća. Mijenjat će se i ukupan međunarodni položaj, ali ako želi zadržati svoju poziciju najmoćnije države svijeta morat će mijenjati i ukupan pristup – od dominacije prema vodstvu. SAD će morati u povećanoj mjeri „slušati“ kako bi animirao druge da se priključe nečemu što je bivša državna tajnica Hillary Clinton nazvala višepartnerskim svijetom.

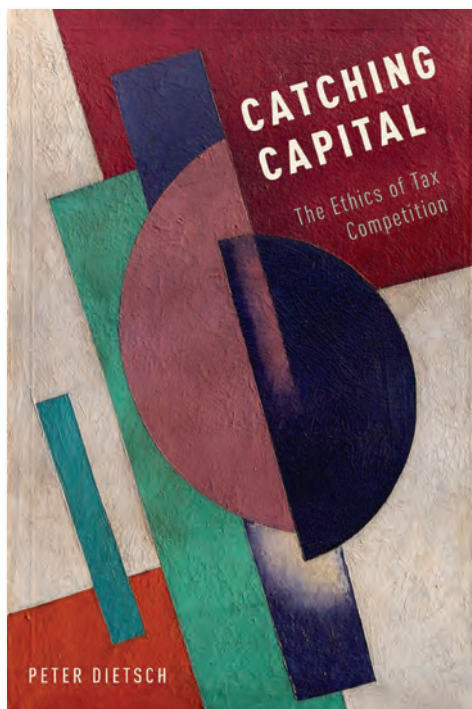
Američko stoljeće vjerojatno će se nastaviti barem za još izvjestan broj desetljeća, no izgledat će drukčije nego u doba kad je legendarni Henry Luce (izdavač časopisa Life) prvi artikulirao ovaj pojam – zaključuje autor.

Status supersile SAD mogao bi u znatnijoj mjeri biti doveden u pitanje zbog vlastitih političkih problema te ekonomskog procvata Kine, u posljednje vrijeme i Indije. Možda najtočniju dijagnozu stvarnih odnosa i perspektiva daje Time: najveća prijetnja SAD-u nisu ni Kina, ni Indija, ni Rusija – već Amerika sama. (AG)

Pohlepne porezne oaze

U knjigama *Privlačni kapital: Etika porezne konkurencije* (*Catching Capital: The Ethics of Tax Competition*, Peter Dietsch, Oxford University Press, 280 str.) i *Skriveno bogatstvo država: Bič poreznih oaza* (*The Hidden Wealth of Nations: The Scourge of Tax Havens*, Gabriel Zucman, University of Chicago Press, 200 str.) autori ukazuju na pogubne dimenzije prikrivanja imovine i utaje poreza.

Izbjegavanje plaćanja poreza (što je zakonito) i utaja poreza (što nije) prate čovječanstvo od vremena kada su vlasti počele nametati oporezivanje kao pokušaj utjecanja na pravila oporezivanja. Međutim u naše vrijeme te su aktivnosti postale u sve većoj mjeri globalne, kako po načinu tako i po razmjerima, znatno podrivajući oporezivanje dohotka i dobiti od kapitala. To je svojevrsna utrka prema dnu, ubrzana utjecajem sve većeg broja poreznih oaza i zemalja koje svoje porezne regule preinačuju da bi bile što privlačnije međunarodnom kretanju kapitala. To je pojava poznata kao porezno natjecanje. Knjiga *Porezni kapital: Etika porezne konkurencije* što ju je napisao Peter Dietsch nudi dobar pregled stanja stvari u toj domeni i iznosi argumentiran zagovor za vraćanje fiskalne autonomije vladama pojedinih država. Autor predlaže da se krene znatno dalje od sadašnjih pokušaje Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD)

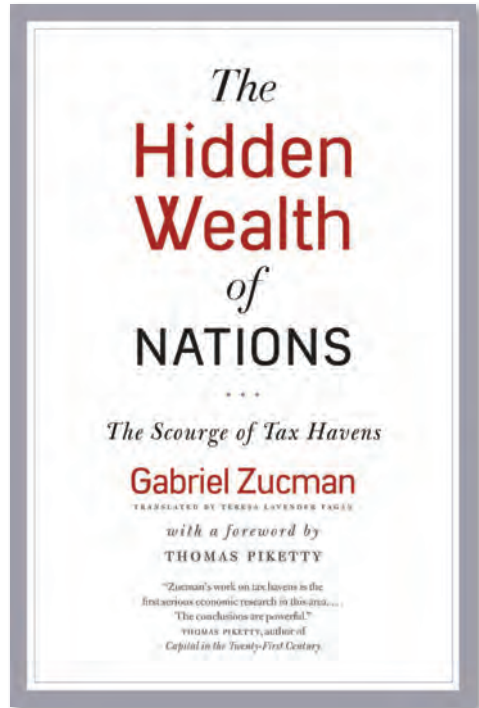

i Europske unije kako bi se ograničila porezna konkurencija među državama. Zagovara uspostavljanje zajedničkih

pravila korporativnog oporezivanja što bi provela nova međunarodna porezna organizacija.

Golema utaja na štetu državnih proračuna

U knjizi *Skriveno bogatstvo država: Bič poreznih oaza* Gabriel Zucman prikupio je i analizirao podatke što su ih relativno nedavno objavili Luksemburg, Švicarska i još nekoliko poreznih oaza kako bi se procijenilo financijsko bogatstvo što ga vlasnici drže u inozemstvu da bi izbjegli oporezivanje. Došao je do zapanjujućeg podatka od 7,6 trilijuna dolara, što iznosi oko osam posto globalne financijske imovine. Izračunao je da su vlade diljem svijeta zakinite za oko 200 milijardi dolara poreznih prihoda svake godine. Kako upozorava Zucman, Švicarska je još uvijek glavni krivac za poreznu utaju, iako se nakupilo podosta drugih. Najveći su gubitnici u toj igri europske vlade, ali podjednako su time ugrožene i neke od zemalja u razvitku, naročito u Africi. Autor sugerira tri lijeka: vlade bi trebale zajednički sačiniti globalni regi-

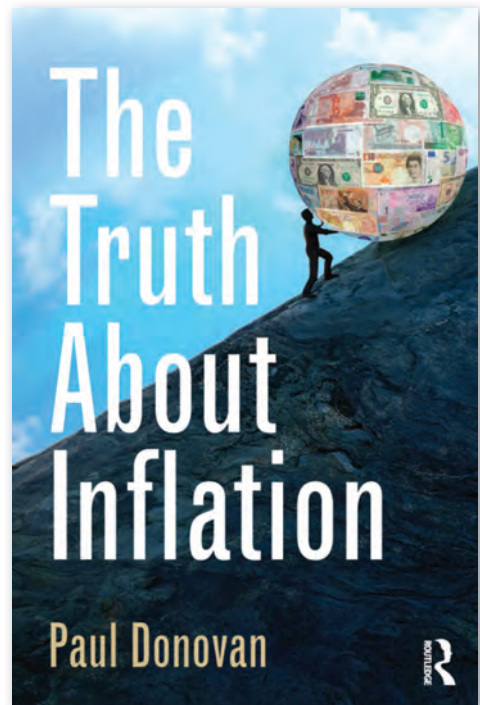

star pravih vlasnika financijskog bogatstva, zaprijetiti financijskim sankcijama svakomu tko odbije prihvatiti registar i nametnuti mali dio (0,1 posto) godišnjega poreza na svu imovinu koju vlasnici nisu prijavili fiskalnim vlastima. To bi, smatra Zucman, bio poticaj ljudima i korporacijama da svoj dohodak prijavljuju pošteno i dragovoljno. (mr)

Inflacija: u procjepu između poluistina i mitova

U knjizi Istina o inflaciji (The Truth About Inflation, Paul Donovan, izdavač Routledge 200 str.) autor pokušava razotkriti neke od mitova i poluistina u vezi s tom financijskom pojavom, koja je štetna kada je previsoka, a pogubna kad je preniska.

Većina stručnjaka i laika inflaciju smatraju jednostavnom, izravnom i nepoželjnom financijskom pojavom. Uostalom, takvom je smatraju i mnogi središnji bankari kao i neki ekonomisti. Paul Donovan u knjizi Istina o inflaciji suprotstavlja se mišljenju da je izravna i tvrdi da o okolnostima ovisi je li dobra ili loša. Njegova je knjiga promišljen pokušaj da razotkrije mnoge mitove i poluistine koje okružuju raspravu o inflaciji, polazeći od toga kako se zapravo mjeri i koliko su različite odluke relevantne za mlade i stare, bogate i siromašne, zajmodavce i zajmoprimce, štediša i ulagače. Suprotno raširenu strahu, vlade ne dopuštaju razmahivanje inflacije da bi smanjile realnu vrijednost svojih dugova, čak i ako to povremeno čine. Obično nalaze druga sredstva za reduciranje vlastita dugovnog bremena. U svojim zaključcima autor se uvelike oslanja na iskustva s inflacijom Velike Britanije, ali isti mitovi – i ista odbacivanja – primjenjiva su na mnoge razvijene zemlje.

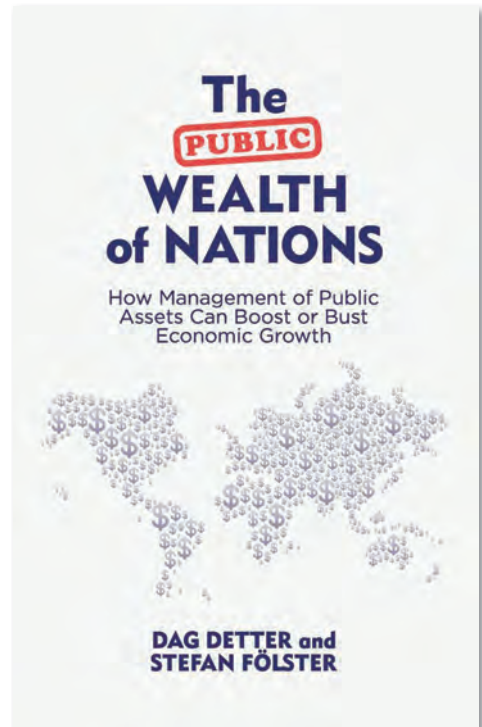

Državna imovina veća od dugova

U knjizi Javno bogatstvo država: Kako upravljanje javnom imovinom može potaknuti ili upropastiti ekonomski rast (The Public Wealth of Nations: How Management of Public Assets Can Boost or Bust Economic Growth, Dag Detter i Stefan Folster, Palgrave Mcmillan) autori otkrivaju novi uvid u jačanje ekonomičnosti.

Ova važna knjiga iznosi dvije jednostavne ali važne pojedinosti. Prvo, imovina kojom raspolažu vlade pojedinih država najčešće premašuje javni dug, često u znatnoj mjeri. Od 33 zemlje za koje postoje procjene samo u Belgiji i El Salvadoru državni dug znatnije premašuje javnu imovinu. U svim drugim zemljama imovina je veća od duga barem 50 posto – a vjerojatno i više od toga jer je podcijenjena iz raznih razloga.

Drugi je zaključak da se javnom imovinom obično loše upravlja i stoga predstavlja obećavajući izvor novoga vladina prihoda – samo kad bi države mogle smisliti način kako će ih bolje iskoristiti. Detter i Folster izvlače zaključke iz mnogih konkretnih primjera, naročito Singapura i Švedske, da bi pokazali kako vlade mogu koristiti javnu imovinu da bi povećale prihode, snizile troškove i poboljšale usluge. Rekonstrukcija i racionalizacija javnih komercijalnih poduzeća kako bi postala djelotvornija i

više usredotočena na dohodak u znatnoj bi mjeri smanjila pritisak na prenapregnute vladine proračune diljem svijeta. (hl)

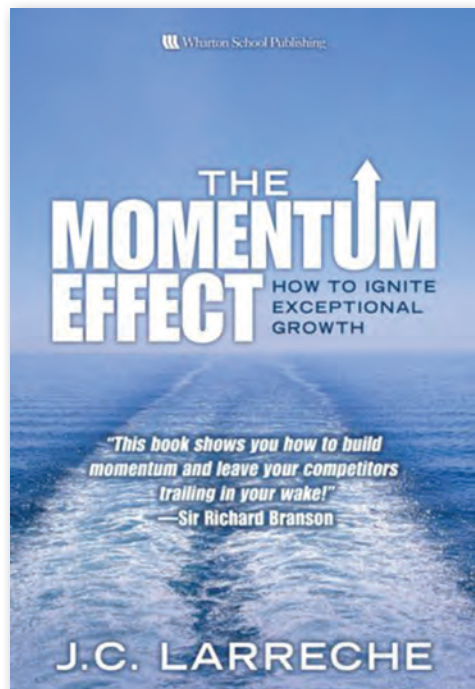
Uloga zamaha u stvaranju vrijednosti

U knjizi **Momentum efekt**, autor J. C. Larreche (Momentum Effect: How to Ignite Exceptional Growth) pojašnjava cjelokupni okvir stvaranja zamaha, zadržavanja i primjene njegove snage.

Rijetke su tvrtke otkrile tajnu održivog visokog rasta: momentum. Te su tvrtke naučile kako stvoriti uvjete koji vode prema izuzetnom organskom rastu koji se hrani samim sobom, neprekidno poboljšavajući poslovanje. Koristeći se novim istraživanjima i snažnim studijama slučaja, Larreche ukazuje na nevjerojatnu ulogu zamaha u stvaranju vrijednosti. Prikazuje proces razvoja „snažnih ponuda“ koje se nalaze u središtu ove snažne sile. Ova je knjiga sustavni proces za stvaranje zamaha koji se uspješno primjenjuje u svakom poslu, svakoj industriji, u svim tržišnim uvjetima. Naučit ćete kako strategijom zamaha stvoriti novu vrijednost i izgraditi vještine vodstva kojim se ostvaruje izuzetno profitabilan rast u sljedećih šest mjeseci, pet godina, pa čak i desetljeća.

Biti prvi ili nestati: iskoristiti zamah i primijeniti njegovu nevjerojatnu snagu. Kako tvrtke predvođene zamahom stvaraju 80% više dioničarske vrijednosti.

Razumjeti pokretače strategije zamaha. Oblikovati snažne ponude, mobilizirati zbog rasta i više.

Savladati proces zamaha: stvaranje i provedbu. Osam konkretnih koraka za primjenu dugoročne, pobjedničke strategije zamaha.

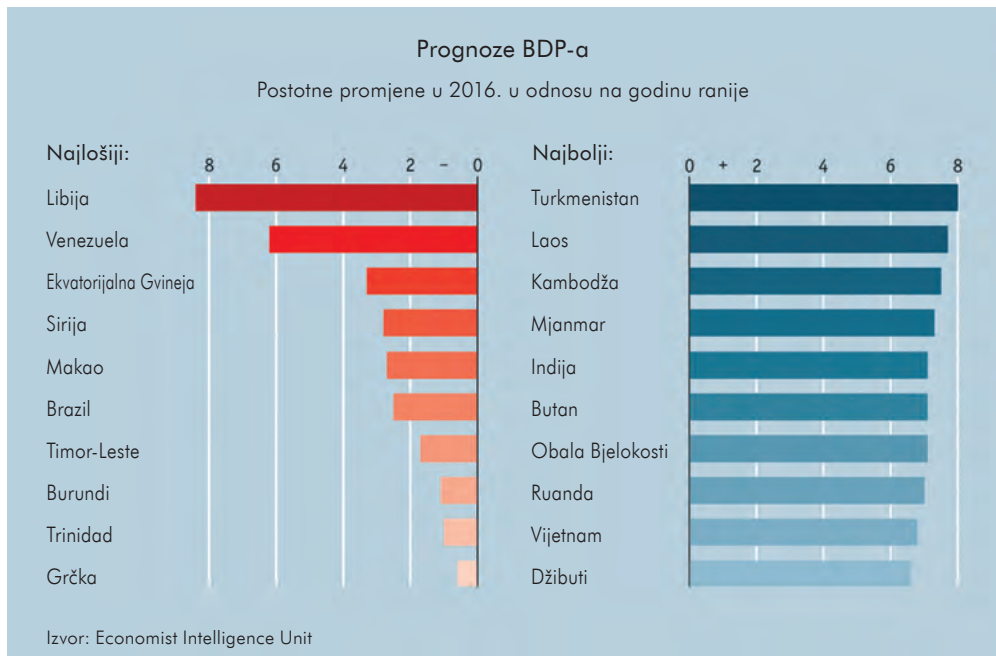
Savladati pet stepenica liderskih ljestava zamaha. Kako lideri sustavno generiraju i usmjeravaju zamah.

Indikatori

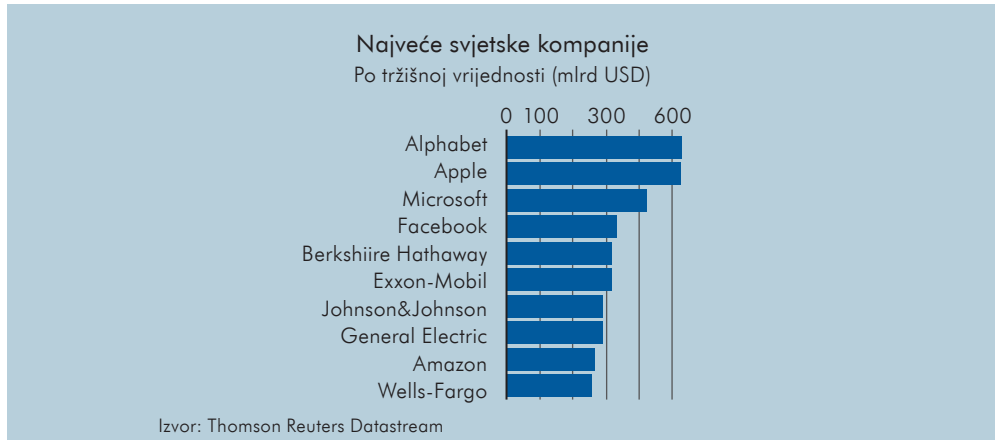
Gazele i kornjače

Nije iznenađujući poredak zemalja u kojima se ove godine očekuje ponegdje čak i znatan pad BDP-a, ali bez temeljitijeg poznavanja svjetskih ekonomskih zbivanja teško bi bilo dokučiti da je Turkmenistanu prognozirani najbrži rast.

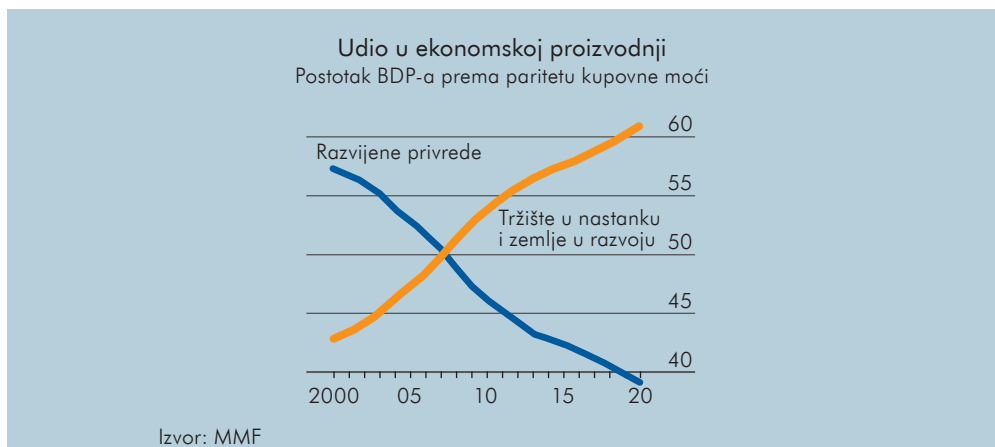
Najveće svjetske kompanije

Tehnološke kompanije sada dominiraju na popisu najvećih svjetskih tvrtki mjereno tržišnom vrijednošću. Ako na grafikonu ne opazite očekivani Google, nemojte odmah pomisliti da je taj div iznenada iščezao iz poslovnoga vidokruga. Skriven je iza imena matične mu kompanije Alphabet, koja je početkom veljače pretekla Apple. Exxon Mobil je jedina naftna tvrtka među deset vodećih u svijetu, a zapravo bi se moglo kazati u SAD-u.

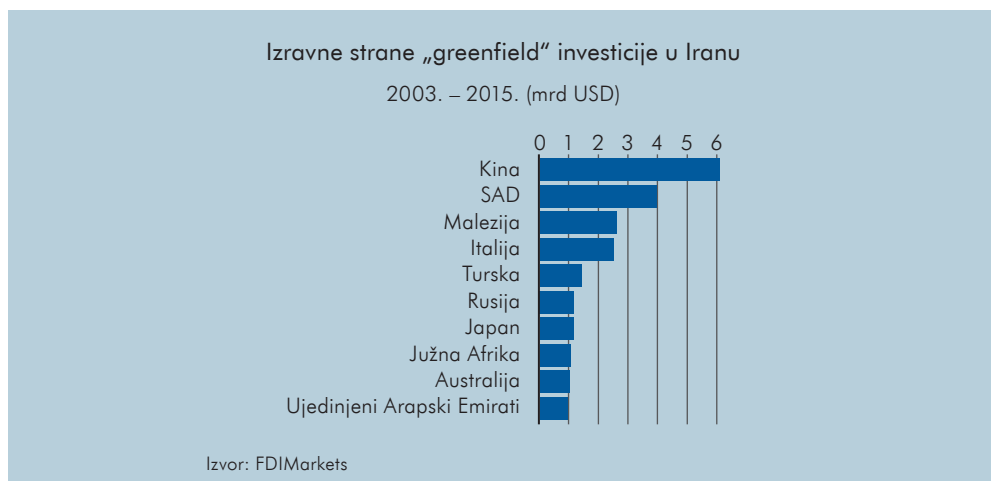
Raste udio zemalja u razvoju

Financijska kriza 2008. uvjetovala je novi ekonomski poredak pa zemlje u razvoju čine više od polovice svjetske privrede. Prognozira se da će bogate zemlje 2020. činiti manje od 40 posto ukupnoga globalnog potencijala.

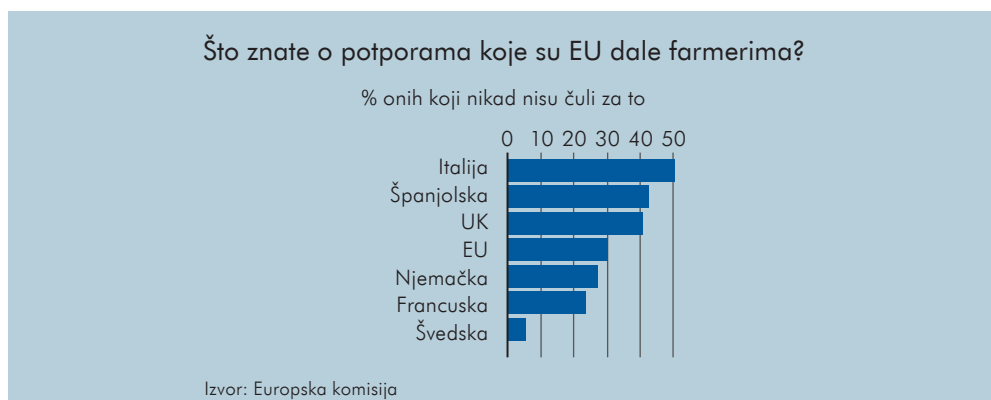
Povratak u Iran

Nakon ukidanja sankcija Zapada prema Iranu, u tu su zemlju sa svih strana pohrlili stari i novi investitori, a neki nisu ni prekidali svoje aktivnosti. U proteklih 12 godina, tj. od 2003. do 2015. Kina je bila investicijski rekorder, uloživši više od šest milijardi dolara kapitala u projekte u Iranu. Od toga jednu trećinu čine investicije u protekle dvije godine.

Ne znaju ništa o subvencijama

Iako iznosi otprilike 40 posto od proračuna Europske unije, znatan broj građana u Italiji, UK-u i Španjolskoj ne zna ništa o zajedničkoj poljoprivrednoj politici ni o pomoći i potporama što ih pruža europskim farmerima. Daleko najinformiraniji su Šveđani.

Svjetska trgovina

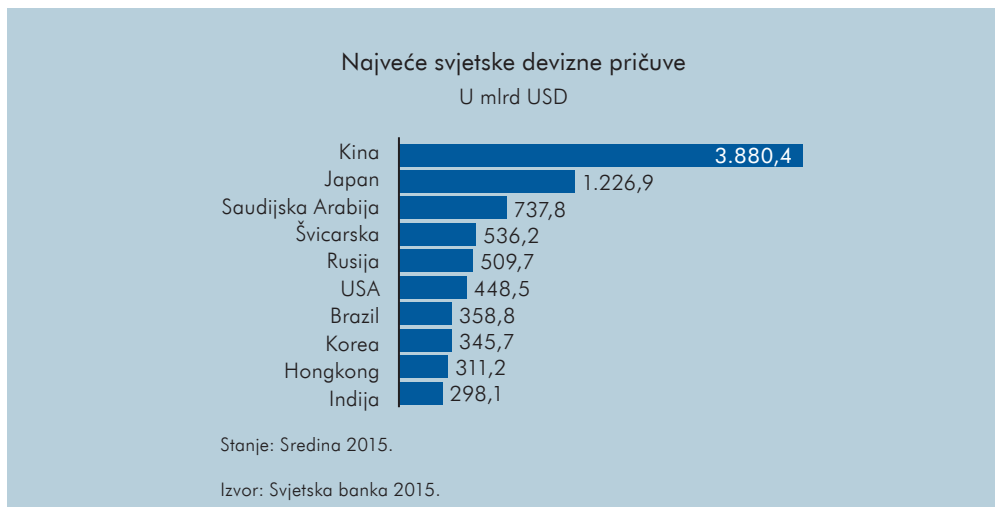
Vrijednost ukupnoga svjetskog izvoza iznosila je 2014. godine 18,43 bilijuna USD, dok je vrijednost ukupnog uvoza dosegla 18,57 bilijuna USD. Kretanja svjetske trgovine najvećim su se dijelom odvijala na relaciji Europa – Sjeverna Amerika – Azija, kroz tzv. Trijadu.

Najveći udio u svjetskom izvozu odnosi se na zemlje Europske unije (36,6 posto), azijske zemlje (32,1 posto) i zemlje Sjeverne Amerike (13,5 posto).

Najveće svjetske devizne pričuve

Prema podacima Međunarodnog monetarnog fonda ukupne svjetske devizne pričuve iznosile su krajem 2014. godine 11,6 bilijuna američkih dolara. Čak 66,8 posto tih pričuva danas je u rukama zemalja u razvoju odnosno brzo rastućih ekonomija.

Najvažnija valuta je USD koji čini 62,9 posto ukupnih pričuva, a slijedi ga euro (22,2 posto). Udio eura se zbog smanjivanja vrijednosti u odnosu na USD ponešto smanjio u odnosu na ranije razdoblje.

Izdavači: ZAGREBAČKA INICIJATIVA, Zagreb, Petrićeva 7
Zaklada Konrad Adenauer
Seniko studio (suizdavač)

Glavni urednik: Ante Gavranović

Urednik: Franjo Žilić

Izlazi kvartalno

e-mail: info@inicijativa.com.hr
tajnik@inicijativa.com.hr

Priprema: Seniko studio, Zagreb

Tisak: Tiskara Zelina, Zelina

Tiskano u 475 primjeraka

ISSN 1848-140X

Cijeli sadržaj ove publikacije može se vidjeti na:

<http://issuu.com/st-1-2015-online/docs/perspektive-1-2016>

Konrad
Adenauer
Stiftung

Ovaj primjerak je besplatan, zahvaljujući financijskoj podršci
Zaklade Konrad Adenauer, Zagreb

